

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Din Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURS
PRORGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM
DERSLERİNDE MEAL**

Elif ATLI
12924001

Danışman
Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN

Diyarbakır 2018

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURS
PROGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM
DERSLERİNDE MEAL**

Elif ATLI
12924001

Danışman
Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN

Diyarbakır 2018

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurs Programlarının Kur'an-ı Kerim Derslerinde Meal” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

19.10.2018

Elif ATLI

KABUL VE ONAY

Elif ATLI tarafından hazırlanan “Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurs Programlarının Kur’an-ı Kerim Derslerinde Meal” adındaki çalışma, 19.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN (Başkan)

Doç. Dr. Akif AKTO

Dr. Öğretim Üyesi Esra Aslan

ÖNSÖZ

Türkiye’de yaygın din eğitimi hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetlerin bir kısmını da Kur’an eğitim ve öğretimine yönelik kurslarda yapılan eğitim öğretim faaliyetleri oluşturmaktadır. Başkanlık bu kurslarda eğitim öğretim gerçekleştirmek üzere çeşitli öğretim programları hazırlamıştır. Bu programların belli amaçları bulunmaktadır ve programların amaçları doğrultusunda belirlenen içeriklerle bu amaçlara ulaşmaya çalışılmaktadır. Geliştirilen bu programlarda içeriğin öğrencilerin özellikleri ve programın uygulayıcıları göz önünde bulundurularak programın amaçlarını gerçekleştirecek şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bu çalışma ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen, Diyanet İşleri Başkanlığının görevleri arasında sayılan ve kursların açılış amaçlarından biri olan Kur’an-ı Kerim’in meali konusunu ele almaktadır. Bu bağlamda kurs programlarındaki Kur’an-ı Kerim dersleri meal konuları açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Kur’an-ı Kerim öğretiminin programlanmasında anlama dikkat çekmek ve programların öğrencilerin Kur’an’ı okumakla birlikte anlamını da öğrenebilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesine ve bu kurslarda daha nitelikli eğitim yapılmasına katkıda bulunmaktır.

Tezin hazırlanmasında din eğitimi alanındaki uzmanlığıyla ve birbirinden değerli görüşleriyle rehberlik yapan değerli danışmanım Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN’a, tezin şekil, yöntem ve içerik açısından geliştirilmesi için ikinci bir danışman olarak kapısı her zaman açık olan Doç. Dr. Akif AKTO’ya ve yapıcı eleştirileriyle çalışmanın geliştirilmesine katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Esra ASLAN’a teşekkür ederim.

19.10.2018

Elif ATLI

ÖZET

Türkiye’de yaygın din eğitimi hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilmektedir. Başkanlık bu hizmetler kapsamında Kur’an eğitim ve öğretimine yönelik olarak kurslar düzenlemektedir. Bu kurslarda gerçekleştirilen temel faaliyetlerden biri ise Kur’an-ı Kerim öğretimidir. Kur’an-ı Kerim öğretiminin okuma, ezberleme ve anlama boyutları bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında Kur’an-ı Kerim öğretiminde anlam konusuyla ilgili olmak üzere Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslardaki programların Kur’an-ı Kerim derslerindeki meal konuları incelenmektedir.

Çalışmanın amacı geliştirilen programların, kursların açılış amaçlarından biri olan Kur’an-ı Kerim’in mealinin öğretilmesi hedefini gerçekleştirmesine katkı sağlamaktır. Bunun yanında programların öğrencilerin Kur’an’ı okurken anlamını da öğrenme yönündeki ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılaması amacıyla bu kurslarda daha nitelikli eğitim yapılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmada, konunun sınırları dâhilindeki kurs programlarının Kur’an-ı Kerim derslerinde meal konusunun ne düzeyde yer aldığı incelenmiştir. Daha sonra öğretim konusu olan mealin planlı bir şekilde işlenmesi konusu öğrenciler, öğretmenler ve program açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda programlarda belirtilen meal konularının İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programında bulunan Kur’an-ı Kerim Ek Öğretim Programı beşinci kuru dışında ezberlenen sure ve ayetlerle sınırlı olduğu, belirtilen konularla ilgili hedeflerin yazılmadığı ve bu konular için özel bir kaynağın hazırlanmamış olduğu görülmüştür.

Kursların açılış amaçlarında belirtilen Kur’an-ı Kerim’in anlamının öğretilmesi amacına yönelik olarak, konu alanı ve program geliştirme uzmanlarının

görüşleri doğrultusunda geliştirilen ya da yenilenen programların gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin derse hazırlanmasını, dersi takip etmesini ve istediği zaman konuları tekrar edebilmesini sağlamak için programdaki konuların yer aldığı bir öğretim materyalinin hazırlanması önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar, Kur'an-ı Kerim Dersi, Kur'an-ı Kerim Meali.

ABSTRACT

The informal religious education in Turkey is provided by the Presidency of Religious Affairs. The Presidency organizes some courses for education and training of Qur'an within the scope of these services. One of the main services carried out in these courses is the training of Qur'an. Qur'an training has dimensions of reading, memorization and comprehension.

This study aims to provide the teaching of the meaning of Qur'an, which is the one of main opening purposes of this courses and to ensure that the programs meet the needs and demands of the students to learn the meaning while they are reading Qur'an and to make a contribution for more qualified training in these courses. For this purpose, the course programs within the boundaries of this study, are analyzed the inclusion level of meaning subjects in Qur'an lessons. Subsequently the meaning subject, which requires conspiratorially training, is evaluated in terms of students, instructors and program.

As a consequence of this study, it is understood that the meaning subjects stated in programs without the exception of 5th course of the Training Program of Need Based Qur'an Courses, are bounded with memorized sura and verses and the targets related to the stated subjects has not been written and no special resources have been prepared for the subjects. It is emerged that the programs developed or renewed are essential to teach the meaning of Qur'an, which is stated in the reasons of the courses opening, in accordance with the opinions of subject area and program development experts. Furthermore, it is suggested to prepare a material including the subjects in the program, to ensure that the students can follow and repeat the subjects in program at any time.

Keywords

Religious education, informal religious education, Qur'an education and training oriented courses, Qur'an lessons, meaning of Qur'an.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLO LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1.ÇALIŞMANIN KONUSU	1
2.ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
3.ÇALIŞMANIN SINIRLARI	4
4.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	4
5.İLGİLİ ÇALIŞMALAR	6
6.KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
6.1. Yaygın Din Eğitimi	8
6.2. Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar.....	9
6.2.1.Kur'an Kursları	9
6.2.2. Yaz Kur'an Kursları.....	10
6.2.3. Camilerde Kur'an Öğretimi Kursları	11
6.3.Kurslarda Görevlendirilen Öğreticiler	12
6.4.Kurslarda Öğrenci Durumu.....	15
6.5.Kursların Fiziksel Durumu.....	17
6.6.Öğretim Programı.....	19
7.6.Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslarda Öğretim Programları	19
6.7.Kur'an-ı Kerim Meali	24

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURS
PROGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL
KONULARI

1.1.KALDIRILAN KURS PROGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL KONULARI.....	26
1.1.1. Kur'an Kursları Müfredatının Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal.....	26
1.1.2. Kur'an Kursları Öğretim Programının Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal	28
1.2.UYGULANMAKTA OLAN KURS PROGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL KONULARI.....	33
1.2.1.Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal	33
1.2.2.Camilerde Kur'an Öğretimi Programı Kur'an-ı Kerim Derslerinde Meal.....	38
1.2.3.İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları Kur'an-ı Kerim Derslerinde Meal40	
1.2.4.Hafızlık Eğitim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal	46
1.2.5.Hafızlık Tekrar ve Talim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal	51
1.2.6.Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal.....	54
1.2.7.Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal	57

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURLARDA ÖĞRETİM
KONUSU OLARAK MEAL

2.1. KURS ÖĞRENCİLERİ AÇISINDAN MEALİN ÖĞRENİLMESİ	62
2.2.KURS ÖĞRETİCİLERİ AÇISINDAN MEALİN ÖĞRETİLMESİ	64
2.3. PROGRAM AÇISINDAN MEAL ÖĞRETİMİ.....	70
2.3.1. Hedefler.....	75
2.3.2. İçerik	78
2.3.3. Eğitim Durumları	84
2.3.4. Ölçme ve Değerlendirme	99
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	106

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Personel Sayısı ve Eğitim Durumları.....	14
Tablo 2. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Eğitim Durumları	16
Tablo 3. Yaş Gruplarına Göre Kur'an Kursu Öğrencileri.....	16
Tablo 4. 2016-2017 Öğretim Yılı İtibariyle Yerleşim Yerine Göre Kur'an Kursu Sayısı	18
Tablo 5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları Ek Öğretim Programı Beşinci Kur Birinci Hafta Konuları	45
Tablo 6. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları Ek Öğretim Programı Beşinci Kur İkinci Hafta Konuları	45

KISALTMALAR

AÜ	Ankara Üniversitesi
b.	Bin, ibn
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
HEP	Hafızlık Eğitim Programı
HTETAP	Hafızlık Tekrar ve Talim Programı
Hız.	Hazreti
İOKKÖP	İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları
KKM	Kur'an Kursları Müfredatı
KKÖP	Kur'an Kursları Öğretim Programı
KKYMÖÖP	Kur'an Kursları Yurtdışı Misafir Öğrenci Öğretim Programı
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ÖEDEYKKEP	Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Üniv.	Üniversitesi
vb.	Ve benzeri
Yay	Yayınları
YKKÖP	Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı
YYKKÖP	Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Kur'an- Kerim'i okuma, ezberleme ve anlama faaliyetleri İslam tarihi boyunca Müslüman toplumların hayatının bir parçası olmuştur. Günümüze kadar dârülkur'ân, dârülkurrâ, dârülhuffâz vb. kurumlarda yapılan Kur'an-ı Kerim eğitim öğretim faaliyetleri Türkiye'de örgün ve yaygın eğitim kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretimi, örgün olarak okullarda ve üniversitelerde gerçekleştirilirken yaygın eğitim olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslarda gerçekleştirilmektedir. Kur'an eğitim ve öğretimi amacıyla açılan bu kurslar Kur'an Kursları, Yaz Kur'an Kursları ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarıdır. Bu çalışmanın konusu Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Kur'an-ı Kerim Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslardaki programların Kur'an-ı Kerim derslerinde yer alan meal konularını incelemektir.

Başkanlık tarafından açılan bu kurslarda çeşitli öğretim programları uygulanmaktadır. Başlangıçta kurslarda sadece bir program uygulanıyorken 2004 yılında bu program Kur'an Kursları Öğretim Programı olarak geliştirilerek yenilenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Sonraki yıl aynı program kur sistemine göre düzenlenerek okula devam eden öğrenciler için Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (YKKÖP) olarak düzenlenmiştir. Yapılan bu değişiklikte birlikte kurslarda program çeşitliliği artmaya başlamıştır. 2005 yılında uygulanmaya başlayan Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (YKKÖP) günümüze kadar uygulanmaya devam ederken Kur'an Kursları Öğretim Programı, 2010 yılında İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (İOKKÖP) olarak Temel Öğretim, Ek Öğretim ve Hafızlık Temel Öğretim olarak üç farklı programı kapsayacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. Belirlenen kurslarda iki sene boyunca denenen bu program 2012 yılında tüm kurslarda uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra Hafızlık yapmak

isteyen öğrenciler için 2010 yılında Hafızlık Eğitim Programı (HEP), hafızlığın korunabilmesi amacıyla da 2015'te Hafızlık Tekrar ve Talim Programı (HTETAP) hazırlanmıştır. Yaygın din eğitimi kurslarına katılmada yaş sınırlamasının 2011 yılında yapılan yasal değişikliklerle kaldırılmasından sonra 2017 yılında okul dönemi öğrencilerinin katılabileceği Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı I (okuma Salonları) (ÖEDEYKKÖP) geliştirilmiştir. Yaz döneminde mevsim şartları ve okulların tatil olması gibi nedenlerden dolayı yaz aylarında düzenlenen kurslara katılamayan öğrenciler göz önünde bulundurularak Yaz Kur'an Kurslarında daha kısa sürede eğitim alınabilmesini sağlamak amacıyla 2017 yılında Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (YYKKÖP) hazırlanmıştır.

Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslarda uygulanan programlarının her biri belli amaçlarla hazırlanmıştır. Bu amaçlardan biri de Kur'an-ı Kerim'in anlamını öğretmektir. Bu çalışmada çalışmanın sınırları dâhilindeki programların Kur'an-ı Kerim derslerindeki meal konularının neler olduğu araştırılacak, kursun hedeflerini gerçekleştirme konusunda yeterliliği ve belirlenen konular için nasıl bir program yapıldığı incelenecektir. Çalışmanın konusu aşağıdaki alt problemler çerçevesinde ele alınacaktır.

1. Kurs programlarında meale özgü bir ders var mıdır?
2. Programların Kur'an-ı Kerim derslerinde yer alan meal konuları nelerdir?
3. Kur'an-ı Kerim Derslerindeki meal konuları için hangi konunun kaç ders saatinde işleneceği belirtilmiş mi?
4. Kur'an- Kerim derslerinin içeriği kursların amaçlarından biri olan Kur'an-ı Kerim'in anlamını öğretme amacını gerçekleştirebilecek şekilde düzenlenmiş mi?
5. Programlarda yer alan Kur'an-ı Kerim derslerinde belirtilen meal konuları ile ezberlenecek sure ve ayetler arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

6. Derste işlenmesi istenen meal konuları için hedef davranışlar belirlenmiş mi?

7. Belirtilen meal konusu için uygun eğitim durumları belirtilmiş mi?

8. Meal konularıyla ilgili değerlendirme etkinliklerine yer verilmiş mi?

9. Meal konularının bulunduğu bir öğretim materyali hazırlanmış mı?

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Allah tarafından indirilmiş son ilahi vahiy olan Kur'an-ı Kerim İslam din eğitiminin temel kaynağıdır. Bu nedenle de din eğitimi amacıyla hazırlanmış programların odak noktasını Kur'an-ı Kerim oluşturmaktadır. Türkiye'de Kur'an-ı Kerim'in öğretimi yaygın eğitim alanı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Başkanlık bu amaçla çeşitli kurslar düzenlemektedir. Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik olarak açılan bu kurslardaki faaliyetlerden biri de Kur'an-ı Kerim'in anlamının öğretilmesidir. Bu çalışma, okuması ve dinlemesi ve ezberlenmesi ibadet olan Kur'an-ı Kerim'in anlamının öğretimini konu edinmektedir. Çalışmada öğrencilerin din eğitimi almak için katılım sağladığı Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik kursların program içeriklerinin beklenen eğitimi sağlayıcı nitelikte olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmayla kursların amaçlarında belirtilen Kur'an-ı Kerim'in anlamını öğrenme konusunun bir ders planı çerçevesinde işlenmesi, öğretimin niteliğinin geliştirilmesi ve kursun amaçlarının gerçekleşme düzeyinin artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışmanın diğer din eğitimi yapılan kurumlardaki Kur'an öğretimi programlarının geliştirilmesinde katkısının olması da hedeflenmektedir.

Kur'an'ın anlamının öğretilmesinin yer aldığı programların etili bir şekilde düzenlenmesi hem öğrenci ve öğretmen hem de programın işlevselliği açısından önemli katkılar sağlayabilir. Anlamın etkili bir şekilde yer aldığı programlarla öğrencinin doğru bir dini inanç geliştirebilmesi, dini bilgisini temellendirerek bir birey olarak var oluşunun bilincinde olması, kendisinin ve çevresindeki insanların deneyimlerini anlamlandırması ve hayatta karşılaşması muhtemel sorunlara etkili çözümler bulma becerisi kazanabilmesi kolaylaşabilir. Programda ayetlerde yer alan

inanç konularının, peygamber kıssaları, meseller ve dua gibi konuların anlamlı öğrenilmesiyle öğrencinin psikolojik ve sosyal gelişimi desteklenebilir. Konuların programlanmasıyla öğretmen, din eğitiminde güvenilir bir kaynak olarak anlamlı öğrenme sağlamada öğrenciye yardımcı olabilir. Öğretmenin programın amacına uygun öğrenme ortamlarını düzenlemesine yardımcı olunabilir. Öğretim programı bütüncül bir yaklaşımla ele alınabilir, öğrenme ortamında anlamlı etkinliklerin yapılması sağlanabilir, öğretim sürecinde uygulanabilecek yöntem ve tekniklerin seçiminde rehberlik edilebilir, geçerli ve güvenilirliği yüksek değerlendirmelerin yapılması kolaylaşabilir.

3. ÇALIŞMANIN SINIRLARI

Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik olarak düzenlenen kurslarda Başkanlık tarafından hazırlanan öğretim programları uygulanmaktadır. Çalışmada kurs programlarındaki gelişmeleri takip edebilmek amacıyla öncelikle kaldırılmış olan Kur'an Kursları Müfredatının (1985) ve Kur'an Kursları Öğretim Programının (2004) daha sonra da uygulanmakta olan programların Kur'an-ı Kerim dersleri, programda anlamı yer sure ve ayetler açısından incelenmiştir. Uygulanmakta olup bu çalışmada incelenen programlar şunlardır: Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2005), Camilerde Kur'an Öğretimi Programı (2010), Hafızlık Eğitimi Programı (2010), İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (2012), Hafızlık Tekrar ve Talim Programı (2015), Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) (2017), Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2017).

Kurslarda uygulanmakta olan Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) (2014) ve Kur'an Kursları Yurt Dışı Misafir Öğrenci Öğretim Programı (2013) ise çalışmaya dâhil edilmemiştir.

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Betimsel bir çalışma olan bu tezde belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Aynı

zamanda bu yöntem, belgesel gözlem ya da doküman metodu olarak da tanımlanmaktadır. Doküman metodu mevcut kayıt ya da belgelerin veri kaynağı olarak sistemli incelenmesi olarak da ifade edilmektedir (Karasar, 2010: 183).

Çalışma teorik bir çalışma olduğundan öncelikle konuyla ilgili literatür taranmış, Kur'an eğitim ve öğretimiyle, eğitim bilimleri ve Kur'an Kurslarıyla ilgili kaynaklar başta olmak üzere ilgili kitap, makale, rapor, bildiri ve belgeler araştırılmıştır. Veriler toplanırken basılı kaynakların yanında tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/, diyanet.gov.tr/ vb. sitelerden, ilgili kanun, yönetmelik vb. yasal düzenlemelerden, indekslerden ve İSAM, Dergi Park gibi veri tabanlarından yararlanılmıştır.

Çalışma sınırları dâhilindeki programların uygulamada olanlarına ve kaldırılmış programlardan Kur'an Kursları Öğretim Programına basılı olarak, Kur'an Kursları Müfredatına ise elektronik posta yoluyla Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünden ulaşılmıştır.

İncelenen programlar, uygulanmaya başlandığı tarih göz önünde bulundurularak ve hafızlık programları art arda olacak şekilde ele alınmıştır. Böylece programlardaki gelişmelerin sırasıyla takip edilebilmesi amaçlanmıştır.

Kurslarda Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarının kullanılması esas olduğundan çalışma sırasında yer verilen ayet mealleri ve açıklamalarında Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları "Kur'an-ı Kerim Meali" (Altuntaş ve Şahin, 2011), Kur'an Yolu Meali (Karaman ve diğ.) ile "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir" (Karaman ve diğ, 2017) esas alınmıştır. Bu çalışmanın konusu Kur'an mealinin öğretimi olduğundan yapılan çevirilerin teknik ve bilimsel açılardan incelenmesine ve konuyla ilgili yukarıda belirtilen kaynaklar dışındaki çalışmalarda yer alan yorumlara değinilmemiştir. Aynı şekilde anlam, meal, çeviri, tercüme sözcüklerinin anlam içerikleri ve farklılıkları da dikkate alınmamıştır.

Çalışmanın sınırları dâhilinde incelenen kurs programları, farklı komisyonlar tarafından hazırlanmıştır. Bu nedenle kullanılan eğitim bilimleri terminolojisi (müfredat, eğitim programı, öğretim programı gibi) farklılık gösterebilmiştir.

Programlarda kullanılan bu vb. kavramlar çalışma sırasında değiştirilmeden kullanılmıştır.

5. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Kur'an Kurslarının Türkiye'deki diğer din eğitimi kurumlarından farklı olarak Cumhuriyetle yaşıt bir geçmişı bulunmakla beraber doğrudan kurslarındaki eğitimi konu edinen çalışmalar 2000'li yıllardan sonra artış göstermiştir (Korkmaz, 2010). Kurslarla ilgili olarak öğrencilerle, öğreticilerle, öğretim programlarıyla, öğretim yöntem ve teknikleriyle, ders materyalleriyle, kursların fiziki ortamlarıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazılarında konu bağlamında yeri geldikçe Kur'an-ı Kerim'in anlamının işlenmesiyle ilgili yorumlar yapılmış, öğreticilerin Kur'an'ı Kerim mealini nasıl işledikleri, bu derse hazırlık yapıp yapmadıkları, mealı hangi yöntemle işledikleri gibi sorular sorulmuştur. Fakat Kur'an-ı Kerim'in anlamının bir plan, program dâhilinde işlenmesiyle ilgili bir çalışma bulunamamıştır. Bu nedenle bu tez çalışmasında Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kursların programlarının Kur'an-ı Kerim derslerinde anlamı yer alan sure ve ayetler açısından incelenmesi uygun bulunmuştur.

Kurslarla ilgili çalışmalardan bazıları şunlardır:

Aydın, M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, Ankara: DİB Yayınları.

Kur'an Kurslarını kapsamlı bir şekilde ele alan bu çalışmada kurslar yasal zemini, yaygın bir din eğitimi kurumu olarak önemi, Yaz Kur'an Kursları, kur sistemi, Kur'an Kursları Öğretim Programının önemi, programın özellikleri, kurs öğreticileri gibi birçok konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Korkmaz, M. (2010). Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 151-176.

Çalışmada 1996-2009 yılları arasında Kur'an Kurslarını konu alan yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşan 20 adet tez betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiş, yapılacak çalışmalarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Önder, M. (2010). Yeni Öğretim Programı ve 8 Ay Süreli Kur'an Kursları (Muhteva, Uygulama, Problemler ve Çözüm Önerileri), *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 297-308.

Çalışmada 2004 yılında hazırlanan Kur'an Kursları Öğretim Programı ele alınmıştır. Programın özellikleri, uygulama safhası, uygulamadaki problemler ve çözüm önerileri açıklanmıştır. Öğretim süresi ve programın uygulanması, ders materyalleri, programda yer alan dersler ve konular, programa katılan öğrencilerin yaş ve öğrenim durumları gibi konularla ilgili görüşler sunulmuştur.

Kocaoğlu, H. (2014). *Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalışmada 2004 yılında hazırlanmış olan ve İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının temelini oluşturan Kur'an Kursları Öğretim Programı, eğitimde program geliştirme ilkelerine göre değerlendirilmiştir.

Yenen, H. (2010). *Ders Kitabı İnceleme Tekniklerine Göre Kız Kur'an Kursu Öğreticilerinin İbadetim Ders Kitabı Hakkındaki Değerlendirmeleri (Meram Ve Selçuklu Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalışma, Kur'an Kurslarında okutulan İbadetim adlı ders kitabını ders kitabı inceleme tekniklerine göre inceleme ve değerlendirmeyi konu edinmiştir. Araştırmada Kur'an eğitiminin önemi, Kur'an Kurslarının işlevleri ve ders kitapların taşınması gereken özellikler açıklanmış daha sonra Selçuklu ve Meram ilçelerindeki Kur'an Kursu öğretmenlerinin örneklem olarak seçildiği anket uygulamasına dayalı bulgulara yer verilmiş, incelenen ders kitabıyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Kararmaz, S. (2017). *Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bu araştırmada Camilerde Kur'an Öğretimi Programını uygulayan öğretmenlerin, programın uygulanışına ilişkin görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşler doğrultusunda programı değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırma, Adana ili kent merkezinde 2016 yılında Camilerde Kur'an Öğretimi Programını uygulayan 34 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Araştırmada elde edilen veriler, programı uygulayan öğretmenlerle yüz yüze görüşme tekniklerinden olan odak grup görüşmesi aracılığıyla sağlanmıştır.

6. KURAMSAL ÇERÇEVE

6.1. Yaygın Din Eğitimi

Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Yaygın eğitimin özel amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademedен çıkmış yurttaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında bilgi ve beceri kazandırmaktır (TÜİK, Yaygın Eğitim İstatistikleri 2012/2013: 9). Yaygın din eğitimi ise "Örgün din eğitimi sistemine hiç girmemiş veya herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan bireylere, dini öğretmek ve dinin gerektirdiği hayat tarzını benimsetmek üzer ömür boyu yapılan eğitim, öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümü" (Koç, 2001: 149) olarak tanımlanmaktadır.

Yaygın din eğitimi faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütölmektedir. Başkanlık, sorumlu olduğu yaygın din eğitimini bünyesinde bulunan Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla düzenlemektedir. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü dört ayrı daire başkanlığından oluşmaktadır. Bunlar Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, Program Geliştirme Daire Başkanlığı, Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı ve Dini Yüksek İhtisas Merkezleri Daire Başkanlıklarındır (DİB, Görev ve Çalışma Yönergesi, 2017). Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

6.2. Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar

Türkiye’de yaygın din eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Başkanlık bu hizmetler kapsamında çeşitli kurslar düzenlemektedir. Önceden genel olarak Kur'an Kursları olarak tanımlanan bu kurslar, 7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı resmi gazetede yayımlanarak 20 Temmuz 2012 tarih ve 81 sayılı Başkanlık onay ile yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği’nde “Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar” olarak ifade edilmiştir. Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik olarak düzenlenen kurslar Kur'an Kursları, Yaz Kur'an Kursları ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarıdır.

6.2.1. Kur'an Kursları

Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak ve din eğitimi almak isteyenler için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan yaygın din eğitimi kurslarıdır. İlk olarak 1925 yılında açılan Kur'an Kursları, Cumhuriyet'ten önceki Kur'an eğitimi kurumları olan dârülkur'ân, dârülkurrâ, dârülhuffâz gibi kurumların bir devamı gibi olsa da yapı ve işleyiş itibarıyla Cumhuriyet Dönemi'nin özgün kurumlarından biri olarak görülmektedir (Aydın, 2008: 33). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi kuruluşlarından en önemlisi olan Kur'an Kursları 1925 yılında 9 kurs olarak hafız yetiştirmek üzere açılmıştır (Kayadibi, 2001). Türkiye’de örgün eğitim kurumlarından din öğretimi aşamalı bir şekilde 1927 yılından itibaren kaldırılmaya başladığında ve 1939'dan 1948 yılına kadar ülkede başka bir din eğitimi programı kalmadığında tek din eğitimi kurumu Kur'an Kursları olmuştur (Koç, 2010: 499).

Kur'an Kursları 1965 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ve 1971 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği'nin çıkarılmasından sonra kursların amaçları, programı ve işleyiş sisteminin kısmen belirginlik kazanmasından sonra gelişim sürecine girmiştir (Koç, 2010: 499). Kurslardaki eğitim öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi ise 2000'li yıllardan sonra mümkün olmuştur. Kurslarda eğitim ve öğretim son olarak 2012 yılındaki yönetmelik ve yönerge çerçevesinde yürütülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği 13. maddesine göre Kur'an Kurslarında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır: (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

a) *Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek,*

b) *Tecvit, tashih-i huruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek,*

c) *İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek,*

ç) *Hafızlık yaptırmak,*

d) *Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,*

e) *İslâm Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlakı hakkında bilgiler vermek,*

f) *Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.*

Belirtilen bu faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla kurslarda çeşitli öğretim programları uygulanmaktadır.

6.2.2. Yaz Kur'an Kursları

Yaz Kur'an Kursları okulların tatil olduğu zamanlarda, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenmeleri, dini bilgilerini geliştirmeleri, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinliklerden yararlanmaları amacıyla Kur'an Kurslarında, camilerde ve müftülüklerce uygun görülecek yerlerde mülki amirin onayı ile açılan kurslar olarak tanımlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

Yaz Kur'an Kursları ilk olarak 1950 yılında gündeme gelmiş, 1980 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının göndermiş olduğu genelgede ise ilk defa yaz kursları olarak yer almıştır. İlköğretimin zorunlu ve kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması sonrasında yaz kurslarına gidebilmek için ilköğretim beşinci sınıfı bitirme şartı getirilmiştir. 2011 yılında yaş sınırlamasının kaldırılmasından sonra ise her yaştan öğrenci yaz aylarında düzenlenen Yaz Kur'an Kurslarına gidebilme imkânı bulmuştur.

6.2.3. Camilerde Kur'an Öğretimi Kursları

Cami ve mescitler İslam tarihi boyunca eğitim öğretim açısından büyük roller üstlenmişlerdir. Kur'an eğitim ve öğretiminin yapıldığı doğal yerlerden olan camiler Cumhuriyet sonrasında da bu özelliklerini devam ettirmişlerdir. Camilerde gerçekleştirilen eğitim öğretim çalışmalarının programlı bir şekilde devam ettirilmesi ise 2010 yılında yapılan düzenlemelerle ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılması ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programının hazırlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Camilerde Kur'an Öğretimi Kursları, Kur'an Kurslarının bulunmadığı veya bulunup da ihtiyaca cevap veremediği yerlerde, Kur'an-ı Kerim ve meal ile gerekli dini bilgileri öğretmek üzere ilgili müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayı ile açılan kurslar olarak tanımlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 2009 tarihli ve 27298 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığınca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar'ı ile Kur'an Kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde Camilerde Kur'an Öğretimi Kursları açılabilmektedir. Bu kararla ders verecek öğretmenlere ek ders ücreti ödenmesine imkân sağlanmıştır. Böylece önceden mevzuatta bulunmasına rağmen Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılış kriterlerinin, programının ve uygulama esaslarının belli olmaması, görevlendirilenlere ücret ödenememesi vb. nedenlerle hayata geçirilemeyen kurslar, programın da hazırlanmasıyla uygulanabilir hale gelmiştir (CKÖP, 2010: 3).

Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılması ve bu kurslar için hazırlanan Camilerde Kur'an Öğretimi Programının uygulanmasıyla birlikte Kur'an-ı Kerim'i, mealini ve ihtiyaç duydukları dini bilgileri öğrenmek isteyenler ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânı bulabilmişlerdir. Bu değişiklikler camilerin İslam tarihi boyunca gerçekleştirmiş olduğu eğitim, öğretim ve sosyal ve kültürel fonksiyonlarının devam ettirilmesi açısından önemli gelişmeler olarak değerlendirilebilmektedir.

6.3. Kurslarda Görevlendirilen Öğreticiler

Kur'an Kurslarında, öğreticiler, sözleşmeli öğreticiler, Kur'an Kursu baş öğreticileri ve uzman öğreticiler görev yapmaktadır. Atamalar Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a göre Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) (B) grubu puan sırasına göre boş kadro sayısının üç katına kadar çağırılacak adaylar arasından Başkanlık tarafından yapılacak sözlü sınav başarı sırasına göre yapılmaktadır. Atanan eğitimcilerin yeterli olmadığı durumlarda yine bu kanun doğrultusunda vekil öğretici ve geçici öğreticiler görevlendirilebilmektedir (DİB, Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965).

Kur'an Kursu öğreticisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 37-39. maddelerinde sayılan görevler ile Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi'nde sayılan görevleri yapmakla yükümlüdür. Buna göre kurs öğreticisinin yapacağı görevler şunlardır.

- a) *Kurs öğrencilerine usulüne göre Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmek.*
- b) *Hafızlık yapmak isteyenlere Başkanlıkça hazırlanan Hafızlık Eğitim Programına göre hafızlık yaptırmak.*
- c) *Namaz sureleri ve dualarını ezberletmek ve meallerini öğretmek.*

c) Başkanlıkça hazırlanan programlara göre öğrencilere itikat, ibadet, ahlak ve siyer dersleri vermek ve ibadetlerin yapılmasını uygulamalı olarak öğretmek.

d) Kursun temiz ve düzenli tutulmasını sağlamak.

e) Müftülük tarafından düzenlenen irşat ve eğitim programlarında görev almak, gerektiğinde seminer, panel, sempozyum gibi toplantılara katılmak, konferans vermek ve aile ve dini rehberlik bürolarında görev yapmak.

f) Müftülüğün bilgisi dâhilinde, görev mahallerindeki vakıf, dernek ve benzeri kuruluşların Kur'an öğrenme ve irşat taleplerine katkı sağlamak.

g) Yaz Kur'an Kurslarında görev yapmak.

ğ) Yurt ve pansiyonu bulunan kurslarda nöbet tutmak, öğrencilerin iade ve ibade işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde görev almak.

h) Ders saatleri dışında öğrencilere rehberlik etmek ve etüt yaptırmak.

ı) Görev alanı ile ilgili verilen diğer görevleri yapmak.

Kur'an Kursu baş öğretmenlerinin ise öğretmenler için tanımlanan bu görevler dışında aşağıda belirtilen görevleri bulunmaktadır. Baş öğretmenler için tanımlanan görevler şunlardır:

a) Tefsir ve Kur'an ilimleri, Tecvit ve tashih-i huruf, aşere takrib-tayyibe, hafızlık eğitimi, toplumun özel ilgiye muhtaç kesimlerine yönelik Kur'an eğitimi gibi Başkanlık hizmet alanlarından birini uzmanlık alanı olarak seçmek, alanıyla ilgili çalışmalar yapmak ve bu konulardaki hizmet içi eğitim kurslarında eğitici olarak görev almak.

b) Kur'an Kursu öğretmenlerine uzmanlık alanlarıyla ilgili konularında rehberlik etmek.

c) Eğitim öğretimin etkili ve verimli olabilmesi için projeler hazırlamak.

ç) Kur'an'ı anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmalar yapmak.

Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından 2017 yılı sonunda yayınlanan istatistiklere göre Kur'an Kursu öğreticisi sayısı 109.332'dir. Öğreticilerden dini öğrenim lisans mezunlarının sayısı 19.941, lisans mezunlarının sayısı 10.094, dini öğrenim ön lisans mezunlarının sayısı 50.506, ön lisans mezunlarının sayısı 7.068'dir. Diğer personel ise 19.029 imam hatip lisesi, 1.095 lise ve dengi okul, 1.050 ortaokul ve dengi okul ile 549 ilköğretim okulu mezunu şeklindedir (DİB, 2017).

Tablo 1. Personel Sayısı ve Eğitim Durumları

Öğrenim durumlarına göre personel sayısı		
	Personel sayısı	Yüzde (%)
Toplam	109.332	100,0
Lisans (Dini öğrenim)	19.941	18,2
Lisans	10.094	9,2
Ön lisans (Dini öğrenim)	50.506	46,2
Ön lisans	7.068	6,5
İmam-Hatip Lisesi	19.029	17,4
Lise ve dengi okul	1.095	1,0
Ortaokul ve dengi okul	1.050	1,0
İlkokul	549	0,5

Yaz Kur'an Kurslarında öncelikli olarak din hizmetleri sınıfında bulunan personele görev verilmektedir. Gerekğinde aranan şartların bulunması durumunda kurum personeli veya kurum dışından vekil öğretmenler ya da geçici öğretmenler görevlendirilebilmektedir (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında din hizmetleri sınıfındaki personel görevlendirilmektedir. İhtiyaç duyulması halinde emekli veya çalışanlardan daha önce din hizmetleri sınıfında çalışmış olanlara da görev verilebilmektedir (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

6.4. Kurslarda Öğrenci Durumu

Kur'an Kursları kurulduğu günden bu yana toplumun tüm kesimleri tarafından kabul görmüş ve her geçen gün halkın bu kurslara ilgisi daha da artmıştır. Son yapılan yasal düzenlemelerle birlikte her yaştan öğrencinin kurslarda din eğitimi alabilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Başkanlık da ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla çeşitli programlar hazırlamıştır. Programlardaki çeşitlilik ve uygulama kolaylığı kurslara katılımı arttırmıştır. 2017 yılında yayınlanan istatistiklere göre Kur'an Kurslarına bir milyonun üzerinde öğrenci eğitim almaktadır (DİB, 2017). Yaz aylarında okulların tatil olması ve öğrencilerin kurslara katılmasıyla Yaz Kur'an Kurslarında ise öğrenci sayısı üç milyonu bulmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programını alan öğrenci sayısı ise 2018 yılında 125.598 öğrenciyle diğer programlara göre daha azdır (DİB, 2018).

Kur'an Kursları yaygın eğitim yaptığından bu eğitim programına katılan bireylerin arasında yaş, kültür, anlayış, hazır bulunuşluk açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kur'an Kurslarında okuryazar olmayan öğrenciler, herhangi bir okul bitirmeyip okuma yazma bilenler, ilkökul, ortaokul, lise ve yükseköğretim kurumlarından öğrenciler eğitim alabilmektedir. Kur'an Kursu öğrencilerinin

eğitim durumlarıyla ilgili 2017 yılına ait istatistik bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Kur'an Kursu Öğrencilerinin Eğitim Durumları

Eğitim durumu	Öğrenci sayısı
Okuryazar olmayan	47.616
Okuma yazma bilip okul bitirmeyen	76.087
Okul öncesi	88.599
İlkokul	225.816
İlköğretim/Ortaokul	96.725
Lise ve dengi meslek okulu	108.524
Yükseköğretim	25.954

Kur'an Kurslarında isteyen herkes yaş sınırı olmaksızın eğitim alabilmektedir. Kurs öğrencilerinin 2017 yılında yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3. Yaş Gruplarına Göre Kur'an Kursu Öğrencileri

Yaş grubu	Öğrenci sayısı
15 yaşından küçük	181.667
15-17 yaşları arası	28.773

18-42 yaşları arası	42.894
23-44 yaşları arası	198.288
45 yaş üstü	217.699

6.5. Kursların Fiziksel Durumu

Kur'an Kursları eğitim öğretim yapılan yerin fiziki yapısı, öğrenci sayısı, kapasitesi, derslik sayısı ve eğitim durumu gibi özellikleri bakımından A, B, C ve D grubu olarak sınıflandırılmaktadır. Eğitimin verimliliğini arttırmak için yapılan bu sınıflandırma öğretici atamalarında da göz önünde bulundurulmaktadır. Kurs gruplarının özellikleri şunlardır:

A grubu Kur'an Kursları, öğrenci sayısı 100 ve üzeri olan, kurslarda yatılı öğrencilerin bulunduğu ve öğrenci sayısının %15'i ve üzerinin hafızlığa çalıştığı, derslik sayısı en az 5 ve üzeri olan kurslardır.

B grubu Kur'an Kursları, öğrenci sayısı en az 36 ve üzeri, derslik sayısı 2-3 veya 4 olan, sınıflardan en az birde hafızlık çalışması yapılan ve fiziki yapısı imkânlar bakımından A grubu kriterlerine yakın olan kurslardır.

C grubu Kur'an Kurslarının derslik sayısı azdır ve tek dersliği bulunan kurslar da olabilmektedir. Bu gruptaki kurslarda gündüzlü eğitim yapılmaktadır.

D grubu Kur'an Kursları ise çeşitli nedenlerle Kur'an Kurslarına gelemeyen veya din eğitimi hizmetlerinden yararlanamayanlar için uygun görülen kamu kurumlarında, diğer kurum ve kuruluşlarda, müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayı ile Kur'an Kursu hizmetleri verilen uygun mekânlardır. Orta ve yükseköğretim kurumlarında da ihtiyaç duyulması halinde öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kapsamında taleplerini karşılamak üzere D grubu kurslar açılabilmektedir.

2018 yılında A, B, C ve D grubu Kur'an Kurslarında A grubu 191 kurs / 2.219 derslik, B grubu 1.303 kurs / 6.153 derslik, C grubu 14.411 kurs / 26.101 derslik ve D grubunda 14.474 derslikte eğitim yapılmaktadır (DİB, 2018).

Kur'an Kursları fiziki şartları uygun olan her yerde açılabilir. İl ve ilçe merkezleri ile köy ve beldelede bulunan Kur'an Kursu sayılarına ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. 2016-2017 Öğretim Yılı İtibariyle Yerleşim Yerine Göre Kur'an Kursu Sayısı

	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde	Köy
Toplam	18.325	10.205	2.184	5.936
Öğretime açık	15.796	9.980	1.256	4.560
Öğretime ara vermiş olan	2.529	225	928	1.376

Yaz Kur'an Kursları kurs binaları, camiler ve müftülüklerce uygun görülen diğer yerlerde açılabilir. Ayrıca, başta halk eğitim, diğer eğitim ve okul binaları olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalardan mülki amirin onayı ile bedelsiz olarak yararlanılabilmektedir.

Kur'an Kurslarında öğrenciler en az 12 kişi olacak şekilde sınıflara alınmaktadır. Sınıf mevcudunun 23 öğrenciyi aşması halinde başka sınıf açılmaktadır. Hafızlık yapılan kurslarda ise sınıf mevcutları en az 8 kişiden oluşmaktadır. Öğrenciler imkânlar dâhilinde bilgi seviyeleri, eğitim ve yaşları dikkate alınarak sınıflara eşit olarak paylaştırılmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında ise en az 15 öğrencinin bulunması durumunda Camilerde Kur'an Öğretimi Programı düzenlenebilmektedir (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimi ile Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, 2012).

6.6. Öğretim Programı

Öğretim programı, kişide gözlenmesi kararlaştırılan kazanımları (hedefleri), davranışları, içeriği, bunları gerçekleştirebilecek düzenli eğitim ve sınama durumlarını, dönütü içeren dirik bir bütün olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte önce kazanımlar (hedefler) belirlenmekte sonra kişide bu belirlenen kazanımların hangilerinin ne derecede bulunup bulunmadığı saptanır. Böylece kişinin ne öğrenmesi gerektiği ortaya çıkmış olur. Buradan hareketle bir ders ya da kursta kazandırılacak kazanım, davranışlar ve içerik belirlendikten sonra bunların her bir öğrenciye nasıl ve ne yolla ne kadar süre içinde kazandırılacağı saptanır. Daha sonra her bir öğrencinin bunları kazanıp kazanmadığı yoklanır (Sönmez ve Alacapınar, 2015: 11).

7.6. Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslarda Öğretim Programları

Kur'an Kurslarında, Yaz Kur'an Kurslarında ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında Başkanlıkça hazırlanan veya ihtiyaç ve taleplere göre müftülükçe hazırlanıp Başkanlıkça onaylanan eğitim ve öğretim programları uygulanmaktadır.

Kurslarda uygulanacak programlar Kur'an Eğitim ve Öğretimi Kurulu tarafından hazırlanmaktadır. Kurula Diyanet İşleri Başkanı veya eğitimden sorumlu başkan yardımcısının başkanlık etmektedir. Kurulda Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü, Dini Yayınlar Genel Müdürü, Din İşleri Yüksek Kurulundan bir üye, Hukuk Müşaviri, Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulundan bir üye ile Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı ve Program Geliştirme Daire Başkanı bulunmaktadır. Kurulun sekreteryası görevini Program Geliştirme Daire Başkanlığı yürütmektedir. Kurulun toplanması ve karar alması çoğunluk esasına göredir. Eşitlik halinde kurul başkanının tarafı çoğunluk sayılmaktadır. Kurulun almış olduğu kararlar Başkanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Kurul her yıl eylül ayında toplanmaktadır. Ayrıca Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün önerisi üzerine de Başkanlığın uygun göreceği tarihlerde toplanabilir ve ihtiyaç duyulması halinde, Başkanlık personelinden veya kurum dışından gerekli görülenler de toplantılara çağrılabilir.

(DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).

Kur'an Eğitim ve Öğretimi Kurulunun görevleri şunlardır:

a) *Taslak olarak hazırlanan eğitim ve öğretim programları, ders kitapları, yardımcı kitaplar ve öğretici kılavuz kitaplarını incelemek ve uygulanmasını sağlamak,*

b) *Eğitim ve öğretimi geliştirme, değerlendirme ile ilgili görev ve hizmetleri yürütmek,*

c) *Yaygın din eğitiminde uygulanan programlara göre ders veya yardımcı ders kitapları ile materyal hazırlamak, hazırlatmak veya satın almak,*

ç) *Diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kişilerce hazırlanan ders materyallerini inceleyerek bunların uygulanmasına karar vermek (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012).*

Kurslarda 2004 yılına kadar 1985 yılında hazırlanan ve ders programının, Kur'an Kurslarının amaç ve ilkelerinin ve her dersin konularının yer aldığı müfredat uygulanmıştır. Bu müfredat 2004 yılında kaldırılarak yerine amaçları, temel yaklaşımı ve uygulama esasları açısından geliştirilen ve ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan Kur'an Kursları Öğretim Programı uygulanmıştır. Sonraki yıllarda ise daha esnek ve uygulanabilir program çeşitliliğine gidilmiş ve her kesime hitap etmek amaçlanmıştır. Bu kurslarda günümüzde uygulanmakta olan dokuz farklı program bulunmaktadır. Bu programlar:

1. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2005): Yaz Yaz Kur'an Kursları, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla yaz aylarında camilerde, Kur'an Kurslarında ve belirlenen diğer mekânlarda açılan kurslardır. Bu kurslarda uygulanmak üzere 2005 yılında Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanmıştır. Hazırlanan program, ortaya çıkan

değişmeler ve ihtiyaçlar çerçevesinde öğrencilerin bilgi ve becerilerine göre ayrıştırılmalarını esas alan kur sistemine göre yapılandırılmıştır. Üç kur halinde düzenlenip yürütülen programda her kur üç haftalık bir eğitimden oluşmaktadır. Yaz Kur'an Kurslarında gerçekleştirilecek eğitim, Kur'an'ı yüzünden okuma becerisini kazandırma ve temel İslam bilgilerini kapsamaktadır (YKKÖP, 2005: 9).

2. Hafızlık Eğitim Programı (2010): Hz. Peygamber'in Kur'an'ı ezberlemiş olması ve Kur'an ezberlemeye teşvik etmesi, ashaptan çok sayıda hafızın olması ve İslami gelenek içerisinde hafızlığın öneminin yanında hafızlık eğitiminin belli bir program dâhilinde yapılması amacıyla bu program hazırlanmıştır. Bunun yanında programla büyük bir emekle elde edilmiş hafızlığın sürdürülmesini sağlamak ve hafız olmayla birlikte hafız olarak kalmak da hedeflenmektedir. Programın hazırlanmasındaki diğer etkenler ise zamandan tasarruf sağlamak, öğrencilerin gerekenden fazla zaman harcayarak sosyal hayattan kopmalarını engellemek ve anlama, yorumlama, hafızada tutma tekniklerinden faydalanılmasını sağlamaktır (HEP, 2010: 6). Program Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik öğrenme alanlarından oluşmaktadır.

3. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı (2010): Bu program, Kur'an Kurslarının bulunmadığı ya da bulunup da ihtiyacı karşılayamadığı yerlerde uygulanmak üzere 2010 yılında hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Program akademisyenler ve ilgili alan uzmanlarından oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Programın hazırlanmasında kursların açılması, yürütülmesi, öğreticilik yapacak personel, kursun açılacağı mekânlar gibi öğretim sürecine etki edebilecek tüm hususların dikkate alındığı ve temel ilkelerin belirlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu programla Kur'an-ı Kerim'i, mealini ve gerekli dini bilgileri öğrenmek istediği halde Kur'an Kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulamayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamanın yanında din görevlilerinin Başkanlığın yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol almaları da sağlanmak istenmiştir (CKÖP, 2010: 3).

4. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programları (2012): Kur'an kurslarında uygulanmak üzere hazırlanan bu program 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot kurslar olarak belirlenen Kur'an Kurslarında uygulanmış

ve 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlamıştır. Program Temel Öğretim, Ek Öğretim ve Hafızlık Temel Öğretim Programı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Program daha önceki programa göre esnek zamanlı olarak tasarlanmış ve bu da uygulamada ve öğrenci katılımında önemli ölçüde kolaylık sağlamıştır.

5. Kur'an Kursları Yurtdışı Misafir Öğrenci Öğretim Programı (2013): Program yurtdışından Kur'an Kurslarında eğitim görmek için gelen misafir öğrencilerin dini, milli ve kültürel kimliklerini korumaları ve doğru bir din eğitimi almaları amacıyla hazırlanmıştır. Programda Türkçe, Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik dersleri bulunmaktadır (KKMÖÖP, 2013: 5-6).

6. Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) (2014): Kur'an Kurslarında her yaştan öğrenciler eğitim alabilmektedir. Kurslara devam eden öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun 23 yaş üzeri olması ve bu öğrencilerin çocuk sahibi olmaları ve çocukları için müftülüklerden talepte bulunmaları ve Başkanlığın 4-6 yaş öğrencileri için bir programının ve materyallerinin bulunmaması programın hazırlanmasını gerektirmiştir. Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) 2014 yılında hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Programın hazırlanmasında okul öncesi eğitimi ile ilahiyat bilimlerinin esas alındığı bir yaklaşımın benimsendiği belirtilmiştir (KKÖP 4-6 Yaş Grubu, 2014: 6). Programın temel amacı şu şekilde belirtilmiştir: Programın amacı, çocukların; İslam dininin değerlerini, kendi seviyesinde, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini, kazanacağı değerleri gündelik hayatta kullanmalarını ve İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i içerik ses ve şekil olarak kendi seviyesinde tanımlarını sağlamaktır. Yine öğrencilerin seviyelerine uygun olarak sevgi temelli olarak Allah'ı tanımlarını ve yaratılıştaki düzeni fark etmelerini, Hz. Peygamber'in kişiliğini ve karakterini tanımlarını, sevmelerini ve model almalarını, sağlıklı bir din ve ahlak gelişimi göstermelerini sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca din ve ahlak gelişiminin yanında diğer gelişim alanlarına da katkısı olacak şekilde bir ortam sağlamak hedeflenmiştir. (KKÖP 4-6 Yaş Grubu, 2014: 7).

7. Hafızlık Tekrar ve Talim Programı (2015): Program, hafızlık eğitimi tamamlayan fakat hafızlıkları yeterli düzeyde sağlam olmayanlar için hazırlanmıştır.

Programın amacı hafızlığı pekiştirme, talim ve tecvit becerisi kazandırma, sure ve sayfaların anlamları ve temel mesajları hakkında bilgi verme, böylece Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin yanında onun anlam dünyasıyla bir bağ kurabilme, dini bilgiler ve hitabet bilgisine sahip olma gibi becerileri kazandırmaktır. Böylece nitelikli bir hafızlığa katkı sağlamak amaçlanmıştır (HTETAP, 2015: 5). Program on yedi haftadır ve Ezbere Okuma, Kur'an Okuma Usulleri ve Talimi, Konularına Göre Aşrı Şerifler, İlmihal Bilgisi ve Hitabet dersi olmak üzere beş ders bulunmaktadır.

8. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2017): Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler alanında, öğrenme düzeylerine ve gelişim evrelerine uygun olarak temel düzeyde bilgi, bilinç ve beceri kazanmaları hedeflenmektedir. Aynı şekilde program kapsamında ders sonrası gerçekleştirilecek sosyal, kültürel, sportif etkinlikler ve ortak kullanım alanlarının sağlayacağı ortam öğrenmesi ile öğrencilerde sorumluluk, fedakârlık, yardımlaşma, saygı, zaman yönetimi, empati kurma gibi değerlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Programın hazırlanmasında; muhatap kitlenin bilgi, duygu ve davranış yönünden gelişimlerini dikkate alan, öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran çerçeve esnek öğretim programı anlayışı benimsenmiştir (YYKKÖP 2017: 4). Dört haftalık programda Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler (itikat, ibadet, ahlak, siyer), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri bulunmaktadır.

9. Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) (2017): Bu program gençlere yönelik din eğitimi hizmetlerine katkı bağlamında hazırlanmıştır. Bununla Başkanlığın en önemli insan kaynağı potansiyelini oluşturan İmam Hatip Lisesi öğrencileri başta olmak üzere örgün eğitime devam eden öğrencilerin okul dışındaki zamanlarını, amaçlı etkinlikler vasıtasıyla nitelikli hale getirmek, örgün eğitimde elde ettikleri bilgi ve becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir (ÖEDEYKKÖP-1 2017: 5). Ortaokul ve lise öğrencileri için olacak şekilde hazırlanmıştır.

6.7. Kur'an-ı Kerim Meali

Kur'an-ı Kerim mealleri Kur'an'ın anlamıyla ilgili olarak yazılan başlıca eserlerdendir. Fakat Kur'an-ı Kerim'in anlama konusunda meal ve çevirilerden çok tarih boyunca Kur'an'ın tümünü ya da bir kısmını konu alan tefsir çalışmaları yapılmıştır. Meallerin yazılması ve artış göstermesi ise özellikle son yıllarda gerçekleşen bir durumdur.

Tefsir murat edilen şeyi keşfetmek olarak tanımlanırken te'vil, ayetin muhtemel olduğu manalardan birine rücu ettirilmesi olarak tanımlanmıştır (Cerrahoğlu, 2007: 214). Kur'an-ı Kerim'i sadece aslına yakın bir şekilde fakat eksik olarak ifade etmeye, yani tefsiri tercümesini yapmaya Kur'an'ın tercümesi demekten kaçınılmış, tercüme yerine meal ifadesi kullanılmıştır. Meal, bir şeyin varacağı yer ve gaye manasına mekân ismi ya da bir şeyin koyulaşıp katı hale gelmesi anlamına gelmektedir. İstılahta ise, bir sözün manasının her yönüyle aynen değil de, biraz eksik olarak ifade edilmesine meal denilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in tercümesi için, onu aynen tercüme etmeye imkân olmadığını, daha doğrusu yapılan işte eksiklik olduğunu belirtmek için meal kelimesi kullanılmıştır (Cerrahoğlu, 2007: 220).

İlk Türkçe tercümeler İslam'ı kabul eden ilk kavim olan Uygurların kendi alfabeleriyle yazmış oldukları kısmi tercümelerdir fakat Kur'an-ı Kerim'in tamamının Uygur alfabesiyle çevirisi bilinmemektedir. Ayrıca Uygur alfabesi dışında Arap alfabesiyle yazılmış, tam olarak kimin tarafından, ne zaman yazıldığı bilinmeyen tercümeler de bulunmaktadır (Hamidullah, 2000: 107-108). Kur'an-ı Kerim'in bir bütün olarak çevirisi Taberi Tefsiri esas olmak üzere Samani hükümdarı Mansur bin Nuh (961-977) döneminde yapılmıştır. Mansur bin Nuh'un (961-977) kurduğu bir heyet tarafından Farsçaya yapılan bu çeviri sonradan yapılan Türkçe tercümelere esas teşkil etmiştir (Togan, 2012: 16). Tercüme çalışmaları beylikler döneminde ve Osmanlı Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönemde yapılan tercümeler genelde tefsiri tercümeler tarzındadır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise tercüme ve meal konusu Türkçe ezan, Türkçe namaz, İslam'ı Türkleştirme ideali bağlamında siyasallaştırılmıştır (Öztürk, 2015: 56). Bu dönemde yapılan meallerle ilgili tartışmalar konuyu Meclis gündemine taşımış, meal yazmak üzere Mehmet Akif Ersoy, tefsir yazmak üzere Elmalılı Hamdi Yazır görevlendirilmiştir. Bu

dönemde meallerin yazılmasında ulusçuluk akımının etkileri, batıyı taklit, misyonerlerin İncil dağıtma faaliyetleri ve ayrıca piyasadaki hatalarla dolu mealler etkili olmuştur. Seksenli yıllara gelindiğinde meal sayısı hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Bu artışta Kur'ancılık-Mealcilik akımının eleştirel söylemleri ve doksanlı yıllarda bazı ilahiyatçıların İslam Kur'an'dan ibarettir şeklinde özetlenebilecek söylemlerinin etkisi olmuştur (Öztürk, 2015: 13). Türkiye'de yayımlanan meallerin yaklaşık 300 civarında olduğu belirtilmektedir. Bu mealler farklı şekillerde tasnifleri olmakla birlikte genel olarak Mushaf tertibine göre, nüzul sırasında göre ve konularına göre mealler olarak sınıflandırılmaktadır (Koçyiğit, 2017).

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR’AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURS PROGRAMLARININ KUR’AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL KONULARI

Kur’an eğitim ve öğretimine yönelik olarak düzenlenen kurslarda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan veya ihtiyaç ve taleplere göre müftülükçe hazırlanıp Başkanlık tarafından onaylanan eğitim ve öğretim programları uygulanmaktadır. Başkanlık tarafından hazırlanan bu programlardan 1985 yılı itibariyle uygulanmaya başlanan Kur’an Kursları Müfredatı ile 2004 yılında program hazırlanan ve uygulanmaya başlanan Kur’an Kursları Öğretim Programı kaldırılan programlardır. Bu çalışmanın sınırları kapsamında incelenecek olan Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programı, Camilerde Kur’an Öğretimi Programı, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı, Hafızlık Eğitim Programı, Hafızlık Tekrar ve Talim Programı, Yatılı Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programı ve Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur’an Kursları Eğitim Programı- I (Okuma Salonları) halen uygulanmakta olan programlardır. Çalışmanın bu bölümünde daha önce uygulanan ve kaldırılan kurs programları ile uygulanmakta olan kurs programlarının Kur’an-ı Kerim derslerinde yer alan meal konularının neler olduğu incelenecektir.

1.1. KALDIRILAN KURS PROGRAMLARININ KUR’AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL KONULARI

1.1.1. Kur’an Kursları Müfredatının Kur’an-ı Kerim Dersinde Meal

Kur’an Kurslarında 1985 yılından itibaren Kur’an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin) uygulanmıştır. Müfredatta kursun amaçları Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okutmak, ezberletmek, bazı sure, ayet ve duaların

meallerini öğretmek; İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları konularında bilgi vermek olarak ifade edilmiştir (KKM, 1985: 5).

Kur'an Kursları Müfredatı toplam 32 haftadan oluşmaktadır. Her haftada 18 saat Kur'an-ı Kerim, 1 saat İtikat, 3 saat İbadet, 1 saat Siyer, 1 saat de Ahlak dersi yer almıştır (KKM, 1985). Müfredatta derslerin amaçları ve ders işlenmesi sırasında dikkate alınması gerekenlerle ilgili açıklamalar yapılmış ve sonrasında haftalara ve günlere göre konu dağılımı verilmiştir.

Kur'an Kursları Müfredatının Kur'an-ı Kerim dersinde öğrenciye; Kur'an-ı Kerim'i kurallarına göre doğru okumasını öğretmek, öğrencinin Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme konusundaki ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin anlaşılmasına imkân hazırlamak, öğrencilerin ibadet için gerekli olan sure, ayet ve duaları ezberlemelerini sağlamak amaçlanmıştır (KKM, 1985: 9). Dersin açıklamaları kısmında ise dersin uygulanmasında dikkat edilecek hususlara yer verilmiştir. Bu açıklamalarda öğretmenin grup çalışması yaptıracığı, harflerin mahreç farkları ile kalınlık incelik gibi özelliklerin uygulamalı olarak öğretileceği, okuma ve ezberleme çalışmaları sırasında öğrencilerin önünde Kur'an-ı Kerim bulundurulacağı, sıra takip etmeksizin okumaların yapılacağı ve her öğrencinin dersi takibinin sağlanacağı belirtilmiştir. Ders sırasında önce öğretmenin okuma yapacağı sonra öğrencilere okutacağı, toplu halde okumalar yaptırılacağı, telaffuz hatalarının alışkanlık haline gelmeden düzeltileceği, tecvit kurallarının uygulamalı olarak öğretileceği ezber çalışmalarına kısa ve kolay metinlerden başlanacağı açıklanmıştır (KKM, 1985: 9-10).

Haftalık olarak ders konularının açıklandığı bölümde ilk dört haftada elifba öğretimi, beşinci haftada namaz duaları, ezan ve kamet konuları, sonraki haftalarda ise Kur'an okuma ve ezberlenecek sureler bulunmaktadır. Kur'an meali olarak 23. haftada Fatiha, İhlas, Felak ve Nas sureleri ile 30. haftada Bakara suresinin ilk beş ve son iki ayetinin mealleri yer almıştır.

Müfredatta bulunan Kur'an-ı Kerim derslerindeki meal konularına bakıldığında kursun amaçları arasında sure, ayet ve duaların meallerini öğretmek bulunduğu halde bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim dersinin amaçları ve açıklamaları kısmında konuya yer verilmediği ve derste yer verilen sure ve ayetlerin

oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Toplam 32 hafta olan müfredatta meal konularına 23. ve 30. haftalarda yer verilmiştir. 23. haftada Fatiha, İhlas, Felak ve Nas surelerinin mealleri, 30. haftada Bakara suresinin ilk beş ve son iki ayetinin meali bulunmaktadır. 23. Haftanın konularında belirtilen meal konularının yanında aynı hafta içerisinde bir cüz'ün okunması ve bir surenin de ezberlenmesi istenmiştir. Bakara suresinin ilk beş ve son iki ayetinin meallerinin yer aldığı 30. haftada ise aynı zamanda iki cüzün okunması ve bir sayfanın da ezberlenmesi istenmiştir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda meale ayrılacak sürenin çok az olacağı söylenebilir. Kur'an-ı Kerim dersiyle ilgili açıklamaların yapıldığı bölümdeki açıklamalar ise genel olarak okuma ve sınıf yönetimiyle ilgilidir.

Kur'an Kursları Müfredatı, konuların ünitelere göre dağıtıldığı ve konu başlıklarının sıralandığı bir müfredattır. Eğitim süreciyle ilgili bilgiler sadece programla ilgili genel açıklamalar bölümünde yer almıştır. Müfredatın hazırlanması süreci konusunda kimler tarafından hangi yaklaşımla hazırlandığı gibi bilgiler verilmemiştir. Kur'an Kursları Müfredatı 2004 yılında Kur'an Kursları Öğretim Programının uygulanmaya başlamasıyla kaldırılmıştır.

1.1.2. Kur'an Kursları Öğretim Programının Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Kur'an Kurslarında uygulanmak üzere 2004 yılında eğitim bilimleri ve program geliştirme alanındaki yeni yaklaşım ve ilkeler ile ilahiyat bilimleri verileri esas alınarak Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin) hazırlanmıştır.

Kur'an Kursları Öğretim Programının hazırlanmasında eğitim bilimleri açısından öğretmen değil öğrenen, konu değil problem merkezli bir program hedeflenmiştir. Öğrenme ve öğretme sürecinde öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimleri dikkate alınmak istenmiş, öğrenen merkezli yöntem ve tekniklerin kullanılması öngörülmüştür. Programda, milli eğitimin temel amaçlarının yanı sıra anlayan, araştıran, sorgulayan, yorumlayan, haklarını ve sorumluluklarını bilen, çevresiyle uyumlu, işbirliği yapan, milli, manevi, ahlaki, kültürel ve sanatsal değerlere önem veren, milli duygu ve düşüncelerini güçlendiren etkinlikler

düzenlenmesi esas alınmaktadır. Değerlendirme açısından ise ürünün değil sürecin ön plana çıkarıldığı ve bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden çerçeve esnek öğretim programı anlayışı benimsendiği ifade edilmiştir (KKÖP, 2004: 2-3).

Programda ilahiyat bilimleri açısından din anlayışının oluşumunda Kur'an ve sünnetin merkeze alındığı, bununla birlikte onları anlama, yorumlama ve uygulama geleneğinin ve bu gelenek içinde oluşan kültürel mirasın göz ardı edilmeden sorgulanarak değerlendirilip güncelleştirilmesine önem veren bir din anlayışı benimsenmiştir. Öğretim programının içeriğinin oluşturulmasında ilâhiyat bilimlerinin ortaya koyduğu bilgilerin esas alındığı belirtilmiştir (KKÖP, 2004: 3).

Program, Giriş, Öğretim Programları, Öğretimi Planlama, Düzenleme ve Örnek Ders İşlenişleri olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde programın gerekçesi, yaklaşımı, amaçları ve öğrenme-öğretme sürecinde uyulması gereken ilkeler yer almıştır. Programın ikinci bölümü öğretim programları bölümüdür. Bu bölümde programda yer alan Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak derslerinin her biri için dersin genel amaçları belirtilmiş, öğrenci kazanımları ve uygulamayla ilgili genel açıklamalar yapılmış ve üniteler açıklanmıştır. Öğretimi Planlama, Düzenleme ve Örnek Ders İşlenişleri isimli üçüncü bölümde ise planlama hakkında bilgi verilerek yıllık plan, ünite planı, günlük plan, ders, gezi-gözlem ve deney planları açıklanmış ve örnek ders işlenişleri verilmiştir.

Kur'an Kursları Öğretim Programında teknoloji ve sosyal bilimlerin yanı sıra ilahiyat ve din eğitimi bilimindeki son gelişmelerden yararlanılarak programın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle Kur'an Kursları Program Geliştirme Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun oluşturulmasında Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatından ilgili görevlilere, Kur'an Kursu öğretmenleri ve akademisyenlere yer verildiği ve çoklu katılım esas alındığı böylece Kur'an Kursları Öğretim Programının geliştirilmesi sürecinde merkez, alan ve bilimsel desteğin bir arada düşünüldüğü belirtilmiştir (KKÖP, 2004: 1-2).

Programın amaçları şunlardır:

1. *İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek,*
2. *Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,*
3. *İslam dininin Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu fark ettirmek,*
4. *İbadetler ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,*
5. *İslam'ın temel kaynağı Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,*
6. *İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,*
7. *Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,*
8. *Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek,*
9. *Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayarak katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmaktır (KKÖP, 2004: 3).*

Programın genel amaçları Kur'an-ı Kerim ile ilgili amaçların Kur'an'ı okuma, ezberleme ve mealinden okuma alışkanlığı kazandırma ve okuduğu mealde ilkeler çıkarma yönleri olduğu görülmektedir. Okumayla ilgili olarak öğrencilerin Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Ezberleme konusunda öğrencilerin ibadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip

olabilmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Mealle ilgili olarak ise öğrencilerin Kur'an'ı mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve ondan yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek hedeflenmiştir (KKÖP, 2004: 3).

Kur'an Kursları Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim dersinin genel amaçları şunlardır:

1. *Kur'an-ı Kerim'in indiriliş sürecini ve temel özelliklerini kavrama,*
2. *Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okuma,*
3. *Okuduğu ve ezberlediği dua ve surelerin mealıyla verilmek istenen mesajı kavrama,*
4. *İnsanın ahlaki davranışlarını olumlu etkileme niteliğine sahip ayet metinlerinin mealleriyle verilmek istenen mesajları kavrama,*
5. *Kur'an-ı Kerim'e saygı duyma,*
6. *Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberlemeye ilgili olma* (KKÖP, 2004: 8).

Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programını başarı ile bitiren her öğrenen;

1. *Kur'an okumayı öğrenmenin ve öğretmenin önemini kavrar,*
2. *Kur'an'la ilgili temel kavramları tanır,*
3. *Kur'an'ın ana konularını sıralar,*
4. *Kur'an'ı Arapça metninden doğru ve tecvit kurallarına göre okur,*
5. *Namazlarda okunan dua ve bazı sureleri ezbere okur,*
6. *Okuduğu ve ezberlediği sure ve duaların meallerinden ilkeler çıkarır* (KKÖP, 2004: 9).

Kur'an öğretiminde, Kur'an'ın Türkçe mealinden okuma alışkanlığının kazandırılması üzerinde önemle durulacağı ve Kur'an'ı Arapça metninden okumakla

beraber Türkçe mealinden okumanın önemine vurgu yapılacağı belirtilmiştir. Yetişkinlere yönelik olarak düzenlenen kurslarda program uygulanırken Kur'an-ı Kerim'in tamamını yüzünden okuma zorunluluğu olmayacağı ve yaşanan dini hayatla ilgili ayetler seçilerek anlamları ile birlikte öğretilmeye özen gösterileceği belirtilmiştir (KKÖP, 2004: 6).

Kur'an Kursları Öğretim Programının Kur'an-ı Kerim dersinde ezberlenecek metinlerin doğru ve güzel okunması amaçlanmış ve bunların anlamlarının da kısaca açıklanması istenmiştir (KKÖP, 2004: 10). Bu Programda daha önceki programdan ve sonradan hazırlanan programlardan farklı olarak sadece anlamı işlenmek üzere belirlenmiş sure ya da sure bölümleri bulunmaktadır. Ayrıca meali okunacak ayet gruplarının, programda verilenlerle birlikte, diğer derslerin içerikleri ile ilişkili olarak arttırılabileceği de belirtilmiştir (KKÖP, 2004: 10). Programın "Meali Okunacak Sure ve Ayetler" adlı yedinci ünitesini oluşturan konular kısa sureler olarak ifade edilmiş olan Fatiha suresi ve Fil suresinden Nas suresine kadar olan sureler ile Lokman suresi, Enbiya suresi 51-59. ayetler, Rahman suresi 1-20. ayetler, Mülk suresi 1-3. ayetler, Mücadele suresi 7. ayet, İsra suresi 23-27. ayetler, Kehf suresi 1-26. ayetler, Abese suresi 24-42. ayetler ve Hucurat suresi 1-13. ayetlerdir.

Dersin amaçları ve öğrenci kazanımlarına bakıldığında bu programın daha önceki programa göre daha açık, güncel ve gelişime açık olduğu söylenebilir. Amaçlar öğretme değil öğrenme merkezli olarak, kazanımlar öğrenci davranışına yönelik olarak ifade edilmiştir. Dikkat çekme, güdüleme, kazanım vb. eğitim bilimleri terminolojisi kullanılmış, programın uygulanmasında plan yapmanın önemine dikkat çekilmiş ve dersin yapılan plan doğrultusunda işlenmesi istenmiştir. Böylece ders planının hazırlanması ile ilgili öğretmene sorumluluk verilmiş ve ders içeriği konusunda aktif rol alması beklenmiştir.

Meal ile ilgili olarak programın amaçlar kısmında bilişsel alanın kavrama düzeyinde iki hedefe yer verilmiş, öğrenci kazanımlarında da "okuduğu ve ezberlediği sure ve duaların meallerinden ilkeler çıkarır" denilmiştir. Ancak öğrencinin mealden ilkeler çıkarabilmesi için nasıl bir öğrenme öğretme sürecinin takip edileceği ve öğrencinin ulaşması gereken ilkelerin neler olduğu belirtilmemiştir.

Uygulamayla ilgili olarak yapılan genel açıklamalardaki “meal okunacak derslerden önce öğretmen, değişik yardımcı kaynaklardan yararlanarak bir ön hazırlık yapmalı ve ilgili okuma bölümünden üretilebilecek çağdaş ve güncel değerler konusunda zihinsel bir hazırlığa sahip olmalıdır. Ayet gruplarının mealleri okunduktan sonra öğretmenin okunan bölümü öğrenenlerin düşüncelerine açması, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye isteklendirmesi ve olabildiğince yüreklendirmelidir.” (KKÖP, 2004: 9) şeklindeki yönlendirici ifadelerden hareketle meal konularının işlenmesi sırasında yaşanabilecek sorunların öngörüldüğü ve bu konuda öğretmenin sorumluluk alması istendiği söylenebilir.

Kur'an Kursları Öğretim Programı 2010 yılında İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının uygulandığı kurslardan, 2012 yılında ise tüm kurslardan kaldırılmıştır.

1.2. UYGULANMAKTA OLAN KURS PROGRAMLARININ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE MEAL KONULARI

1.2.1. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Kur'an Kurslarında yaz aylarındaki Kur'an-ı Kerim öğretimi 1950 yılından beri devam etmiş ve daha sonraları bu kurslar Yaz Kur'an Kursları olarak adlandırılmıştır (Başkurt, 2013: 26). Bu geçmişine rağmen bu kurslarda yaz aylarında yapılan öğretim 2004 yılında ayrıntılı bir müfredat hazırlanana kadar Yaz Kur'an Kursları din görevlilerinin kendi beceri ve gayretleri çerçevesinde yürütülmüştür (Başkurt, 2013: 127). 2004'te ise Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakülteleri uzmanlarından oluşan bir komisyon tarafından Yaz Kur'an Kurslarında uygulanmak üzere Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanmıştır.

Programın hazırlanmasında Yaz Kur'an Kurslarının din öğretimindeki önemiyle birlikte bilim ve teknolojiye gelişmeler, eğitim ortamlarının ve öğreticilerin bu ortamlardaki rollerinin değişmesi ve çeşitlenmesi, günümüz insanının din konusundaki ilgi ve ihtiyaçları, öğrenenlerin din konusunda bilgi edinebileceği

yetkin kaynak arayışı, hayat boyu öğrenme ve öğrenmeyi öğrenme gibi evrensel yaklaşımlar etkili olmuştur.

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programının hedefleri şunlardır:

1.Öğrencilerin hayatlarını anlamlandırma süreçlerinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kendilerine destek sağlayacak bilgi, duygu, hareket ve ruh çevresindeki davranışları kazanmalarına yardımcı olmak,

2. Kazanımlar ve etkinlikler yoluyla öğrencilerin dini öğrenme, anlam ve yaşama davranışlarını geliştirmelerine destek olmak,

3. Din eğitimi çevresinin önemli bileşenlerinden olan “cami” ile yetişmekte olan neslin ilişkisine katkı sağlamak,

4. Öğrencilerin dini ve ahlaki değerlere önem vermelerine ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmelerine, sonuçta erdemli kişilikler oluşturabilmelerine rehberlik etmek,

5. Öğrencilerle birlik ve beraberliği perçinleyen sevgi, saygı, kardeşlik ve dostluk bağlarını güçlendirmek,

6. Öğrencilere bir arada yaşama ve sorumluluk bilincini geliştiren bir perspektif kazandırmak,

7. Öğrencilerin sağlıklı dini bilgiler edinmelerine ortam hazırlamak,

8. Öğrencilerin evrensel değerlere, kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılmalarını desteklemek (Durmuş, Işılak ve Gökçegöz Karatekin, 2006: 11).

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programının, kursların düzenlenme zaman ve yerleri, kurslara devam eden öğrenenlerin bilgi düzeylerinin farklılıkları ve bu kurslardan beklentileri, öğreticilerin yetiştirilmesi ve denetimi, öğrenenlerin devamı ve öğretim programının mahalli ihtiyaçlara göre esnek çerçeve bir öğretim programı olması gerekliliği nedeniyle kur esaslı olarak hazırlandığı belirtilmiştir (YKKÖP, 2005: 8).

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı üç kurdan oluşmaktadır. Programda Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak olmak üzere beş öğrenme alanı belirlenmiş, bu alanlar ve üniteler açıklanmıştır. Daha sonra bu ünitelerin açılımları verilmiştir. Ardından her kur için öğrenme alanları kazanımlar ve bu kazanımlarla ilgili açıklamalar verilmiştir.

Her bir kurda 15 saat Kur'an-ı Kerim dersi bulunmaktadır. Bu kurlardan her birinde önce ünite konuları belirtilmiş, bunlarla ilgili kazanımlar belirlenmiş ve gerekli görülen açıklamalar yapılmıştır.

Kur'an-ı Kerim mealı konusuna programın birçok bölümünde değinilmiştir. Programın hazırlanma gerekçelerinde Kur'an'ı usulüyle okuma, ezberleme ve anlamaya çalışmanın Hz. Peygamber döneminden bu yana Müslüman toplumlarda hayati bir önem arz ettiği ve bunda Kur'an'ın bizzat yönlendirmeleri ve Hz. Peygamber'in Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, anlaşılması, okunması ve mesajının iyi kavranarak hayata geçirilmesi yönündeki emir ve tavsiyelerinin etkili olduğuna dikkat çekilmiştir (YKKÖP, 2005: 7). Programın temel yaklaşımının açıklandığı bölümde de bu kurslar, Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde en az ilköğretim 5. sınıfı bitirmiş olan öğrencilere yönelik olarak yaz aylarında camiler, Kur'an Kursları ve belirlenen diğer mekânlarda açılan kurslar olarak ifade edilmiştir (YKKÖP, 2005: 9). Kurslarda gerçekleştirilecek eğitimin ise Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma becerisi kazandırma ve temel İslam bilgilerini kapsadığı belirtilmiştir (YKKÖP, 2005: 9).

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programında diğer programlardan farklı olarak hazırlanma sürecinde kimlerin görev aldığı belirtilmiştir. Başkanlık yetkililerinin, akademisyenlerin ve diğer paydaşların görev almış olduğu programda görev alanların uzmanlık alanları ise belirtilmemiştir.

Bu program hazırlanırken görev alanlar ve çalışmakta oldukları kurumlar yazılmıştır. Program hazırlama komisyonunda görev alan üyeler:

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN: Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Mehmet Kaya KURT: Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanvekili

Prof. Dr. Mualla SELÇUK: Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, AÜİF Dekanı

Şükrü ÖZBUĞDAY: Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Ulvi ATA: Din Eğitimi Dairesi Başkanı

Prof. Dr. Cemal TOSUN: AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Recai DOĞAN: AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. M. Emin ÖZAFŞAR: AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Nurullah ALTAŞ: AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Dr. Remziye YILMAZ: AÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Abdullah KORKMAZ: Din Eğitimi Şubesi Müdürü

Ercan ESER: Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Bünyamin OKUMUŞ: Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Fatma KOTAN: Din Hizmetleri Uzmanı

Dr. Ali SOYLU: Ankara Gölbaşı İlçesi İmam-Hatibi

Nesrin BIÇAK: Ankara Altındağ İlçesi Kur'an Kursu Öğreticisi

Rukiye GÖKDUMAN: Ankara Altındağ İlçesi Kur'an Kursu Öğreticisi

Esmâ KAHRAMAN: Ankara Keçiören İlçesi Kur'an Kursu Öğreticisi

Ümran SAĞLIK: Ankara Keçiören İlçesi Kur'an Kursu Öğreticisi

Hatice GÖDEK: Ankara Yenimahalle İlçesi Kur'an Kursu Öğreticisi

Burhan YÖRÜK: Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü Şefi

Yaz Kur'an Kurslarından ilköğretim beşinci sınıfı bitiren öğrencilerden lise son sınıfa kadar tüm ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde okumakta olan öğrenciler yararlanabileceği için (YKKÖP, 2005: 9) çoğu kazanım öğrencilerin ihtiyaçları gözetilerek yazılmıştır. Programın kapsamı açıklanırken kurs tanımında ifade edilen meal konusuna değinilmemesi nedeniyle burada amaç ve kapsam açısından bir problem olduğu söylenebilir. Üç kur için de belirtilen kazanımlar ve yapılan açıklamalarda Kur'an okumaya odaklanılmıştır denebilir.

Meal konusuna öğrenme öğretme sürecinde uyulması gereken ilkeler kısmında değinilmiştir. Kur'an öğretiminde, Kur'an'ı Türkçe mealinden okuma alışkanlığının kazandırılması üzerinde önemle durulacağı, Kur'an'ı Arapça metninden okumanın yanında Türkçe mealinden okumanın öneminin de vurgulanacağı belirtilmiştir (YKKÖP, 2005: 10). Fakat Kur'an-ı Kerim dersinin kazanımlarında ezberlenecek surelerin anlamlarıyla ilgili kazanımlar yazılmamıştır. Örneğin ikinci kurda "Bu ünitenin sonunda öğrenciler; Fil suresini ezbere okur, Kureyş suresini ezbere okur, Maun suresini ezbere okur" şeklinde kazanımlar yazılmıştır (YKKÖP, 2005: 36).

Kazanımlardan anlaşıldığı üzere Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programının Kur'an-ı Kerim dersinde Kur'an-ı Kerim'i okuma ve belirlenen surelerin ezberlenmesi hedeflenmiş, anlamlarıyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Muhtemelen programın hazırlandığı dönemde Kur'an Kurslarında yaş sınırlandırması olduğundan ve okula giden öğrenciler okul döneminde Kur'an Kurslarından faydalanamadığından Yaz Kur'an Kurslarında öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrenmesi konusuna odaklanılmıştır. Yine aynı dönemde okul programlarında öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme imkânının bulunmayışı da böyle bir amacı haklı kılmış olabilir.

17.09.2011 tarih ve 28057 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlan Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunda yapılan değişiklikle Kur'an Kurslarına devam edebilmek için ilköğretimi bitirme şartı, Yaz Kur'an Kurslarına devam edebilmek için ilköğretim 5. Sınıfı bitirme şartı yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca öğrenciler okulda da seçmeli olarak Kur'an-ı Kerim dersi alabilmektedir. Kur'an Kurslarında yaş sınırlamasının kaldırılmış olması ve öğrencilerin okulda da

Kur'an okumayı öğrenme imkânına sahip olması nedeniyle program içeriğinin güncellenmesi gerekir denilebilir.

Yaz Kur'an Kurslarında uygulanmak üzere hazırlanan çeşitli ders materyalleri bulunmaktadır. Bu materyallere Kur'an-ı Kerim meali açısından bakıldığında buna yönelik bir araç gereç hazırlanmadığı görülmektedir. 2017 Yılı Yaz Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında 7 yaş ve üzeri için; “Yaz Kur'an Kursları Dinimi Öğreniyorum” ve “Yaz Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı”, üçüncü kur ve üstü seviyeler için; “Temel Dini Bilgiler Dinim İslam” kitaplarının kullanılması istenmiştir. Burada belirtilen kitaplar Kur'an-ı Kerim dışındaki dersler için hazırlanmıştır. Dolayısıyla meali öğretilecek sureler bunların konusu dışında kalmıştır. Bu kaynaklarda yer alan meal ise Kur'an-ı Kerim dışındaki derslerin konusu gereği yer verilen ayet mealleriyle sınırlı kalmıştır.

1.2.2. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı Kur'an-ı Kerim Derslerinde Meal

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, Kur'an Kurslarından faydalanma imkânı bulamayan, ama Kur'an-ı Kerim'i, mealini ve gerekli dini bilgileri öğrenmek isteyen bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla hazırlanmıştır. Programda, Kur'an-ı Kerim'i temel tecvit bilgilerine uygun olarak yüzünden okuma ve ezber konularının yanında öngörülen bölümlerin meali ve temel dini bilgiler de yer almaktadır. Her yaştan öğrenci, talebi doğrultusunda hafta içi veya hafta sonunda bu kurslara katılabilmektedir.

Program her biri 50 saat olan üç kur şeklinde hazırlanmıştır. Her kurda 34 saat Kur'an-ı Kerim ve 16 saat Dini Bilgiler dersi bulunmaktadır. Dini bilgiler alanı kendi içerisinde 5 saat İtikat, 5 saat İbadet ve 6 saat Siyer ve Ahlak olarak ayrılmıştır. Haftada 6 saatlik programın 3 saati Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okuma, 1 saati Ezber ve 2 saati Dini Bilgiler olarak planlanmıştır (CKÖP, 2010: 3-4).

Burada üçüncü kur nihai öğrenme birimi niteliğinde değildir. Üçüncü kuru başarı ile bitiren kursiyerler daha sonra bu kura yeniden kayıt yaptırarak Kur'an-ı

Kerim'in hatmine, ihtiyaca göre belirlenecek sure ezberlerine ve dini bilgiler öğrenimine devam edebilmektedirler (CKÖP, 2010: 4).

Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Kur'an-ı Kerim dersi, Yüzünden Okuma ve Ezber olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yüzünden Okuma bölümünde 1. kurda Kur'an-ı Kerim'i okumaya giriş, 2. kurda Kur'an-ı Kerimi Doğru ve Güzel Okuma, 3. kurda da yine Kur'an-ı Kerimi Doğru ve Güzel Okuma bulunmaktadır. Ezber bölümü ise her kurda yer almaktadır ve burada Sure-Dua Ezberleme ve Meal başlıkları bulunmaktadır.

Birinci kurda 8 saat olan Sure-Dua Ezberleme ve Meal bölümünün 4 saati Fatiha, İhlas ve Kevser Surelerinin ezberi ve meallerine, 4 saati de sübhaneke, tahiyat, salli-barik, rabbena atina ve rabbenağfirli dualarının ezberi ve anlamlarına ayrılmıştır.

İkinci kurda, Fil, Kureyş, Maun, Kafırun, Nasr, Tebbet, Felak ve Nas surelerinin ezberi ve mealleri (6 saat), kunut dualarının ezberi ve anlamları (1 saat) ve ezan ve kamet (1 saat) konuları belirtilmiştir. Yapılan açıklamalarda öğreticinin sureyi öncelikle kendisinin doğru bir şekilde okuyacağı, kursiyerlere tekrar ettireceği ve daha sonra kursiyerlerden duanın doğru bir şekilde tek tek dinleneceği ve yapılan hataların öğretici tarafından düzeltileceği belirtilmiştir. Öğretici tarafından sure mealinin okunacağı ve açıklanacağı belirtilmiştir (CKÖP, 2010: 9).

Üçüncü kurun Kur'an-ı Kerim Ezber ve Meal bölümünde Bakara suresinin 255. ayetinin ezberi ve mealı (3 saat), Bakara suresinin 285-286. ayetlerinin ezber ve mealleri (3 saat) ve Haşr suresinin 22-24. ayetlerinin ezberi ve mealleri (2 saat) bulunmaktadır. Her bir konu için "belirtilen metnin kursiyerler tarafından doğru bir şekilde okunması sağlanır. Yapılan yanlışlıklar öğretici tarafından birebir düzeltilir" şeklinde açıklamalar yapılmıştır (CKÖP, 2010: 9).

Camilerde Kur'an Öğretimi Programını hazırlayanlar hakkında programda yeterli bilgi verilmemiştir. Programda kullanılmak üzere ayrıca ders araç gereçleri hazırlanmamış, bu konuda Kur'an Kurslarında okutulan ders kitapları, Başkanlık

tarafından hazırlanan ve tavsiye edilen İslam İlmihali vb. kaynaklardan yararlanılacağı belirtilmiştir (CKÖP, 2010: 5).

Programın amaçları arasında kursiyerlerin öğrendikleri sure ve duaların anlamlarını öğrenmelerine rehberlik etmek ve programda yer alan sure ve duaların anlamlarından hareketle ve dersler içerisinde yapılan müzakerelerle kursiyerlerin dini duygu ve bilinçlerini geliştirmelerine katkı sağlamak maddeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte programın temel ilkelerinde programda katılımcıların Kur'an-ı Kerim okuma bilgi ve becerilerini geliştirmeye ağırlık verildiği de belirtilmiştir. Her kurda Kur'an-ı Kerim derslerinde ezber ve meal için ayrılmış bir ünite bulunmaktadır. Ancak konusu ezber ve meal olan derslerin açıklamaları bölümünde genelde ezber konusu ile ilgili açıklamalar yapılmış, meale değinilmemiştir. Mealle ilgili sadece ikinci kurun açıklamalarında mealin öğretici tarafından okunup açıklanacağı belirtilmiştir.

1.2.3. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlar Kur'an-ı Kerim Derslerinde Meal

Kur'an Kursları Öğretim Programının 32 haftalık bir devam gerektirmesi ve bunun yaygın eğitimde zor olması programda değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. 2010 yılında bunun yerine uygulanmak üzere İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanmış ve iki yıl boyunca denendikten sonra 2012 yılında tüm kurslarda uygulanmaya başlanmıştır. Programın hazırlanmasında birçok etken bulunmaktadır. Bunlar bilim ve teknolojiye gelişmeler, iletişim imkânlarının artması ve bunun sonucunda eğitim ortamlarının ve Kur'an Kursu öğreticilerinin öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi ve çeşitlenmesi ve kurslara devam eden yetişkin profilinin farklılaşması vb. etkenlerdir. Ayrıca din konusundaki ilgi ve ihtiyaçlar, yetişkin eğitimiyle ilgili bilimsel yeni veriler ve bu verilerin yeni imkânlar sunması, yetişkinlerin dini bilgilerini öğrenebileceği yetkin kaynak arayışları ve hayat boyu öğrenme, öğrenmeyi öğrenme gibi yaklaşımlar etkili olmuştur (İOKKÖP, 2012: 4).

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı geliştirilirken eğitim bilimi ve program geliştirme alanındaki yeni yaklaşım ve ilkeler ile ilahiyat bilimlerinin

verileri doğrultusunda bir yaklaşımın belirlendiği, öğrenen ve problem merkezli, çerçeve esnek öğretim programı anlayışının benimsendiği ifade edilmiştir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı; Temel Öğretim Programı, Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programı ve Ek Öğretim Programları olarak düzenlenmiştir.

Temel Öğretim Programları: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programından biri olan Temel Öğretim Programı 4 düzeyden oluşmaktadır. Düzeyler Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler derslerinden oluşmaktadır.

Temel Öğretim Programında haftada 18 saat ders yer almaktadır. Bunun 12 saati Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saati ise dini bilgiler öğretimine ayrılmıştır.

Programın dört düzeyinde yer alan Kur'an-ı Kerim dersleri Kur'an-ı Kerim'i ve Muhtevasını Tanıma, Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş, Tecvide Giriş, Tecvit Kuralları, Tecvit Uygulamaları İçin Okunacak Sureler ile Yüzünden Okunup Ezberlenecek Bazı Dua, Sure ve Anlamları bölümlerinden oluşmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'i ve Muhtevasını Tanıma bölümünde birinci düzeyde İslam'ın Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye ve öğretmeye verdiği değer, Kur'an-ı Kerim'e saygı ve kültürümüzde Kur'an'ı Kerim'in yeri ve önemi, Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni ve Kur'an-ı Kerim'i okuma ve anlamayla ilgili tecvit, mukabele, hatim, meal, tefsir gibi konulara yer verilmiştir. İkinci düzeyde Kur'an-ı Kerim'in indiriliş süreci, Kur'an-ı Kerim'in Mushaf haline getirilmesi ve çoğaltılması konularına yer verilmiştir. Üçüncü düzeyde bu bölüme yer verilmemiş, dördüncü düzeyde ise bu bölümde varlık, bilgi, iman, dua ve ibadet, Hz. Peygamber, peygamberler ve kıssaları, dünya ve ahiret, insan ilişkileri, ahlak ve değerler muhtevası olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in muhtevası konularına yer verilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş bölümü birinci düzeyde yer almaktadır. Bu bölümde Kur'an'ı doğru ve güzel okumanın önemi, harfler ve yazılışları, harflerin mahreçleri, ince ve kalın sesli harfler, harflerin hareke, cezm, şedde ve tenvinle okunması, uzatma harfleri vb. konulara yer verilmiştir.

Tecvide Giriş bölümü ikinci düzeyde yer almaktadır. Bu bölüm tecvidin tanımı, amacı ve önemi gibi konuları kapsamaktadır.

Tecvid Kuralları bölümü ikinci düzeyde bulunmaktadır. Burada med çeşitleri, tenvin ve sakin nun'la ilgili okunuşlar, idğamlar, sakin mim'in okunuş şekilleri, kalkale, ra'nın hükümleri, vakıf, ibtida, vasıl ve işaretleri, secde ayetleri ve işareti gibi konular yer almıştır.

Tecvit Uygulamaları İçin Okunacak Sureler bölümü iki, üç ve dördüncü düzeylerde bulunmaktadır. İkinci düzeyde Yasin, Fetih, Rahman ve Bakara sureleri, üçüncü düzeyde yine Bakara suresi ile Mülk ve Nebe sureleri, dördüncü düzeyde Maide, Nisa ve Âl-i İmran sureleri tecvit uygulamaları yapılmak üzere belirlenmiştir.

Yüzünden Okunup Ezberlenecek Bazı Dua, Sure ve Anlamları bölümünde birinci düzeyde kelime-i tevhit ve kelime-i şahadet, euzü besmele, tekbir, salatü selam, sübhaneke duası, tahiyyat, sallı-barık duaları olmak üzere bazı dualar, sure olarak da Fatiha, Kevser, İhlas sureleri bulunmaktadır.

Yüzünden Okunup Ezberlenecek Sureler ve Anlamları bölümü ikinci, üçüncü ve dördüncü düzeyde bulunmaktadır. İkinci düzeyde Nas, Felak, Tebbet, Nasr, Kafirun, Maun, Kureyş ve Fil surelerine, üçüncü düzeyde Asr, Hümeze, Tekasür, Karia, Adiyat, Zilzal surelerine, dördüncü düzeyde Beyyine, Kadr, Alak, Tin, İnşirah ve Duha sureleri ve Bakara 1-5, 255, 285-286, Haşr suresi 21-24. ayetlere ve Yasin suresine yer verilmiştir. Dördüncü düzeydeki ezberleri yapma konusunda yetişkinlere esnek davranılması gerektiği belirtilmiştir.

Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programları: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programında bulunan Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programları, Hafızlık eğitimi yapılan Kur'an Kurslarında yüzünden okunan sınıflarda bir yılda 16 haftalık üçer dönem halinde yürütülen bir programdır. Dönemler bir birinden bağımsızdır. Öğrenci kayıtları bir ay süre ile dönem başlamadan önce yapılmaktadır. Her dönemin sonunda Hafızlık Takip Komisyonu tarafından sınav yapılmakta ve başarılı olan öğrenciler Hafızlık Eğitimi Programına kaydedilmektedir. Üç dönemin her biri Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler alanlarından oluşmaktadır. Programda

haftada 30 ders saati bulunmaktadır. Bunun 24 saati Kur'an-ı Kerim dersi, 6 saati de Dini Bilgiler öğretimine ayrılmıştır.

Program, Kur'an-ı Kerim ve Muhtevasını Tanıma, Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş, Yüzünden Okunup Ezberlenecek Bazı Dua, Sure ve Anlamları, Tecvide Giriş, Tecvit Kuralları, Tecvit Uygulamaları İçin Okunacak Sureler ve Yüzünden Okunup Ezberlenecek Sureler ve Anlamları ünitelerinden oluşmaktadır.

Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programlarında yüzünden okunup ezberlenecek ve anlamları işlenecek sureler Yasin, Fetih, Rahman, Mülk, Nas, Felak, Tebbet, Nasr, Kafirun, Maun, Kureyş, Fil, Asr, Hümeze, Tekasür, Karia, Duha, İnşirah ve Tin, Yasin, Mülk ve Nebe sureleridir. Bakara suresi 1-5, 255, 285-286. ayetleri ile Haşr suresi 21-24. ayetler ise ezberlenmek üzere belirlenen ayetlerdir.

Ek Öğretim Programları: Her biri 8 haftadan oluşan Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler alanlarında alınabilen kur esaslı programlardır. Ek öğretim programlarının her bir döneminde 48 ders saati bulunmaktadır. Bunlar haftada altı saat olarak sekiz haftalık programlar şeklindedir. Hatim Kuru ise 18 hafta olarak planlanmıştır. 2017-2018 Kur'an Kursları uygulama esaslarında ise bu kurun da 16 hafta olarak işleneceği belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programları 5 kur olarak düzenlenmiştir. Bunlar birbirini takip eden kurlardır. Dini Bilgiler Ek Öğretim Programları İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer ve Yoğunlaştırılmış Temel Dini Bilgiler kurları olarak alınabilmektedir. Bunlar birbirinden bağımsız kurlardır. Öğrenci bunlardan herhangi birini seçerken bir sıralama gözetmek zorunda değildir.

Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programları: 5 farklı Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programı bulunmaktadır (İOKKÖP, 2012: 11). Bu kurlar aşamalılık esasına göre hazırlanmıştır. Öğretici seviye tespit sınavı yaparak öğrencileri kendi seviyelerine uygun kura kaydetmektedir. Sekiz haftanın sonunda ölçme ve değerlendirme yapılmakta ve öğrencinin bir üst kura katılıp katılamayacağı belirlenmekte, başarısız olanlara katılım belgesi verilerek aynı kuru tekrar etmeleri istenmektedir.

Kur: Öğrenme

Kur: Tecvitli Okuma

Kur: Güzel Okuma ve Ezber

Kur: Ezber ve Anlam

Kur: Hatim

Öğrenme Kurunda ezberlenecek ve anlamları öğrenilecek sure ve dualar temel öğretim programı birinci düzeyle aynıdır. Buradaki sureler Fatiha, Kevser ve İhlas sureleri olarak belirlenmiştir.

Tecvitli Okuma Kurunda ezberlenecek ve mealleri işlenecek sureler Nas, Felak, Tebbet, Nasr, Kafirun, Maun, Kureyş, Fil, Asr, Kadir sureleri ile Bakara suresi 255. ayettir.

Güzel Okuma ve Ezber Kurunda ezberlenecek ve mealleri işlenecek sureler: Duha, İnşirah, Tin, Zilzal, Adiyat, Karia, Tekasur ve Hümeze sureleridir.

Ezber ve Anlam Kurunda Alak suresi, Beyyine suresi, Haşr suresinin son 3 ayeti, Bakara suresinin son iki ayeti, Yasin suresi, Mülk suresi ve Nebe suresinin anlamları yer almaktadır.

Hatim Kurunda, 1-5'inci haftalarda saatte 4 sayfa, 6-16'ncı haftalarda saatte 6 sayfa, 17'nci haftada saatte 7 sayfa, 18'inci haftada saatte 8 sayfa okunacağı ayrıca açıklama yapılması istenen ayetlere olabildiğince değinileceği belirtilmiştir.

Karşılaştırılacak olursa dört kur boyunca ezberlenecek ve anlamları işlenecek sure ve ayetler temel öğretim programındakilerle aynıdır. Bunlara Ezber ve Anlam Kurunda Nebe ve Mülk sureleri eklenmiştir. Temel Öğretim Programında olup burada yer almayan kısım Bakara suresinin ilk beş ayetidir. Hatim Kuru olan 5. kurda ise öğrenciler Kur'an'ı baştan sona sınıf ortamında okuma imkânı bulmaktadır. Bu yönüyle Hatim Kuru diğer programlardan farklıdır. Bu kurda Kur'an-ı Kerim'in tamamının okunması ve açıklama yapılması istenen ayetlere olabildiğince değinilmesi planlanmıştır (İOKKÖP, 2012: 40). İşlenecek derslerin her birinde

okunmak üzere belirtilen sayfalardan bir bölüm seçilmiştir ve seçilen bu bölümün açıklanması istenmiştir. Dolayısıyla bu programla öğrenci o gün okumuş olduğu sayfalardan seçilen bölümde neler anlatıldığını öğrenme imkânı bulabilmektedir.

Hatim Kurunun ilk iki haftası aşağıdaki gibidir:

Tablo 5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları Ek Öğretim Programı Beşinci Kur Birinci Hafta Konuları

SAAT	4 SAYFA	AÇIKLANACAK AYETLER
1	Fatiha+1-4	Fatiha + Bakara 1-5
2	5-8	Bakara 30-37
3	9-12	Bakara 80-82
4	13-16	Bakara 109-112
5	17-20	Bakara 120-121
6	21-24	Bakara 151-157

Tablo 6. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları Ek Öğretim Programı Beşinci Kur İkinci Hafta Konuları

SAAT	4 SAYFA	AÇIKLANACAK AYETLER
1	25-28	Bakara 177
2	29-32	Bakara 194-196
3	33-36	Bakara 218-219, 222
4	37-40	Bakara 238-239
5	41-44	Bakara 254-255
6	45-48	Bakara 274-280, 285-286

Bu kurla öğrenci sınıf ortamında hatim yapabilme imkânı bulup bu amaçla kursa katılımını da sürdürebilmektedir. Meal ile ilgili olarak derslerde okuduğu sayfaların bir bölümü hakkında da olsa bilgi sahibi olabilmektedir. Fakat öğretmen ders esnasında neler üzerinde duracağını belirlemekte güçlük çekebilir. Ya da öğrenci konuyu tekrar etmek istediğinde faydalanabileceği bir kaynak bulunmadığı için bu konuda zorlanabilir.

Programda derslerin amaçları ayrı ayrı açıklanmayıp genel amaçlarla yetinilmiştir. Bu genel amaçlarda Kur'an-ı Kerim meal ile ilgili olarak öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerinin ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerinin sağlanmak istendiği belirtilmiştir (İOKKÖP, 2012: 6). Programlardaki çeşitliliğin ve uygulama kolaylığının yaygın eğitime uygun bir tutum olduğu fakat Temel Öğretim Programı, Ek Öğretim Programları ve Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim dersleri içeriklerinin yeterli olmadığı söylenebilir. Surelerin anlamı denilerek genel bir ifade kullanılması, bu anlamlarla ilgili herhangi bir açıklama yapılmaması ve konularla ilgili kazanımların belirlenmemiş olması önemli sorunlar olarak görülmektedir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları hazırlanırken program geliştirme komisyonunda kimlerin görev aldığı belirtilmediğinden ilgili alan uzmanlarının olup olmadığı bilinmemektedir.

1.2.4. Hafızlık Eğitim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Hafızlık Eğitim Programı, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okuma ve ezberleme becerisi ile Kuran merkezli temel dini bilgiler kazandırmak amacıyla 2010 yılında hazırlanmıştır. Bu programda öngörülen öğrenmeleri başarıyla gerçekleştiren öğrencinin aşağıdaki kazanımlara sahip olması beklenmiştir (HEP, 2010: 11)

- 1. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okur.*
- 2. Kur'an-ı Kerim hafızı olur.*
- 3. Kur'an-ı Kerim okuyuş usullerini bilir ve uygular.*

4. *Kur'an-ı Kerim'den belli bölümleri (aşır, mihrabiye) cemaat önünde tahkik usulüne uygun olarak okur.*

5. *Kur'an-ı Kerim'i Ramazan'da mukabele olarak cemaat huzurunda okur.*

6. *Kur'an-ı Kerim'in ana konuları hakkında bilgi sahibi olur.*

7. *İslâm dininin inanç, ibadet, ahlâk esaslarını bilir.*

8. *Peygamberimizin hayatını (siyer) bilir.*

9. *İbadetler ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır.*

10. *Kur'an-ı Kerim mealî okuma ve anlama alışkanlığı kazanır.*

11. *Din hizmetinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere sahip olur.*

12. *Özgüvenini, iletişim ve sosyal katılım becerilerini geliştirir.*

13. *Demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı bir birey olur.*

Hafızlık Eğitim Programı, Kur'an-ı Kerim'in tamamı ezberlenecek şekilde, hazırlık, ezberleme ve pekiştirme olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. Her üç dönem, Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik olmak üzere üç temel alanı kapsamaktadır. Programda haftada 30 saat ders planlanmış, yer alan her alana ait dersler ve içerikleri hafızlık eğitim süreci dikkate alınarak programa yerleştirilmiştir. Giriş bilgilerinden sonra öğrenme alanları ve dönemlere göre derslerin dağılımını gösteren genel tablo, ardından alanlardaki ders içerikleri verilmiş, son olarak da her alanın detaylı programı oluşturulmuştur (HEP, 2010: 9).

Hazırlık Dönemi: Bu dönemde öğrenciye Kur'an-ı Kerim'i tecvit kurallarına ve usulüne uygun olarak okuma becerisi kazandırmak, öğrencinin ezber yapma kabiliyetini ve hafızlık sürecine adaptasyonunu tespit etmek, öğrenciye ezber yapma usul ve tekniği kazandırmak ve ezberleme kabiliyetini geliştirmek, öğrencinin hafızlık eğitimine hazır hale gelmesini sağlamak amaçlanmıştır. Hazırlık dönemi en fazla 4 aydan oluşmaktadır. Dönem Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı, Dini Bilgiler

öğrenme alanı ile Sosyal Etkinlik ve Rehberlik alanlarından oluşmaktadır. Dini Bilgiler ve Sosyal Etkinlik alanları haftada üçer saattir. Kur'an-ı Kerim öğrenme Alanında ise 10 saat Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okuma, 4 saat Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı ve 10 saat Kur'an-ı Kerim Ezber dersi bulunmaktadır.

Ezberleme Dönemi: Bu dönem Kur'an'ı Kerim'i ezberlendiği dönemdir. Ezber çalışması kısa bir sürede hafız olmayı öngören ve daha uzun süreyi gerektiren iki farklı yöntemle gerçekleştirilebilmektedir. Bu yöntemlerin süreleri bireysel farklılıklara göre değişebilmektedir. Ezberleme dönemi kendi içerisinde 4 dönemden oluşmaktadır. Bu dönemlerin her birinde Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı, Dini Bilgiler öğrenme alanı ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik alanları bulunmaktadır. Dini Bilgiler dersleri haftada 2 saat, sosyal Etkinlik ve Rehberlik dersleri haftada 3 saattir. Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı dersleri haftada 23 saat Kur'an-ı Kerim Ezber ve 2 saat Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı dersi şeklindedir.

Pekiştirme Dönemi: Ezberleme döneminde tamamlanan sayfaların yapılacak tekrarlarla sağlamlaştırıldığı dönemdir. Dönem Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı, Dini Bilgiler öğrenme alanı ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik alanlarından oluşmaktadır. Dini Bilgiler dersi haftada 2 saat, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik dersleri haftada 3 saattir. Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı dersleri haftada 23 saat Kur'an-ı Kerim Ezber ve 2 saat Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı dersi şeklindedir.

Meal konusuyla ilgili programın genel amaçları kısmında programda öngörülen öğrenmeleri başarıyla gerçekleştiren öğrencinin Kur'an-ı Kerim'in ana konuları hakkında bilgi sahibi olacağı ve Kur'an-ı Kerim mealini okuma ve anlama alışkanlığı kazanacağı belirtilmiştir. (HEP, 2010: 11). Kur'an-ı Kerim öğrenme alanının genel amaçlarında ise öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in tümünü tecvit kurallarına uygun bir şekilde hadr usulüyle ezbere okumalarını sağlamak, harflerin mahreçleri ve sıfatları konusunda bilgi ve beceri sahibi olmalarına yardımcı olmak, Kur'an okuyuş usulleri hakkında bilgi ve beceri kazandırmak yer almıştır. Bunların yanında öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'den anlamları dikkate alınarak belirlenen mihrabiye ve aşr bölümlerini tahkik usulüyle okumalarını sağlamak olarak belirtilmiştir (HEP, 2010: 27).

Programın genel amaçları ve Kur'an-ı Kerim dersinin amaçlarına bakılırsa Kur'an-ı Kerim Öğrenme Alanları derslerinde anlam bakımından öğrencinin sadece aşır olarak okunacak konunun genel olarak neden bahsedildiğini bilmesi ve bir yerde aşır okuyacağı zaman doğru bir bölüm seçmesi amaçlanmış gibi görünmektedir.

Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı derslerindeki konulara bakıldığında Kur'an meali konusuna Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı dersinde yer verildiği görülmektedir. Hazırlık döneminde bu derste okuyuş ve doğru ezber üzerinde durulmuştur. Ezberleme döneminde konularına göre belli ayetler seçilmiş ve bunların yanına ilgili olduğu konu yazılmıştır. Açıklamalar kısmında da gerekli görülürse anlamı üzerinde durulacağı belirtilmiştir fakat anlam için bir süre ayrılmamıştır (HEP, 2010: 34).

Ezberleme döneminin birinci ve ikinci dönemlerinde gerekirse anlamı üzerinde vurgu yapılacağı belirtilen konular aşağıdaki ayetlerdir.

1. *Âl-i İmran suresi 190-194. ayetler (Zikir ve Dua)*
2. *Âl-i İmran suresi 159-163. ayetler (İstişare)*
3. *Bakara suresi 21-25. ayetler. (Kulluk ve Tevhit)*
4. *Bakara suresi 124-129. ayetler. (Kâbe ve inşası)*
5. *Bakara suresi 183-186. ayetler. (Oruç ve Ramazan)*
6. *Bakara suresi 197-203. ayetler (Hac)*
7. *Tâhâ suresi 1-12. ayetler (Kur'an)*
8. *Enbiya suresi 30-35. ayetler (Ölüm ve Taziye)*
9. *Enbiya suresi 101-112. ayetler (Hz. Muhammed)*
10. *Hac suresi 26-33. ayetler (Hac ve Kurban)*

Belirtilen bölümlerin açıklamaları kısmında da gerekli görüldüğü takdirde bu bölümlerin meallerine vurgu yapılacağı belirtilmiştir. Gerekli görülecek durumların

neler olduğu ya da bu gerekliliğin neye göre belirleneceği, anlamı işlenmek üzere seçilecek bölümün nasıl öğrenileceği, ne zaman öğrenileceği gibi konulara ise değinilmemiştir.

Burada bu çalışmanın konusu açısından Hafızlık Eğitim Programının dini bilgiler öğrenme alanı dersleri ve konularından da söz etmek gerekebilir. Çünkü diğer kurs programlarından farklı olarak bu derslerin Kur'an-ı Kerim'den ayetler çerçevesinde işlenmesi beklenmiştir. Bu programda yer alan Dini Bilgiler ğrenme alanıyla hafızlık öncesi uzun süreli kurslara ait ders programında işlenen Temel Dini Bilgiler alanındaki derslere ek bir öğrenmeyi amaçlanmaktadır ve İnanç, İbadet, Ahlak ve Siyer alanlarının ilgili ayetlerden hareketle Kur'an merkezli olarak işlenmesi hedeflenmektedir (HEP, 2010: 37). Öğrencilerin dini bilinç düzeyini ve ahlaki yeterlikleri geliştirilmeye çalışıldığından derslerin içeriği belirlenirken bu amaç göz önünde bulundurulurken inanç ve ahlak konularına ağırlık verilmiş, ibadet konularının ise anlamlandırılması üzerinde durulmuştur. rnek vermek gerekirse Dini bilgiler hazırlık dönemi derslerinde dört saatin ayrıldığı dersin konusu İnanç Esasları ve bunun alt başlıkları olan Allah'a İman, Allah'ın Varlığı, Birliği, Allah'ın İsimleri ve Sıfatları ve Allah İncinin Kazandırdıklarıdır. Bu dersin açıklamaları kısmında Allah'ın Varlığı konusunun şu'arâ 7, Fussilet 37. ve şrâ 29. ayetler, Allah'ın Birliği konusunun İhlas suresi ve Enbiya 22, Müzzemmil 9. ayetler, Allah'ın İsimleri ve Sıfatlarının A'raf 180. ayet ile Bakara 163, Mâide 118, Hac 64 vb. ayetler çerçevesinde işleneceği belirtilmiştir. Derste “Allah inancı insanlar için gerekli midir? Niçin?” soruları üzerinde tartışılması istenmiştir. Burada konuyla ilgili ayetlerin verilmesi öğrencinin ezberlemekte olduğu Kur'an-ı Kerim'i anlaması açısından oldukça önemlidir. Fakat bu bölümlerin mealinin nasıl işleneceği belirsizdir. Örneğin dersin işlenmesi sırasında her ğrenci yanında meal bulunduracak ve öğrencilerden ayeti kendi meallerinden bulmaları mı istenecektir, yoksa ders sırasında ğretmen bu ayetleri kendisi mi okuyacaktır? Ayrıca ğretmenin belirtilmiş olan ayetler arasında nasıl bir bağ kuracağı da belli değildir. Oysa konunun planlanması ve öğretmenin dersi işlemesine yardımcı olacak bir kaynağın bulunması dersin bir plan dâhilinde işlenmesine, öğretimin kalıcı olmasına ve dolayısıyla programın amacına ulaşmasına katkıda bulunabilecektir.

Bu programda mealin çok az olması hafızlık eğitiminin özellikleri ve uygulanmasıyla ilgili yöntemlerden kaynaklanıyor olabilir. Çünkü yapılan araştırmalarda hafızlık yapmanın yoğun bir çalışma gerektirmesi vb. nedenlerle programda yer alan Dini Bilgiler Öğrenme Alanlarının da öğretmenler tarafından olumlu karşılanmadığı belirtilmektedir (Gedikli, 2012: 730). Ezberlenen bölümlerin anlamın işlenmesinin aynı zamanda ezberlemeyi de kolaylaştırdığı belirtilse de (Benli, 2015) mealin bu program için zaman olarak uygun olmadığı düşünülmüş olabilir.

1.2.5. Hafızlık Tekrar ve Talim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Hafızlık Tekrar ve Talim Programı 2015 yılında hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Program, hafızlık eğitimini tamamlayıp da hafızlıkları yeterli düzeyde sağlam olmayanların, hafızlığını pekiştirme, talim ve tecvit becerisi kazanma, sure ve sayfaların anlamları, temel mesajları hakkında bilgi sahibi olma, böylece Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin yanı sıra onun anlam dünyasıyla bir bağ kurabilme, dini bilgiler ve hitabet bilgisine sahip olma gibi becerileri kazandırmak böylece nitelikli bir hafızlığa katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır (HTETAP, 2015: 5). Programın geliştirilmesinde, muhatabı merkeze alan ve ona uygun yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden, esnek çerçeve öğretim programı anlayışı benimsendiği belirtilmiştir (HTETAP, 2015: 6).

Programla hafızlığın unutulmasına engel olmak, hafızlığını tamamlayıp da ezberi yeterli düzeyde sağlam olmayan öğrencilerin hafızlıklarını pekiştirmeleri ve Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun talimli bir şekilde okuma bilgi ve becerilerinin gelişmesi, konularına uygun aşırılar vasıtasıyla Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyası hakkında farkındalık kazanmaları hedeflenmektedir. Bunların yanında programın öğrencilerin mesleğe hazırlanmalarına katkıda bulunması da beklenmektedir (HTETAP, 2015: 5).

Bu programda öngörülen öğrenmeleri başarıyla gerçekleştiren her öğrencinin kursiyerin aşağıdaki kazanımlara sahip olması beklenmektedir (HTETAP, 2015: 6)

1. Kur'an-ı Kerim'i doğru okumanın önemini kavrar.
2. Kur'an- ı Kerim'i doğru ve usûlüne uygun olarak ezbere okur.
3. Kıraatle ilgili temel kavramları tanımlar.
4. Kur'an harflerini mahreçlerine ve sıfatlarına uygun olarak seslendirir.
5. Kur'an okuyuş usullerini bilir ve uygular.
6. Tecvit kurallarını bilir ve uygular.
7. Doğru okuma, ezberleme ve ezberi koruma yöntem ve teknikleri hakkında bilgi sahibi olur.
8. Kur'an okumada temel makamları tanır.
9. Sesini doğru kullanma becerisi kazanır.
10. Mevcut ezberlerini hocaya okur ve hatalarını düzeltir.
11. Farklı muhtevada aşrı şerifler bilir ve okur.
12. İslam dininin iman, ibadet ve ahlak esaslarını bilir.
13. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını bilir.
14. İbadetlerle ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır.
15. Hitabetle ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır.

Program 17 hafta olup 5 dersten oluşmaktadır. Bu dersler haftada 12 saat Ezbere Okuma, 1 saati Kur'an Okuma Usulleri ve Talimi, 1 saat konularına göre Aşrı Şerifler, 2 saat İlmihal Bilgisi, 2 saat de Hitabet dersidir.

Kur'an-ı Kerim alanındaki dersler; Ezbere Okuma, Kur'an Okuma Usulleri ve Talimi ile Konularına Göre Aşrı Şerifler dersleridir. Ezbere Okuma dersinde ilk haftada hafızlığın önemi, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okumanın önemi

ezberleme ve ezberi koruma yöntem ve tekniklerine, sonraki haftalarda ezbere dinletilecek bölümlere, son haftada hatimle teravih ve mukabele konusu ile bunlarla ilgili alıştırmalara yer verilmiş ve uygulamayla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Kur'an Okuma Usulleri ve Talimi dersinde okuyuş usulleriyle ilgili kavramlar, harflerin mahreçleri, sıfatları, vakıf ibtida gibi konular yer almıştır. Sübhanke, tahiyyat, salli barik duaları ile Fatiha suresinin, Nas suresinden Duha Suresine kadar olan surelerin ve Bakara suresi 255. ile Haşr suresi 22-24. ayetlerinin talimine yer verilmiş ve uygulamalarla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Konularına Göre Aşrı Şerifler dersinde örnek bir liste verilerek öğrencilerin bu listeden seçtiği konu ve ona uygun bir aşr hazırlayıp sınıfta sunması istenmiştir. Konularına göre tespit edilen aşrıların meali üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Verilen örnek listede birçok sureden bölümlere yer verilmiş ve bunların karşısına ne ile ilgili olduğu yazılmıştır. Örnek listede yer alan ilk beş konu şunlardır:(HTETAP, 2015: 15)

1. Bakara suresi: 21-25. ayetler (Tevhit ve İbadet) 114-117. ayetler (Allah'ın Mescitleri) 152-157. ayetler (Şehitlik-Ölüm) 183-186. ayetler (Ramazan ve Oruç)

2. Al-i İmran suresi: 1-9. ayetler (Kur'an ve İlim) 16-20. ayetler (Hak Din İslam) 92-97. ayetler (İnfak ve Hac) 102-108. ayetler (Birlik-Beraberlik) 144-148. ayetler (Hz. Muhammed) 169-173. ayetler (Şehitlik) 190-194. ayetler (Zikir- Dua- Tefekkür)

3. Nisa suresi: 78-81. ayetler (Ölüm Hakikati)

4. En'am suresi: 160-165. ayetler (İhlas ve İstikamet)

5. Enfal suresi: 1-4. ayetler (Kur'an-ı Kerim) 24-28. ayetler (Allah ve Rasülü'ne İtaat)

Programın amaçları ve öğrenci kazanımları karşılaştırıldığında “sure ve sayfaların anlamları, temel mesajları hakkında bilgi sahibi olma, böylece Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin yanı sıra onun anlam dünyasıyla bir bağ kurabilme”

(HTETAP, 2015: 5) şeklinde ifade edilen amacı karşılayabilecek bir kazanımın Kur'an-ı Kerim dersinin kazanımları olarak yer almadığı görülmektedir (HTETAP, 2015). Programda konularına göre aşrı şerifler belirtilmiş, bu aşrı şeriflerin temel konusu yazılmıştır. Açıklamalar bölümünde bunların mealı üzerinde durulacağı ifade edilmekle yetinilerek mealin nasıl işleneceği ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Burada belirtilen aşrı şeriflerin neye göre belirlendiği, konusunun doğru yazılıp yazılmadığı da ayrıca incelenebilir. Belirlenen bölümlerin konusunun tespit edilebilmesi için programın hazırlanması sürecinde alan uzmanlarının bulunması gerekir. Yukarıda Enfal suresi 1-4. ayetlerinin ilgili olduğu konu Kur'an-ı Kerim olarak yazılmıştır. Oysa buradaki konu Kur'an-ı Kerim değil, müminlerin Kur'an ayetleri karşısındaki tutumudur.

1.2.6. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı, yaz aylarında uygulanmak üzere hazırlanmış dört haftalık bir programdır. Bu program, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim, temel dini bilgiler ve Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bilgi, beceri ve bilinç düzeylerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Programla, öğrencilerin Allah'a, Hz Peygamber'e ve dine karşı duydukları sevgi ve muhabbetlerinin artırılması, milli ve manevi değerler konusunda farkındalık kazanmaları, ahlaki gelişimlerine katkı sağlanması, sorumluluk duygusuna sahip olmaları, sosyal ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi, özgüven ve hedef sahibi olmaları ve yaz tatilinde nitelikli zaman geçirmeleri amaçlanmıştır (YYKKÖP, 2017: 5).

Dört haftalık programda Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler (itikat, ibadet, ahlak, siyer), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim 15, Temel Dini Bilgiler 12 (2 saat İtikat, 4 saat ibadet, 2 saat Ahlak, 4 saat Siyer), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler 3 saat olmak üzere haftada 30 saat ders bulunmaktadır.

Programın Kur'an-ı Kerim dersleri haftada 15 saattir. Bu derste Kur'an-ı Kerim'in bir hayat kitabı olduğu gerçeğinden hareketle, öğrencilerin genel bir Kur'an kültürüne sahip olmalarının amaçlanması, ayet ve hadislerden örnekler verilerek, İslam'ın Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi ve öğretilmesine verdiği değer üzerinde

durulması, beklenmiştir. Öğrencilerde Kur'an sevgisi ve bilinci oluşturmak amacıyla, Hz. Peygamber'den bu yana tarih ve medeniyetimizden Kur'an eğitim ve öğretimine verilen öneme dair örneklerin paylaşılması, öğrencilerin Kur'an'ın anlam dünyası ile buluşmalarına yönelik, Kur'an kıssaları başta olmak üzere yüzüne veya ezbere okunan surelerin anlamları üzerinde durulması istenmiştir (YYKKÖP, 2017: 8).

Programda belirtilen Kur'an-ı Kerim alanının kazanımları şunlardır: (YYKKÖP, 2017: 8).

- 1. Kur'an-ı Kerim'i okumanın ve anlamını öğrenmenin önemini kavrar.*
- 2. Kur'an'ı okumaktan ve öğrenmekten mutluluk duyar.*
- 3. Kur'an'a karşı sevgi ve saygı duygusu gelişir.*
- 4. Kur'an'ın tevhid, sabır, şükür gibi temel kavramlarını açıklar.*
- 5. Kur'an'da anlatılan kıssalardan hayatına yön veren mesajlar çıkarır.*
- 6. Harfleri/kelimeleri doğru telaffuz eder.*
- 7. Kalın sesli harfleri ince sesli harflerden ayırt eder.*
- 8. Med (Uzatma) harfleriyle ilgili kuralları bilir ve uygular.*
- 9. Zamirin okunuşuyla ilgili kuralları bilir ve uygular.*
- 10. Lafzatullahın okunuşuyla ilgili kuralları bilir ve uygular.*
- 11. Yeni dualar ezberler, ezberlediği dua ve surelerin anlamlarını öğrenir.*
- 12. Kur'an'ı yüzünden ve ezbere doğru olarak okur.*
- 13. Temel tecvid kurallarını bilir ve uygular.*

Haftalara göre Kur'an-ı Kerim dersi konuları verilmiş dersin işlenmesiyle ilgili açıklamalar yapılmış ve yararlanılacak kaynaklar belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerim dersi her haftada olacak şekilde Yüce Kitabımız, Kur'an Okumayı Öğreniyoruz, Dualar ve Sureler Ezberliyoruz bölümlerinden oluşmuştur.

Kur'an-ı Kerim dersinin Yüce Kitabımız ünitesinde her ünite olmak üzere Kur'an-ı Kerim kavramlarına ve kıssalarına yer verilmiştir. Kur'an'ı Kerim Öğreniyoruz! Çünkü..., Hayat Kitabımız Kur'an ve Kur'an-ı Kerim'i Okumanın ve Anlamını Öğrenmenin Önemi gibi konularla Kur'an okumanın yanında anlamına da önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kur'an Okumayı Öğreniyoruz bölümünde harfler, harekeler, cezm, şedde gibi okumayla ilgili konular yer almıştır.

Dualar ve Sureler Ezberliyoruz bölümünde sübhaneke, tahiyyat, yemek duası, ezan kamet gibi konular ve ezberlenecek ve anlamı işlenecek sureler yer almıştır. Bu bölümde anlamıyla birlikte yer alan sureler, Fatiha, Fil, Kureyş, Maûn, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak, Nas, Asr, Kadir sureleridir. Bakara suresi 1-5, 255 ve 285-286. ayetleri ve Haşr suresinin son üç ayeti ise ezberlenecek bölümler olarak belirlenmiştir.

Kur'an-ı Kerim dersleriyle ilgili olarak yapılan açıklamalarda öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin dikkate alınması, Kur'an'ı doğru okuması, okumaya teşvik edilmesi gibi hususlara değinilmiştir. Kur'an mealıyla ilgili tek açıklama ise ikinci haftadaki "Namaz kılarken okunan sure, dua ve tesbihatin öğrenciler tarafından doğru bir biçimde ezberlenmesi sağlanır, anlamlarına kısaca değinilir" şeklindeki açıklamadır (YYKKÖP, 2017: 11).

Derslerde yararlanılacak kaynaklar olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Kur'an-ı Kerim ve Kur'an Öğreniyorum kaynakları belirlenmiş, Kur'an-ı Kerim'i Anlamak isimli kaynağın da sayfa aralıkları belirtilmiştir. Belirtilen sayfalar Kur'an kavramlarının yer aldığı sayfalardır. Bu kaynakta "Kur'an surelerini tanıyalım" başlığıyla Fatiha, Nahl. Ankebût. Hucurât, Mutaaffifîn, Lokman sureleri hakkında bilgi verilmiştir (Bahçekapılı ve Dağ, 2016: 233-252). Fakat bu konulardan sadece

Fatiha suresi programlarda yer almıştır. Diğer sureler programda yer almamıştır. Belirtilen sayfa aralıklarında bulunan konular ise meal konuları değildir. Dolayısıyla öğrencinin katılmış bulunduğu programda anlamı yer alan sure ve ayetlerin anlamını öğrenirken yararlanabileceği bir kaynak bulunmamış olmaktadır.

1.2.7. Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) Kur'an-ı Kerim Dersinde Meal

Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı, gençlere yönelik yaygın din eğitimi hizmetleri kapsamında hazırlanmıştır. Bu programla İmam Hatip Lisesi öğrencileri başta olmak üzere örgün eğitime devam eden öğrencilerin okul dışındaki zamanlarını amaçlı etkinlikler vasıtasıyla nitelikli hale getirmek, örgün eğitimde elde ettikleri bilgi ve becerilerini geliştirmenin hedeflendiği belirtilmiştir (ÖEDEYKKEP, 2017: 5).

Program geliştirilirken; muhatabı merkeze alan ve ona uygun yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran, ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden esnek, çerçeve öğretim programı anlayışı benimsenmiştir. Program, genel olarak İmam Hatip Ortaokulları 1. sınıf ve İmam Hatip Liseleri 1. sınıf müfredatları gözetilerek hazırlanmıştır.

Bu programla öğrencilerin; okul dışında nitelikli zaman geçirmelerini sağlamak, meslek derslerinde elde ettikleri bilgi, beceri ve bilinç düzeylerini geliştirmek, okul dersleri ile ilgili hazır bulunuşluk seviyelerini artırmak, sınav kaygılarını azaltmak, sosyal ve iletişim becerilerini geliştirmek, özgüven ve hedef sahibi olmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır (ÖEDEYKKEP, 2017: 6).

Program hafta içi 3, hafta sonu ise 1 gün olarak düzenlenmiştir. Haftalık 10 krediden oluşan program, hafta içi 8, hafta sonu ise 2 kredidir. Programda, haftalık 8 kredi meslek derslerine, 2 kredi ise Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersine yer verilmiştir.

Programda ortaokul ve lise olmak üzere iki ayrı bölümde dersler ve konular yer almıştır. Ortaokullar için dersler 42 saat Kur'an-ı Kerim, 42 saat Arapça, 14 saat Temel Dini Bilgiler, 14 saat Hz. Muhammed'in Hayatı, 28 saat Sosyal ve Kültürel Etkinlikler olarak belirlenmiştir. Liseler için ise dersler 42 saat Kur'an-ı Kerim, 28

saat Arapça, 28 saat İlmihal Bilgisi, 14 saat Siyer, 28 saat Sosyal ve Kültürel Etkinlikler olarak belirlenmiştir. Programda giriş bölümünden sonra programın amaçları, programın yapısı ve uygulama ilkeleri açıklanmış sonra dersler ve kredilerden oluşan tablolara yer verilmiştir. Her dersten önce o dersin öğretimiyle ilgili ilgili ilke ve esaslar açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim dersi öğretim ilke ve esaslarında ortaokul ve lise için Kur'an-ı Kerim'in bir hayat kitabı olduğu gerçeğinden hareketle öğrencilerin Kur'an kültürüne sahip olmalarının amaçlanması istenmiştir. Kur'an-ı Kerim öğrenim ve öğretimine verilen önemle ilgili ayet ve hadislerin öğrencilerle paylaşılması, Kur'an sevgisi ve bilinci oluşturmak amacıyla, Hz. Peygamber'den günümüze tarih ve medeniyetimizde Kur'an eğitim ve öğretimine verilen öneme dair örneklerin öğrencilere aktarılması beklenmiştir. Öğrencilerin Kur'an'ın anlam dünyası ile buluşmalarına yönelik, Kur'an kıssaları başta olmak üzere yüzüne veya ezbere okunan surelerin anlamları üzerinde de durulmalıdır denilmiştir (ÖEDEYKKEP, 2017: 10).

Programın meal konuları Kur'an-ı Kerim dersinde Sure Ezberliyor, Anlamını Öğreniyoruz bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde ezberlenmek ve meali işlenmek üzere belirtilen sure ve ayetler Fatiha, İhlâs, Kevser, Fil, Kureyş, Maûn, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, Felak ve Nas sureleri ile Bakara suresi 255. ve 285-286. ayetler ve Haşr suresi 21-24. ayetlerdir. Lise öğrencileri için hazırlanan bölümde ise ezberlenecek ve anlamı işlenecek sureler olarak ortaokuldakilere ek olarak Kadir, Tekasür, Asr ve Hümeze sureleri belirlenmiştir.

Programın kimler tarafından hazırlandığı belirtilmediği için alan ve eğitim uzmanları gibi komisyonda yer alması gerekenlerin bulunup bulunmadığı hakkında bir şey söylenememektedir.

Ortaokul için Kur'an-ı Kerim dersinde kullanılacak kaynaklar olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları olan Kur'an-ı Kerim, Peygamber Hikâyeleri, Kur'an-ı Kerim'deki Sureleri Tanıyalım ve Kur'an Terimleri Sözlüğü yer almıştır. Liseler için ise, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Kur'an-ı Kerim ve Kur'an Yolu isimli kaynaklar belirtilmiştir.

Derste kullanılması için belirtilen bu kaynaklar Kur'an-ı Kerim dersleri için yardımcı kaynaklar olarak kullanılabilecek özelliklere sahip olabilir. Ancak bu kaynaklar programdaki konular için hazırlanmamıştır. Bu nedenle öğrencilerin bunları kurs programı dâhilinde kullanabilmesi zor görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR’AN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURLARDA ÖĞRETİM KONUSU OLARAK MEAL

Kur’an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenler için kurslar düzenlemek ve Kur’an Kursları açmak Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun gereği Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevlerinden biridir. Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kursların ise başlıca amaçlarından biri Kur’an-ı Kerim’in anlaşılmasını sağlamaktır. Bu nedenle kursların programlarında Kur’an’ı anlama konusuna yer verilmiş, programlarla öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Kurslarda uygulanmak üzere geliştirilen programlarda da Kur’an-ı Kerim’deki belli sure ve ayetlerin meallerine yer verilmiştir.

Kur’an Kursları programlarındaki Kur’an-ı Kerim derslerinde mealî işlenecek sureler ve ayetler programdan programa değişiklik göstermiştir. Kaldırılmış olan Kur’an Kursları Müfredatında Fatiha, İhlas, Felak ve Nas sureleri ve Bakara suresinin ilk beş ve son iki ayetinin meallerine yer verilmiştir (KKM, 1985: 15-16).

Kur’an Kursları Öğretim Programında Kur’an-ı Kerim’i anlamaya dikkat çekilmiş, ezberlenip anlamı işlenecek sureler dışında “Mealî Okunacak Sure ve Ayetler” diye bir ünite oluşturulmuş, Lokman suresinin tamamı ile Enbiya, Rahman, Mülk, Mücadele, İsra, Kehf, Abese ve Hucurat surelerinden bölümler belirlenmiştir (KKÖP, 2004: 14). Fakat bu ünite de mealine yer verilen bu bölümler daha sonra hazırlanan programlardan çıkarılmıştır (YKKÖP, 2005; CKÖP, 2010; HEP, 2010; İOKKÖP, 2012; HTETAP 2015; YYKKÖP, 2017; ÖEDEYKKEP, 2017).

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında yer alan Temel Öğretim ve Hafızlık Temel Öğretim Programında ve Ek Öğretim Kur'an-ı Kerim kurlarında ezberlenmek üzere belirlenen bölümlerin meallerine de yer verilmiştir. Temel Öğretim programında Fatiha, Duha suresinden Nas suresine kadar olan sureler ve Bakara suresi 255, 285-286, Haşr suresi 21-24. ayetler ile Yasin suresinin mealleri belirlenmiştir (İOKKÖP, 2012: 15-17). Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programında buradakilere ek olarak Nebe ve Mülk surelerine yer verilmiştir (İOKKÖP, 2012: 29-31).

Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programlarında yine Fatiha suresi, Duha suresinden Nas suresine kadar olan sureler, Bakara suresi 255, 285-286. ayetler, Haşr suresi son üç ayet ve Yasin, Mülk ve Nebe surelerine yer verilmiştir (İOKKÖP, 2012: 37-39). Ek Öğretim programlarından beşincisi olan Hatim Kurunda ise her ders saatinde okunmak üzere seçilen sayfalar bulunmaktadır. Bu sayfalardan bölümler belirlenerek mealleri hakkında bilgi verilmesi istenmiştir (İOKKÖP, 2012: 40-42).

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programında Kur'an-ı Kerim dersinde Fatiha suresi, Fil suresinden Nas suresine kadar olan sureler ve Bakara suresi 255, 285- 286. ve Haşr suresi son üç ayetinin meallerine yer verilmiştir (YKKÖP, 2005: 16).

Camilerde Kur'an Öğretimi Programında Kur'an-ı Kerim derslerinde ezberlenecek ve anlamları işlenecek sure ve ayetlerin yer aldığı Sure-Dua Ezber ve Meal ile Kur'an-ı Kerim Ezber ve Meal bölümleri oluşturulmuştur. Bu bölümlerde Fatiha suresi, Fil Suresinden Nas Suresine kadar olan sureler ve Bakara Suresi 255, 285- 286. ayetleri ile Haşr suresi son üç ayetin meallerine yer verilmiştir (CKÖP, 2010: 7).

Hafızlık Eğitim Programında Kur'an-ı Kerim öğrenme alanında meal konuları Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı dersinde yer almıştır. Bu derste işlenmek üzere seçilen bölümlerin, ihtiyaç duyulması durumunda mealine de değinileceği belirtilmiştir (HEP, 2010: 34-36)

Hafızlık Tekrar ve Talim Programında meal konuları Kur'an-ı Kerim öğrenme alanındaki Konularına Göre Aşrı Şerifler dersinde yer almaktadır. Bu derste işlenmek üzere programda yer alan bölümlerin meallerine de değinileceği belirtilmiştir (HTETAP, 2015: 15).

Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programının Kur'an-ı Kerim dersinde Fatiha suresi, Fil suresinden Nas suresine kadarki sureler ve Bakara suresi 1-5, 255, 285-286. ayetler, Haşr suresi son üç ayetin meallerine yer verilmiştir (YYKKÖP, 2017: 12-14).

Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursu Eğitim Programında Kur'an-ı Kerim dersinde Sure Ezberliyor, Anlamını Öğreniyoruz bölümünde ezberlenecek ve meali işlenecek sure ve ayetler bulunmaktadır. Ortaokul düzeyi için Fatiha suresi, Fil suresinden Nas sursine kadar olan sureler ve Bakara suresi 255, 285-286. ayetler ve Haşr suresi son dört ayet belirlenmiştir (ÖEDEYKKEP, 2017: 12-13). Lise düzeyi için ortaokul düzeyindekilere Kadr, Tekasür, Asr ve Hümeze sureleri eklenmiştir (ÖEDEYKKEP, 2017: 24-26).

Bu çalışmada incelenen programlardaki meal konuları yukarıda belirtilen konulardır. Derslerde işlenecek meal konularıyla ilgili sınırlı açıklamalar bulunmaktadır. Kur'an mealinin derste sadece okunarak ya da okunan kısımdan anlaşılan kadarını anlatarak ders işlenmesini beklemek oldukça zor ve istenmeyecek sorunlara neden olabilecek bir durum gibi görünmektedir. Bu nedenle mealin bir program dâhilinde öğretiminin sağlanması gerekmektedir. Bu bölümde kurs programlarında meali işlenecek bölümlerin öğretiminde öğrenciler, öğretmenler ve program açısından değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. KURS ÖĞRENCİLERİ AÇISINDAN MEALİN ÖĞRENİLMESİ

Yaygın din eğitimi doğası gereği herkese açıktır ve bir sınıfta aynı anda yaş, dil, kültür, eğitim düzeyi gibi konularda birbirinden çok farklı öğrenciler bir arada bulunabilmektedir. Kurslara gelen ve öğretim programlarından faydalanmak isteyen öğrencilerin farklı yaş ve eğitim gibi durumları buradaki programları ve dolayısıyla mealin öğretimini de etkilemektedir.

Öğrencilerin yaşları açısından bakıldığında on beş yaş altı ve kırk beş yaş üstü bireylerin de bu kurslarda bir arada eğitim alabilme imkânına sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle hazırlanan programların meal konularının öğretiminde bu farklılıkların göz önünde bulundurularak öğrencilerin ihtiyaçları ve beklentilerinin karşılanabilmesi önemlidir. Meal öğretilirken Kur'an-ı Kerim ayetleri uygun öğrenme ortamları sağlanıp uygun yöntem ve teknikler kullanılarak farklı yaş gruplarından öğrencilerin yaşamlarının her alanıyla ilgili olabilecek öğrenmeler sağlanabilir. Yapılan araştırmalarda Kur'an Kurslarında aynı sınıfta farklı yaş gruplarından öğrencilerin bulunması genel olarak şikâyet edilen bir konu olarak belirtilmektedir (Başkurt, 2007:182). Fakat öğrenciler arasındaki yaş farklılıkları, örgün eğitimde bir dezavantaj olabilecek rekabet ortamının oluşmaması açısından olumlu bir özellik olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin birbirinden farklı yaşlarda olması, sosyal etkileşime katkıda bulunacak bir unsur olarak değerlendirilebilir. Aynı ya da yakın yaş grupları ya da birbirine yakın özelliklere sahip öğrencilerin aynı sınıfta bir araya getirilmeye çalışılması yerine bu farklılığın aranan bir özellik olarak değerlendirilmesi sosyal hayatın bir motifi olmasına daha uygundur. Zaten buradaki eğitimin tek amacı bilgi aktarımı değildir. Öğrencilerin sosyal hayatta aktif roller üstlenmesi ve insanlar arasındaki bilgi ve tecrübe paylaşımının desteklenmesi, öğrencilerin yeni bilgiler edinmesi ve bildikleri konularda derinleşmesi, öğrendikleri dini bilgileri uygulamayı öğrenme ve uygulama alanları oluşturma gibi isteklerinin olabileceği de dikkate alınmalıdır. İşbirliğine dayalı bir öğrenme süreci için bir fırsat olabilecek bu durum, öğrencilerin öz saygısını geliştirebilir, eksikliklerini tamamlayabilecekleri, bildiklerini başkalarıyla paylaşabilecekleri daha rahat ortamlar oluşturabilir. Başarı duygusunun yaşanması ve paylaşılması, sınıfta oluşan olumlu ortam, öğrenenlerin motivasyonunu yükseltir ve derse, ortama ve öğrenmeye ilişkin olumlu tutumlar geliştirmelerini sağlar (Ekinci, 2011: 95). Yaygın eğitimde doğal bir durum olan öğrenciler arası yaş farklılıklarının meal öğretiminde dikkate alınması kursun ve programın hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıran bir durum olacaktır.

Meal öğretilirken öğrenciler açısından bir diğer konu da öğrencilerin farklı öğrenme düzeyleri ve bilgi birikimlerine sahip olmasıdır. Ayetler ortalama bir algı düzeyine sahip herkese yaklaşık olarak aynı şeyi söylese de okuyucu kişi bilgi ve

kültür düzeyine göre daha zengin ya da daha dar bir anlam dünyasında ayete ver verebilmektedir. Böyle bir durum din gibi önemli bir konuda yanlış öğrenme ve uygulamalara da sebep olabilir. Kur'an-ı Kerim derslerindeki meal konuları planlanırken farklı eğitim düzeyine sahip öğrencileri göz önünde bulundurarak öğretilecek bölümün yanlış algılamalara yol açmayacak açıklıkta öğretilmesi yanlış algıları engelleyebilir. Burada meal programının bireysel farklılıkları dikkate alarak herkese hitap edebilecek açıklık ve esneklikte düzenlenmesi ve bu farklılıkları dikkate alarak geliştirilecek yöntem ve tekniklerin anlamlı öğrenmede etkili olması beklenebilir.

2.2. KURS ÖĞRETİCİLERİ AÇISINDAN MEALİN ÖĞRETİLMESİ

Öğretim sürecinde eğitim hizmetlerinin niteliğine katkı sağlayan en önemli faktörlerden biri de öğretmen faktörüdür (Taşdemir, 2007: 5). Bir program ne kadar ideal boyutlarda geliştirilmiş olursa olsun programın uygulanma sürecindeki en önemli unsur öğretmendir. Öğretmenlerin, programı ilkelerine uygun olarak geliştirmek, mevcut programın geliştirilmesi süreciyle ilgili dönüt alınmasını sağlamak, programda hedeflenen nitelikleri oluşturabilecek şekilde öğretim etkinlikleri gerçekleştirme gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle öğretmen uygulama sürecine konulmuş bir programın eğitim ilkeleri, hedef, kapsam, öğretme-öğrenme yaklaşımları, gerekli eğitim teknolojisi unsurları ve değerlendirme süreci unsurlarına hâkim olmalıdır (Taşdemir, 2007: 25-26).

Kur'an Kursu programlarının genel olarak Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanan eğitimciler tarafından gerçekleştirilmesi esastır. İhtiyaç halinde ise vekil ve geçici öğreticiler görevlendirilmektedir. Yaz Kur'an Kurslarında da öncelikli olarak din hizmetleri sınıfında bulunan personele görev verilmektedir. Ayrıca bu kurslarda daha önce din hizmetleri sınıfında görev yapmış ve emekli veya çalışanlara da müftünün uygun görmesi halinde görev verilebilmektedir. İhtiyaç halinde resmi görevi olan ya da olmayan dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunları ile hafızlık belgesine sahip İmam Hatip Lisesi mezunlarına, Kur'an Kursu öğreticiliği, imam-hatiplik ve müezzin-kayyımlık yeterlilik belgelerinden birine sahip olanlara ve vekil öğreticilere de görev verilebilmektedir. Yaz Kur'an Kursu açılmayan Kur'an Kurslarındaki ve camilerdeki görevliler de ihtiyaç duyulması halinde müftülükçe

diğer kurslarda geçici olarak görevlendirilebilmektedir (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, 2012). Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında da yine din hizmetleri sınıfındaki personel görevlendirilmektedir. İhtiyaç duyulması halinde emekli veya çalışanlardan daha önce din hizmetleri sınıfında görev yapmış olanlar da görevlendirilmektedir (DİB, Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği 2012).

Kurslarındaki öğretim programlarını uygulayacak olan öğretmenler farklı eğitim kurumlarından mezun öğretmenlerdir. Lisans düzeyinde din eğitimi veren kurumlardan mezun olanlar olduğu gibi diğer lisans bölümlerini, İlahiyat ön lisans ya da herhangi bir ön lisans programını bitiren, İmam Hatip ya da diğer lise ve dengi okul mezunu olan öğretmenler, ortaokul ve çok az da olsa ilkokul mezunu öğretmenler de bulunmaktadır. Bütün bu öğretmenler görevli oldukları kurslardaki öğretim programlarını uygulamakla yükümlüdürler. Görev yapan öğretmenler hiçbir öğretim kademesinde Kur'an-ı Kerim'in mealinin tamamının öğretimini amaçlayan bir eğitim almamışlardır. Lisans mezunu olanlar da lisans eğitimleri döneminde Kur'an'ı anlamayla ilgili yeterli bir eğitim almamışlardır. İlahiyat Fakülteleri programlarıyla ilgili olarak 2000 yılına kadar anlamla ilgili herhangi bir çalışmanın Kur'an-ı Kerim dersinin programında yer almadığı belirtilmektedir. Bu yıldan itibaren ezberlenen ve yüzünden okunan bölümlerin mealı hakkında bilgi verilmesi çerçeveyi belirleyen programla ders kapsamına alınmış ancak bu konudaki hassasiyet, tamamen dersten sorumlu olan öğretim elemanının inisiyatifine bırakılmıştır (Şenat, 2011). Üçüncü ya da dördüncü yılda seçmeli ders olarak verilen Güzel Kur'an Okuma Dersinde ise dersin içeriğini belirlemede hoca tamamen serbesttir. Kıraat-ı aşere, kıraat imamları ve ravileri hakkında genel bilgiler, ana hatlar itibariyle yeni ezberler genellikle bu dersin çatısını oluşturur. Çoğunlukla birinci yılın ilk döneminde okutulan Kur'an'ın Ana Konuları Dersinde ise çoğu zaman Tefsir bölümü öğretim elemanları tarafından kaleme alınan kitaplar kaynak olarak kullanılmaktadır. Kur'an Tercüme Teknikleri adlı derste ise, çeviride esas alınacak ilkeler üzerinde durulmaktadır. Bir dönemlik bir derste Kur'an'ın tamamının okunup Türkçe'ye çevrilmesi mümkün olmadığından, çoğu kez dersin sorumlusu öğretim elemanı tarafından meallerde tespit edilen hataların üzerinde

durularak tashihiinin yapılması öncelenmektedir (Şenat, 2011). Tefsirle ilgili derslerin ise ağırlıklı olarak usul tartışmalarıyla geçtiği, Tefsir derslerinin Arapça metin okutulan dersler haline geldiği belirtilmektedir (Akpınar, 2007: 167-168).

2010-2011 yılından itibaren İlahiyat Fakültelerinde YÖK Genel Kurulunun 03. 09. 2010 tarih ve 032380 sayılı kararıyla Tercüme Teknikleri Dersi programdan çıkarılmış, Kur'an Okuma ve Tecvit dersi sekiz dönem boyunca ikişer kredi olarak okutulmaya başlanmıştır. Kur'an Okuma ve Tecvit dersi programıyla, potansiyel Kur'an hocası olan öğrencilere hatasız yüzüne Kur'an okumayı öğretmek, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in belli bir bölümünü ezbere okuyabilmelerini sağlamak, ezbere okudukları yerlerin mealini de bilmelerini sağlamak, dolaylı da olsa, Kur'an öğretimi yöntemine dair belli bir bilgi ve beceri kazanmaları da amaçlanmıştır (Benli, 2015). Fakat bu derste meale yer verilmesinin zaman zaman tartışma konusu olabildiği ve Tefsir dersinin alanına bir müdahale olarak görülebildiği de ifade edilmiştir (Benli, 2015). Kur'an Okuma ve Tecvit dersi sekiz dönem boyunca okutulsa da bu derste anlam bakımından yeterli alan bilgisi kazandırılmayacağı söylenebilir. Bu durumda İlahiyat Fakülteleri programları bile Kur'an meali konusunda sınırlı bir içeriğe sahipken ve fakülte öğrencileri bu konuda kendilerini yetersiz görürken farklı eğitim kurumlarından mezun olan ve kurslarda görev yapan öğretilerinin Kur'an meali hakkında yeterli bir konu alanı uzmanlığı olduğunu söylemek zor görünmektedir (Furat, 2012). Oysa öğretimin muhtevası din eğitiminde çok önemlidir ve en iyi din eğitimcilerinin konu alanı uzmanları olduğu belirtilmektedir (Kayadibi, 2014). Alan bilgisi açısından yetersiz olunması durumunda etkili bir eğitim öğretim sağlamak zor olmaktadır.

Alan ve meslek bilgisi bakımından yetkin bir öğretmen, kendi isteğiyle Kur'an eğitimi almak isteyen öğrencilerin öğrenmeye istekli oluşunun, konuya ilgisinin farkında olarak bu yöndeki ihtiyacı karşılayabilecek bir öğrenme ortamı sağlayabilir. Burada alan bilgisinin uzmanlık gerektiren yönü ve öğretilerinden böyle bir uzmanlık beklemenin zor olduğu göz önünde bulundurulduğunda bununla ilgili uzmanların kontrolünde belirlenen bir programın faydalı olacağı söylenebilir.

Kur'an Kursu öğretilerleriyle ilgili olarak burada Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen personel yeterliklerine de değinilebilir. Başkanlık, bünyesinde

görev yapmaya hazırlanan ve görev yapan personelin görevlerini daha etkin biçimde yerine getirebilmeleri için sahip olması gereken personel yeterlikleri belirlemiştir (DİB, 2014: 6). Bu yeterlikler "Temel yeterlikler", "özel yeterlikler" ve "genel kültür yeterlikleri" olmak üzere belirlenmiştir. Personel Yeterlikleri, Diyanet İşleri uzman yardımcısı ve uzman, müftü, eğitim görevlisi, vaiz, uzman vaiz ve baş vaiz, din hizmetleri uzmanı, eğitim uzmanı, rehber öğretmen, Kur'an Kursu öğreticisi uzman öğretici ve baş öğretici, imam-hatip, uzman imam-hatip ve baş imam-hatip, müezzin-kayyım ve baş müezzin-kayyım yeterlikleri olmak üzere her kariyer grubu için düzenlenmiştir.

Bu kapsamda Kur'an Kursu öğreticileri için diğer kategoriler için ortak olan genel kültür yeterliklerinin yanında temel ve özel yeterlikler belirlenmiştir. Kur'an Kursu öğreticisinin temel yeterlikleri şunlardır:

1. *Kur'an-ı Kerim'i "Maharic-i Huruf"a ve "Tecvit" kurallarına riayet ederek okur.*
2. *Kur'an-ı Kerim tarihini ana hatlarıyla açıklar.*
3. *Kur'an-ı Kerim'in 30. Cüzü ile Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih ve Rahman sureleriyle, Bakara 1-5, 255, 285-286, Haşr suresi 20-24. ayetleri ezbere okur.*
4. *Tecvit kurallarını örneklerle açıklar.*
5. *Kur'an-ı Kerim'den ezbere okuduğu ayet ve surelerin anlamlarını açıklar.*
6. *Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini ve ana konularını açıklar.*
7. *Kur'an-ı Kerim'le ilgili temel kavramları açıklar.*
8. *Temel İslam Bilimleri ile ilgili belli başlı Türkçe kaynaklardan etkin biçimde yararlanır.*

9. İtikat, ibadet, ahlak ve siyerle ilgili dinî kavramların anlamlarını açıklar.

10. İtikadî ve fikhî mezhepleri ana hatlarıyla açıklar.

11. İnanç, ibadet ve ahlak esaslarını açıklar.

12. Hz. Peygamber'in hayatını açıklar.

13. İslam'ın doğduğu ortamın dinî, kültürel, siyasi, toplumsal vb. özelliklerini açıklar.

14. Hz. Peygamber'in söz, tutum ve davranışlarından örnekler verir.

15. Ayet ve hadisleri yorumlarken günün şartları, ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilişki kurar.

16. Ayet ve hadisleri yorumlarken diğer bilimlerin verilerinden yararlanır.

17. Yaşayan dünya dinlerini ana hatlarıyla açıklar.

18. Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapçayı kullanır (DİB, 2014: 20-21).

Kur'an Kursu öğreticisiyle ilgili yukarda belirtilen temel yeterlikler dışında özel yeterlikler de belirlenmiştir. Belirlenen özel yeterlikler şunlardır:

1. Bireyin gelişim basamaklarını (zihinsel, duyuşsal, kültürel, sosyal, dinî ve ahlakî vb.) açıklar.

2. Öğrencinin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri ile öğrenme özelliklerini belirler.

3. Öğrencilerin gelişimine uygun öğrenme-öğretme ortamlar oluşturur.

4. Öğrencilerin sorunlarının çözümü için ilgili kişi ve uzmanlarla işbirliği yapar.

5. Uyguladığı eğitim programlarının temel özelliklerini açıklar.

6. Öğretimi öğrencilerin ihtiyaçlarına ve öğretimin amaçlarına uygun planlayarak yürütür.

7. Kur'an-ı Kerim'in yüzüne ve ezbere öğretiminin ilke ve yöntemlerini kullanır.

8. Din öğretimi ilke, yöntem ve tekniklerini kullanır.

9. Öğrenenlerin özelliklerine uygun materyalleri seçerek, etkili bir şekilde kullanır.

10. Gerçekleştirdiği din eğitiminin etkililiğini belirlemeye yönelik ölçme değerlendirme teknik ve araçlarını etkili bir biçimde kullanır.

11. Eğitim hizmetlerinde yerel ve bölgesel dinamiklerin farkında olur.

12. Öğrenme-öğretme sürecini değerlendirir.

13. Öğretim sürecindeki eksiklikleri belirleyerek tedbir alır.

14. Zamanı etkili ve verimli kullanır.

15. Görevi çerçevesinde dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar.

16. İletişim ve dinî danışmanlığın temel ilkelerini açıklar.

17. Hedef kitle ile (çocuk, ergen, yetişkin) etkili iletişim kurma becerisine sahiptir.

18. Kurs kaynaklarını etkili kullanır.

19. Sorun çözme becerisine sahiptir (DİB, 2014: 21).

Belirlenen yeterlikler incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'in anlamıyla ilgili olacak yeterliklerin temel yeterlikler bölümünde yer aldığı söylenebilir. Burada öğreticiden Kur'an-ı Kerim'den ezbere okuduğu ayet ve surelerin anlamlarını açıklaması, Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini ve ana konularını açıklaması, Kur'an-ı Kerim'le ilgili temel kavramları açıklaması, ayet ve hadisleri yorumlarken günün şartları, ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilişki kurması ve ayet ve hadisleri yorumlarken diğer bilimlerin verilerinden yararlanması beklenmiştir. Fakat belirlenen yeterlikler ancak akademik bir öğretimle kazandırılabilen yeterliklerdir (Aşıkoğlu, 2012: 225). Bu nedenle fakülte öğretim programlarının öğrencinin ezbere okuduğu ayet ve surelerin anlamını, Kur'an-ı Kerimle ilgili temel kavramları açıklayabilecek, ayet ve hadisleri yorumlayabilecek bir öğrenme sağlaması önemlidir. Ayrıca Kur'an'ın anlamıyla ilgili ezberlediği bölümlerin anlamını açıklaması şeklindeki bir yeterlik oldukça sınırlı bir ifade olarak görünmektedir. Çünkü ezberleme ve anlama, öğrenme yöntem ve teknikleri açısından birbirinden farklıdır. Ezberin kendine özgü yöntemleri bulunmaktadır ve bir metni ezberlemek farklı bir emek ve özveri gerektirmektedir. Aynı şekilde anlama konusunun da farklı bir metodolojisi bulunmaktadır. Kur'an'ın bazı bölümlerinin anlamını öğrenmek için ezberlenmesi zorunlu değildir. Belirlenen yeterlik muhtemelen anlamsız bir ezberin olmamasını hedeflemektedir. Fakat bunun yanında Kur'an'ın tamamının olmasa da belli bölümlerinin anlamının ders düzeyinde ve öğretim ilkeleri, yöntem ve teknikleri kullanılarak öğretilebilecek şekilde öğrenilmiş olmasının da beklenmesi kursların amaçlarına uygun olabilir.

2.3. PROGRAM AÇISINDAN MEAL ÖĞRETİMİ

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında tüm eğitim faaliyetleri önceden hazırlanan ve bireye hangi davranışların nasıl kazandırılacağını yer aldığı bir program çerçevesinde yürütülür (Erden, 1998: 2). Programlar, eğitim faaliyetlerine yön verir, aynı eğitim basamaklarındaki okullarda eğitimin hemen hemen aynı yönde gerçekleşmesini sağlar, eğitimde verimi artırır ve mesleğe yeni başlayan öğretmenlere rehberlik eder (Büyükkaragöz, 1997: 3). Kur'an Eğitim ve Öğretimine

Yönelik Kurslarda uygulanmak üzere geliştirilen programların da kurslardaki eğitimin programlanması, belirlenen amaçlar doğrultusunda öğrenmelerin gerçekleşmesi, bu konuda öğretmenlere rehberlik etme vb. fonksiyonları bulunmaktadır.

Bir programın geliştirilmesinde programın tasarlanması, uygulanması değerlendirilmesi ve değerlendirilme sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi süreci söz konusudur (Erden, 1998: 4). Meal konuları açısından kurs programlarının hazırlık sürecinde ilgili konu alanı uzmanlarının ve program geliştirme uzmanlarının görev alıp almadığı önemlidir. Kurs programlarının hazırlanması sırasında görev alanların kimler olduğuyla ilgili Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı dışındaki programlarda bilgi verilmemiştir. Bu durum kurs programlarında program geliştirme uzmanlarının ve özellikle de bu süreçte Kur'an-ı Kerim'in mealiyle ilgili alan uzmanlarının bulunup bulunmadığı konusunda belirsizliğe neden olmaktadır. Program geliştirme çalışmalarının sürekli olması, araştırma ve geliştirme çalışmalarının kesintisiz yapılması için çalışmaların bir komisyon tarafından yapılmasında yarar görülmektedir. Bu çalışma gruplarından biri programın felsefi ve politik temelini oluşturacak, programın temel stratejisini belirleyecek, hazırlanan programı kabul ya da değiştirmede karar organı olarak görev yapacak olan program karar ve koordinasyon grubudur. Diğer gruplar, programın hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi çalışmalarında görev yapacak program çalışma grubu ile zaman zaman danışman olarak çağrılacak uzmanlardan oluşan program danışma grubudur. Konu alanı uzmanları ve program geliştirme uzmanlarının ise programı hazırlayacak olan çalışma gruplarında gerek karar ve koordinasyon, gerek program çalışma grubunda bulunması gereklidir (Demirel, 2011: 67-68).

Kurs programlarında genel olarak programın bir komisyon tarafından hazırlandığı belirtilmiş olsa da komisyonda görev alanların kimler olduğu belirtilmemiştir. Programların tasarlanması sürecinde programların temel yaklaşımı ve geliştirilmesinde görev alanlarla ilgili şunlar söylenebilir. Kur'an Kursları Müfredatında programın yaklaşımı ve kimler tarafından hazırlandığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kur'an Kursları Öğretim Programının giriş

bölümünde programın öğrenen merkezli, esnek, çerçeve program anlayışıyla ve Kur'an ve sünnet merkezli din anlayışıyla Kur'an Kursları program geliştirme komisyonu tarafından hazırlandığı belirtilmiştir. Bu komisyonda Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatından ilgili görevlilerin, Kur'an Kursu öğretmenlerinin ve akademisyenlerin yer aldığı, böylece çoklu katılımın esas alındığı ve merkez, alan ve bilimsel desteğin bir arada düşünüldüğü ifade edilmiştir (KKÖP, 2004: 2). Fakat oluşturulan bu komisyonda hangi alandan kimlerin görev aldığı belirtilmemiştir. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programının hazırlanma sürecinde başkanlık yetkilileri, akademisyenler ve diğer paydaşlar görev almış, görev alanlar ve çalışmakta oldukları kurumlar programda belirtilmiş fakat akademisyenlerin uzmanlık alanları belirtilmemiştir. Camilerde Kur'an Öğretimi Programının geliştirilmesi aşamasında akademisyenler ve ilgili alan uzmanlarından bir komisyonun oluşturulduğu belirtilmiş burada da yine görev alanların kimler olduğu ve uzmanlık alanları hakkında bilgi verilmemiştir. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanırken Kur'an kursları program geliştirme komisyonu oluşturulduğu, komisyonun oluşturulmasında Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatındaki ilgili görevlilere, Kur'an kursu öğretmenlerine ve akademisyenlere yer verilerek çoklu katılımın esas alındığı böylece programların geliştirilmesi sürecinde tüm paydaşlardan yararlanıldığı belirtilmiştir, fakat bu komisyonda kimlerin bulunduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Hafızlık Eğitim Programı, eğitim bilimcileri ve hafız yetiştiren uzmanlardan görüş alınarak hazırlanmıştır (HEP, 2010: 8). Görev alan eğitim bilimcilerinin kim olduğu ve hafız yetiştiren uzmanların kimler olduğuyla ilgili bilgi verilmemiştir. Hafızlık Tekrar ve Talim Programı geliştirilirken öğrenci merkezli, ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden, çerçeve esnek program anlayışı benimsendiği belirtilmiş, programın kimler tarafından hazırlandığı belirtilmemiştir (HTETAP, 2015: 6). Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programında muhatap kitlenin bilgi, duygu ve davranış yönünden gelişimlerini dikkate alan, öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran çerçeve, esnek öğretim programı anlayışının benimsendiği ifade edilmiştir (YYKKÖP, 2017: 4). Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı hazırlanırken yine muhatapı merkeze alan ve ona uygun yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, bireysel farklılıkları göz

önünde bulunduran, ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden esnek, çerçeve öğretim programı anlayışı benimsenmiştir (ÖEDEYKKEP, 2017: 6). Bu programların da geliştirilmesinde görev alanlar konusunda bilgi verilmemiştir. Programlarda bu konuda yeterli açıklama yapılmadığından programın içerik boyutunun bilimselliği, güvenilirliği ve güncelliği ile ilgili görüş belirtecek olan alan uzmanlarının bulunup bulunmadığı bilinmemektedir.

Uygulanmakta olan programların genel olarak çerçeve esnek program anlayışıyla tasarlandığı belirtilmektedir. Bir ülkedeki okulların bulundukları yerlerin çevre ve iklim bakımından farklı olması, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklar ve bilimsel, teknolojik ve toplumsal alanlardaki hızlı gelişmeler programın esnek olmasını gerektirir (Büyükkaragöz, 1997: 5). Eğitim programında esneklik çerçeve olarak ele alınmaktadır. Çerçeve program öğretme-öğrenme etkinliklerine konu olan ünite ve konuların sadece ana hatlarını veren, çok ayrıntıya girmeyen program demektir. Böyle bir program öğretmene bilim ve tekniğin getirdiği yenilikleri, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını, okulun bulunduğu yerin özelliklerini göz önünde bulundurma imkânı verir (Büyükkaragöz, 1997: 5). Bir programın esnek olmakla beraber uygulayıcılara yardım edebilmesi ve uygulanabilmesi için programın öğeleri açısından gerekli görülen hususlara sahip olması gerekir. Eğitim programının işlevsel olması, programda yer verilen konuların ve etkinliklerin hayatta geçerli olması yani işe yaramasının yanında birey ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi, bireyin yeteneklerini ortaya çıkarması ve geliştirmesi gibi niteliklere sahip olması demektir (Büyükkaragöz, 1997: 5). Meal öğretiminin planlanması programa işlevsellik kazandıracak bir özellik olarak görülebilir. Öğretim sürecinin planlaması öğreticiye duygusal bir güven verir, öğretimde işe koşulacak öğelerin öğrenmeyi sağlayacak şekilde örgütlemeyi ve öğreticinin kendi öğretim etkinliklerini izlemesini, değerlendirmesini ve düzeltmesini sağlar. Ayrıntılı bir planlama sınıftaki etkileşimlerin düzenlenmesini sağlayarak öğretmenlerin kaygı düzeyinin azalmasına yardım etmiş olur. Öğretmenin öğrenmeyi sağlamak için kullanacağı öğeleri sistemli bir şekilde örgütlemesini ve düzenli olarak kullanmasını sağlar. Öğretimdeki öğelerin düzenli bir şekilde kullanılması ise öğretmen ve öğrencilerin zamanı etkili bir şekilde kullanmasını sağlar ve sınıf yönetimi için ayrılan zamanın çoğu öğrenmeye harcanabilir (Senemoğlu, 2018; 396). Kısaca ifade edilecek olursa programlar

çerçeve esnek program anlayışıyla hazırlanmış olsa da içeriğinin öğretimi kılavuzlayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Aksi takdirde planlı, sistematik bir öğrenme sağlanamamış olur.

Konu alanı olarak bakıldığında Kur'an'ın anlaşılması ve mealinin yazılması uzmanlık gerektiren bir alandır denilebilir. Aslında tarihi süreç içinde bugün bilinen anlamda meallerden çok tefsiri tercüme bulunmaktadır (Aydar, 2015; Abay, 2012). Son dönemlerde çeşitli nedenlerle hızla artan Kur'an mealleri Kur'an'ın anlamı açısından oldukça kısıtlı kaynaklardır. "Kur'an Okuma Kılavuzu- Mutlak Gerçeğin Sesi" (Sülün, 2017) ve "Kur'an Meali Okuma Kılavuzu" (Soyalan, 2015) gibi kitapların yazılmasına ihtiyaç duyulması da bunu göstermektedir denilebilir.

Kur'an'ın anlamının bir eğitim kurumunda ve bir ders saatinde işlenmesi söz konusu olduğunda meallerin bir eğitim materyali olarak hazırlanmamış olması ve konu alanı açısından sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda anlamı işlenecek bölümle ilgili sadece konu başlığını vermek doğru olmayabilir. Derste işlenmek üzere belirlenen mealin bir ders içeriğini oluşturacak şekilde planlanması ve bu amaçla gerekli ön öğrenmelerin sağlanması ve öğrenmeyi destekleyici ortamların oluşturulması konu alanı uzmanlarının görüşü alınarak sağlanabilir. Fakat görüldüğü kadarıyla programların hazırlanması sırasında Kur'an-ı Kerim alanında anlam konusunda Tefsir bölümünden uzmanların görüşü alınmamıştır.

Kurs programlarında Kur'an meali konusundaki hedeflerin öğrenci davranışları olarak ifade edilmemesi, içeriğin düzenlenmemiş olması, etkili öğretim etkinliklerine yer verilmemiş olması, amaca ulaştırabilecek ders araç ve gereçlerinin hazırlanmamış olması gibi bazı eksiklikler bulunmaktadır. Aşağıda kurs programlarındaki meal konularıyla ilgili olarak hedefler, içerik, eğitim durumları, eğitim öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme ve ölçme değerlendirme yönüyle programlar incelenecektir. Ancak program geliştirme model ve yaklaşımlarının, hedef belirleme ve yazma ilkeleri, içerik belirleme, eğitim durumlarının düzenlenmesi, ölçme ve değerlendirme ilkelerinin din eğitimi açısından geçerliliğine dikkat çekmek gerekebilir. Çünkü burada ilahi bir kaynağın öğretimi söz konusudur ve bu kaynağın içeriği ve kullanmış olduğu yöntem ve teknikler bulunmaktadır. Din eğitimi açısından bakıldığında eğitimin istendik davranış değişikliği meydana

getirme süreci olarak tanımlanmasının ne kadar doğru bir yaklaşım olduğu, yapılan davranış kadar bu davranışın gerçekleştiği ana kadar ve sonrasındaki sürecin hatta davranış için niyetlenmiş olmanın da değerlendirildiği bir sistemde kazanımların ölçülmesi ne kadar doğrudur tartışılabilir.

2.3.1. Hedefler

Hedefler, öğrenciye kazandırılmak üzere seçilen bilgiler, yetenekler, beceriler, tutumlar, ilgiler, alışkanlıklar vb. istendik özelliklerdir (Demirel, 2011: 105). Kur'an-ı Kerim'in kendine özgü bir iç dizaynı, bütünlüğü vardır ve her ayet birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bu anlam bağlantıları doğru tespit edilip öğrencinin kazanımı elde etmesi amacıyla doğru bir şekilde kullanıldığında öğrenmenin gerçekleşmesi kolaylaştırılmış olacaktır. Bunun için de hedeflerin belirlenmiş olması, içeriğin buna göre düzenlenmesi ve yine bu yönde öğrenme-öğretme aktivitelerine yer verilmesi gerekmektedir. Hedefler belirlenip ona göre bir içerik dizaynına gidilebildiği ve buna göre eğitim durumları düzenlenebildiği gibi süreç yaklaşımı modelde olduğu gibi önce içerik-bağlam oluşturulup sonra öğrenim durumları belirlenebilir. Buna dayalı olarak genel amaçlar saptanarak sonra da değerlendirme yapılabilir (Sönmez ve Alacapınar 2015: 87).

Kurs programlarında hangi sure ve ayetlerin işleneceği Kur'an-ı Kerim dersi programlarında belirtilmiştir. Fakat konu başlıkları olarak sure veya ayetin belirtilmiş olması yeterli değildir. Çünkü konu başlıkları hedef olabilecek özellikte değildir. Program hazırlanırken öğretimi yönlendirmesi, öğretme-öğrenme işleminin gerçekleştirilmesi ve ölçmelere kılavuzluk etmesi açısından hedeflerin ve bu hedeflerin göstergesi olabilecek öğrenci davranışlarının belirlenmesi gerekli görülmektedir. Konuya ilişkin alan bilgisi doğrultusunda hedeflerin ve öğrenci davranışlarının belirlenmemesi eğitim durumları düzenlenebilmesini de zorlaştırmış olmaktadır. Ayrıca hedefler belirlenmediğinde derste uygulanan etkinliklerin amacına uygun olup olmadığını tespit etmek de hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını tespit edebilmek için ölçme ve değerlendirme yapmak da zorlaşmaktadır.

Sönmez hedeflerin yazımında şu noktalara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir:

1. Hedef tümcesinin sonunda “bilgisi, becerisi, gücü, yeteneği, oluş, ilgililik, farkındalık, hoşgrlk” gibi sözcükler bulunmalıdır.
2. Hedefler ğrenci davranışlarına dönüştürülecek ve öğrenme özelliğini belirtecek nitelikte yazılmalıdır; çünkü hedefler öğrencilere kazandırılmak istenen davranış değişikliklerini kapsar. Öğrencinin yapacakları ya da okulun görevi hedef olamaz.
3. Hedefler ğrenme ürününü dile getirmelidir. ğrenme sürecine dönük ifadeler hedef olamaz, çünkü hedefler kursu, dersi ya da okulu başarıyla bitiren bir öğrencinin ne yapacağını göstermelidir.
4. Konu başlıkları hedef olamaz. Çünkü bu tür anlatımlar davranışa dönüştürülemez. Ayrıca hangi konuda, hangi davranışın bulunduğu bu ifadelerden çıkarılamaz.
5. Hedef kapsamlı ve aynı zamanda sınırlı olmalıdır. Yani bir hedef bir öğrenme ürününü kapsamalıdır.
6. Hedeflerin hangi konu içeriği ile ilgili olarak gerçekleştirileceği belirtilmelidir. Yani hedeflerde ders, kurs ya da içerik belirtilmelidir.
7. Hedefler binişik olmamalı, tamamlayıcı yani bitişik olmalıdır. Bir hedefin kapsamı, diğer hedef ya da hedeflerin kapsamına girmemelidir.
8. Hedefler hangi alanla ilgili yazılıyorsa o alanın niteliklerine ve basamaklarına uygun olmalıdır.
9. Hedefler birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Bir ders için belirlenen hedefler kendi içinde mantıksal açıdan tutarlı olmalıdır. Ayrıca bir derste belirlenen hedefler diğer ders ya da derslerdeki hedeflerle çelişir nitelikte olmamalıdır.
10. Ders düzeyinde yazılan hedefler, ünite ve bir, iki, üç saatlik dersler için belirlenirken kapsam ve sınırlılık açısından daralabilir (Sönmez, 2015: 49-51).

Hedefler belirlendikten sonra bu hedeflerin kazanım olarak ifade edilmesi gerekir. Kazanım, herhangi bir öğrenme sürecinin tamamlanmasından sonra bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ve yetkinliği ifade eder ve konu alanı ve program geliştirme uzmanları tarafından yazılması gerekir. Örneğin konu Fatiha suresinin mealini öğrenmek ise öğrencinin neleri öğrenmesi bekleniyor sorusuna cevap verecek kazanımların belirlenmesi gerekebilir.

Fatiha suresinin mealı: “Bismillahirrahmanirrahim. Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapkınlarınkine değil.” (Fatiha 1/1-7)

Burada mealin alındığı Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Kur’an-ı Kerim Mealı’nde surenin mealıyla ilgili olarak dipnotlarda açıklamalar yapılmıştır. Dolayısıyla ders işlenmesi bu açıklamalar da söz konusu olacaktır. Konuyla ilgili Fatiha suresinin işleneceği bir ders için şu şekilde kazanımlar yazılabilir ve belirlenen kazanımlar doğrultusunda uygun öğrenme etkinlikleri düzenlenebilir.

Besmeleyi ve önemini bilir.

Rahman, Rahim ve Rab kelimelerini tanımlayabilir.

İnsanlar hakkında hüküm verme yetkisinin sadece Allah’a ait olduğunu bilir.

Allah’tan başkasına kulluk edilmeyeceğini bilir.

Sadece Allah’tan yardım isteneceğini kavrar.

Allah’tan doğru yol üzere yaşamayı istemesi gerektiğini kavrar.

Hayattaki hedefinin dosdoğru yaşamak olduğunu bilir.

Dosdoğru yolda olan kimselerin özelliklerini tanımlayabilir.

Fatiha suresi işlenirken kazanımların yazılması dersin işlenişini büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Düzenlenecek etkinlikler de bu doğrultuda olacağı için amaçlara uygun olabilecek ve hedeflerin daha kısa sürede gerçekleşmesi kolaylaşacaktır.

Fatiha suresini daha önce duydunuz mu? Kimden ve nerede duydunuz?

Anlamı üzerinde konuşalım. Bu surede nelerden bahsediliyor?

Doğru yoldan kast edilen nedir gibi sorular çerçevesinde konu işlenebilir (Önder, 2015: 135).

Kazanımlar yazılarak belirtilen meal konularının istenen düzeyde öğrenilebilmesi için konunun işlenmesiyle öğrencinin neleri öğrenmesi istenmektedir belirtilmiş olur. Bu da yapılacak öğretimin anlamlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayabilir.

2.3.2. İçerik

İçeriğin düzenlenmesi hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesidir. İçerik boyutunda programın belirlenen amaçlarına ulaşmak için ne öğretim sorusuna yanıt aranır. Bu bağlamda programın içerik boyutu ile öğretilecek konuların düzenlenmesi söz konusudur (Demirel, 2011: 136).

İçerik hedef davranışlara göre düzenlenmeli ve içerik belirlenirken konuların aşamalı bir şekilde işlenmesine dikkat edilmelidir. İçerikte öğretilecek kavramların sayısı ve karmaşıklığı da öğrenci seviyesine göre değişmelidir. Öğrenciler yeni bilgiyi, kendi anlatım biçimiyle öğrenirler. Bu nedenle içerik sunulurken bu içeriğin gerek zorluk kolaylık, gerekse kullanılan anlatım dili açısından öğrencilerin düzeyine uygun olması gerekir. Eğer bazı ön koşul davranışlar öğrencilerin genelinde yoksa bu ön koşul davranışların temel olanlarının kazandırılması düşünülebilir. İçeriğin düzenlenmesindeki önemli noktalardan biri de içeriğin öğrencide düşünme yeteneğini geliştirmeye uygun bir yapıda düzenlenmesidir (Tan, 2013: 16).

Her bir disiplinin içindeki bilgilerin hangileri, hangi düzeyde ele alınmalıdır sorusunun yanıtını disiplinin yapısı belirler (Demirel, 2011: 137). Kur'an-ı Kerim, her yönüyle eğitim öğretimin konusudur fakat ders ortamında bu konular

işlendiğinde konuların hangilerinin öncelikli olduğu ve bu konulara hangi düzeyde ve hangi yoğunlukta yer verileceği önceden planlanmalıdır.

Kurs programlarında içerik olarak belirlenen meal konuları program türüne göre şu şekildedir: Kur'an Kursları Müfredatında bulunan meal konuları Fatiha, İhlas, Felak ve Nas sureleri ile Bakara suresinin ilk beş ve son iki ayetinin mealleridir. Kur'an Kursları Öğretim Programındaki meal konuları, Fatiha suresi ve Fil suresinden Nas suresine kadar olan sureler ile Lokman suresi, Enbiya suresi 51-59. ayetler, Rahman suresi 1-20. ayetler, Mülk suresi 1-3. ayetler, Mücadele suresi 7. ayet, İsra suresi 23-27. ayetler, Kehf suresi 1-26. ayetler, Abese suresi 24-42. ayetler, Hucurat suresi 1-13. ayetlerdir. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı ve Camilerde Kur'an Öğretimi Programında Fatiha, Duha suresinden Nas suresine kadar olan sureler ile Bakara suresinin 255, 285-286. ayetleri, Haşr suresinin 22-24. ayetlerinin mealleri bulunmaktadır. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Temel Öğretim Programında Fatiha suresi ile Duha suresinden Nas suresine kadar olan sureler ve Bakara 1-5, 255, 285-286. ayetler, Haşr suresi 21-24. ayetler ve Yasin suresine yer verilmiştir. Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programında Yasin, Fetih, Rahman, Mülk sureleri, Duha suresinden Nas suresine kadarki sureler, Bakara suresi 1-5, 255, 285-286. ayetler, Haşr suresi 21-24. ayetler, Yasin, Mülk ve Nebe sureleridir. Ek Öğretim Programlarında belirtilen meal konuları genel olarak Temel Öğretim Programındaki konularla aynıdır. Beşinci kur olan Hatim Kurunda ise ders saatinde okunmak üzere seçilen sayfalardan belirlenen bölümlerin mealleri yer almıştır. Hafızlık programlarında aşır olarak ezberlenmek üzere belirlenen bölümlerin mealine değinilmesi istenmiştir. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programında yer alan sureler Fatiha, Fil, Kureyş, Maûn, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak, Nas, Asr, Kadir sureleridir. Bakara suresi 1-5, 255 ve 285-286. ayetleri ve Haşr Suresi son üç ayet ise ezberlenecek bölümler olarak belirlenmiştir. Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programında Kur'an-ı Kerim dersinde ortaokul düzeyi için Fatiha, Fil suresinden Nas suresine kadarki sureler Bakara suresi 255, 285-286. ayetler ve Haşr suresi 21-24. ayetlerdir. Lise düzeyi için ortaokuldakilere ek olarak Kadir, Tekasür, Asr ve Humeze sureleri bulunmaktadır.

Belirlenen meal konularının bir ders planı dâhilinde işlenmesine yetecek düzeyde bir içerik düzenlemesi yapılması gerekebilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yönelik olarak yapılan herhangi bir çalışmada dikkate alınacak ulum'ül-Kur'an konuları meal hazırlanırken de söz konusudur ve bu yönlerden oldukça sınırlı olan mealler bir ders için düşünüldüğünde ders materyali olarak detaylı açıklamalara ihtiyaç hissettirmektedir. Mealler ne kadar özenle hazırlanmış olursa olsun ayetlerin içerdiği itikadi, ilmî, hukuki, sosyal, ahlaki, tarihî vb. yönleriyle anlaşılabilmesi için güvenilir tefsir kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır (Altuntaş ve Şahin, 2011: XI).

Meali işlenecek konunun bir ders planı çerçevesinde işlenmesi ve konunun öğrenilmesini sağlayacak bir şekilde öğrenme ortamlarının sağlanması eksikliklerin ve olabilecek yanlış öğrenmelerin önüne geçebilir. Çünkü ders planı hazırlanırken; dersin doğası ve öğretim basamağındaki diğer derslerle olan ilişkisi, işlenecek konu örüntüsü, öğrencinin kazanımları ve hedef davranışları, konunun işleneceği tarih ve olası süre, konunun en etkin biçimde işlenebilmesi için gerekli olan eğitim araç-gereçleri, başvurulacak kaynaklar ve öğrenme-öğretme süreçlerine yönelik etkinlikler önceden belirlenir. Gerekiyorsa güvenlik önlemleri, deney ve gözlemi, konunun işleneceği sınıftaki öğrencilerin bireysel özellikleri ve farklılıklarını öğretim sürecinde göz önünde bulundurma, ihtiyaçlarını belirleme ve öğrenme-öğretme yaşantılarında değerlendirme süreci, öğrenme-öğretme sürecini değerlendirmeye yönelik ölçme etkinlikleri ve değerlendirme yaklaşımı saptanır (MEB, Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Planlı Yürütülmesine İlişkin Yönerge, 2003).

Bir ya da birkaç ayeti ya da bir sureyi anlatırken anlamayı etkileyecek tarihi, sosyal arka planın ne ölçüde gerekli olduğu ve bunun nasıl anlatılacağı, konuyla ilgili peygamber uygulaması ya da açıklamasının olup olmadığı meali verilecek bölüm için önemlidir. Yine sibak siyak bilgisinin gerekli olup olmadığı, öğrenenin mutlaka bilmesi gereken bir nüzul sebebi ya da herhangi bir dil üslup özelliği, Arap dili belagatıyla ilgili bilgilere ihtiyaç olup olmadığı ve buna ne ölçüde yer verileceği de çalışılması gereken bir konudur. Aynı şekilde Hz. Peygamberin anlatılacak bölümün belli zamanlarda okunmasıyla ilgili bir tavsiyesinin olması meali işlenecek bölümle ilgili ihtiyaç duyulan konulardan olabilir. Anlamı işlenecek sure ve ayetin öğrenciye tanıtılması, konu bir sureyse önceki ve sonraki sureyle arasındaki anlam ilişkisinin

belirlenmesi, konu bir ayet ise ayetin suredeki konumu, hangi konudan sonra yer aldığı ve bu ayeti takip eden ayetlerde genel olarak hangi konuların olduğu bilgisi mealin işlenmesi sırasında kolaylıklar sağlayacaktır. Aksi takdirde gerekli ön öğrenmeler sağlanmamış olabilir ve ayet kast ettiği anlamların dışına çıkarılabilmiş olur. Örneğin programda yer alan Duha suresinin mealı işlenirken bu sure ininceye kadar yaşananlara değinilmesi, müşriklerin İslam dini karşısındaki tutumları ve Allah Rasulü'ne karşı tavırlarının bilinmesi hatta Allah Rasulü'nün peygamberlik görevi verilmeden önceki durumunun bilinmesi sureyi anlamayı kolaylaştırabilir. Burada olduğu gibi sure ya da ayetin nüzul sebebi biliniyorsa ve bu dersin amacına ulaşmayı kolaylaştıracaksa derste buna yer verilmesi konunun anlaşılması açısından doğru bir yaklaşım olabilir.

Bir başka örnek olarak programlarda yer alan Tebbet suresi verilebilir. Tebbet suresinin mealı şöyledir. “Ebû Leheb'in elleri kurusun. Kurudu zaten. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı şeyler. O, alev alev yanan ateşe atılacak! Dedikodu yapıp söz taşıyan karısı da. Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak (Kur'an-ı Kerim 111/1-5).”

Surenin mealı okunduğunda birçok soruya cevap aranmaktadır. Surede söz edilen Ebu Leheb kimdir, neden sert bir şekilde tehdit edilmektedir, bir başka sözle değil de neden özellikle bu ifadeyle tehdit edilmiştir? Tefsir kitaplarına bakıldığında ise konuyla ilgili şu açıklamalar görülmektedir:

“Hz. Peygamber Safâ tepesine çıkmış, orada bulunan Kureyş kabilesi mensuplarını yanına çağırarak onlara İslâm'ı tebliğ etmiş; ancak Ebû Leheb bu olaya kızarak, 'Kuruyup yok olasıca! Bizi bunun için mi çağırdın?' demesi üzerine bu sure inmiştir.” (Karaman ve Diğerleri, 2017: 709)

Abdulmuttalib'in oğlu olan Ebu Leheb Hz. Peygamber'in amcasıdır ve asıl adı Abdülüzâ'dır. Parlak yüzlü olduğu ya da öfkелendiğı zaman yanakları kızardığı için babası ona “alev gibi, çok parlak” anlamına gelen Ebû Leheb lakabını vermiştir. Ebu Leheb önceleri Hz. Peygamber'i çok seven biridir hatta iki oğlunu onun kızlarıyla evlendirmiştir. Peygamber olduktan sonra ise ona düşmanlık etmeye başlamıştır. İnsanların eşit olması ve Allah tarafından dini ve ahlaki erdemlerine göre

değer görmelerini kabullenememiştir. Zengin ve kibirli olduğu için fakir ve zayıf insanların kendisine eşit tutulmasından hoşlanmamıştır. Rasulullah insanları İslâm'a davet ederken Ebû Leheb onu takip etmiş ve arkasından onun yalancı olduğunu söylemiştir. Kendisi ve karısı her zaman Hz. Peygamber'e karşı durmuş ve onun düşmanlarıyla birlikte hareket etmişlerdir. (Karaman ve Diğerleri, 2017: 710-711) Ebû Leheb, hastalandığı için Bedir savaşına katılamamış fakat yine de yerine adam göndermiş, müşriklere mali destekte bulunmuştur. Savaş sonrası aldığı yenilgi haberiyle kahrından öldüğü söylenmektedir (Karaman ve Diğerleri, 2017: 711).

Görüldüğü gibi Tebbet suresini anlamak, Ebu Leheb'in Hz. Peygamber'in daveti karşısındaki tutum ve davranışları, İslam konusunda bilgi sahibi olmak üzere bir araya toplananlara karşı baskıcı, engelleyici tutumu, eşinin de kendisinin bu davranışlarını teşvik etmesi ve onların İslam'ın yayılmasını engelleme çalışmaları hakkında ön hazırlık gerektirmektedir.

Programlardaki bir diğer sure olan Kureyş suresinde diğer kabileler arasında Kureyş'e verilen bir nimet hatırlatılarak onlardan Kâbe'nin sahibine kulluk etmeleri istenmiştir. Burada Arap kabile hayatında güvenli yolculuk yapabilmenin ne anlama geldiği, o dönemin koşulları bilinmeden anlaşılmayabilir. Aynı şekilde Kureyş için Kâbe'nin önemi bilinmeden neden sadece öyleyse Allaha kulluk edin değil de bu evin sahibine kulluk edin denilmiş olduğu anlaşılmayabilir. Yine Mekke ortamında hâkim olan müşrik baskıcı tutumu, kibri, dik başlılığı, inananları küçümseyen, eziyet edici, işkenceci davranışları Mekki surelerdeki tehdit edici ifadelerle neden olmuştur. Bu durumun meali işlenen surede göz ardı edilmesi yanlış öğrenmelere sebep olabilir.

Meal konusu işlenirken belagat ilminin teşbih, hakikat ve mecaz kullanımları, istiare, mecazı mürsel ve kinaye sanatları, sözün haber ya da dilek kipi şeklinde gelmesi ve bunların her birinin anlamsal özellikleri, icaz, itnab, cinas, seci, tıbak, mukabele, üslubu hâkim gibi konulara meali işlenen bölümde kimi zaman gerek duyulabilir. Bunlardan hangilerine hangi düzeyde derste yer verileceğinin belirlenmesi gerekebilir. Örneğin, “kulübünü çağırsın” anlamındaki Alak suresinin 17. ayetinde kulüp denilerek mekân ismi söylenmiş mekânda bulunanlar kast edilmiştir. Buradaki kullanımdan onların durumunun gülünç bulunduğu ve hafife

alındıkları anlaşılmaktadır. Çünkü kulüp toplantı yeridir; fakat ayette kastedilen, mekânda bulunan yakınlar ve yandaşlardır. Dolayısıyla buradaki kullanım mecazdır; mekân söylenmiş mekânda bulunanlar kast edilmiştir (el-Carim ve Emin, 2014: 210). Bu şekilde bir kullanım daha güçlü bir anlam ortaya çıkarmıştır. Burada ibaredeki sertlik ve tehdit edici üslup inanmayan kişilerin inananlara karşı tahammülsüzlüğü ve engelleme tutumu sebebiyledir. Tefsirlerde onunla ilgili şu açıklamalar bulunmaktadır: Rasûlullah makam-ı İbrahim’de namaz kılarken Ebû Cehil, onu tehdit edip engellemek istemiştir. Bu sırada malı ve adamlarıyla övünmüş ve olay sonrasında bu ayetler inmiştir. inen ayetlerde “O hemen kurultayını çağırsın, biz de zebânileri çağıracağız” buyurmuştur. Ebû Cehil bu ayetleri dinlediği halde kötü niyetini gerçekleştirmeye cesaret edememiştir. (Karaman ve Diğerleri, 2017: 655)

Buradaki gerek sebebi nüzul gerek de dil özellikleri anlamı her yönüyle pekiştirmektedir. Dolayısıyla bu surenin mealı işlendiğinde bu vb. açıklamaların hangilerinin ne düzeyde ele alınacağını belli olması konunun sınırlarının belirlenmesini sağlayacak ve dersin amacına ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Mealın derste dersin konusu olarak işlenmesi ile herhangi bir konuyu işlerken ayet mealinden faydalanmak farklı şeylerdir. Bir ders işlendiğinde konu ders planına göre bütünlük içerisinde işlenmektedir ve mealinden yararlanılan ayet, ders planı içerisinde konuyu pekiştirmek, öğrenmede kalıcılığı sağlamak, öğrencinin konuyu içselleştirmesini sağlamak gibi amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Bu amaçlarla ayet meallerinden yararlanmak için de yine konuyla ilgili olduğu düşünülen ayetin bağlamını bilmek, konunun arka planına, nüzul sebebine vakıf olmak, belirlenen konuyu en iyi ifade edeceği düşünülen genel bir anlama işaret ettiğine kanaat getirmek, hedef kitleye uygunluğunu belirlemek, uygun tekniklerle çeşitli etkinlikler oluşturulabileceği konusu üzerinde çalışmak gerekir. Bu sayılanları dikkate almadan yapılan seçimler o an için kurtarıcı seçimler gibi gözükebilir ancak Kur’an’ın bütünlüğü içerisinde belki de hiçbir şekilde öğreticinin seçtiği durumu işaret etmiyor olabilirler (Ege, 2016: 210). Mealın konu olmasında ise belli bir konu doğrultusunda ilgili ayetleri seçmek değil konunun içeriğinin öğrenci tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için sağlanacak düzenlemeler söz konusudur. Dersin konusu olan sure veya ayet mealinde kullanılan eğitim yöntemi konu alanı uzmanları tarafından

tespit edilip öğretmen tarafından uygulanabilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, içeriğinin yanında yöntemlerini de belirleyen bir kitaptır. Soru- cevap, model gösterme, örnek olay, karşılaştırma vb. sorgulayıcı ve zihni aktif tutan yöntemler öğrencinin konuya ilgisini canlı tutmakta ve derse katılımını sağlamaktadır. Kur'an'da kullanılan yöntemlerin belirlenerek derste kullanılması öğrencinin karşılaştığı sorunlara Kur'an'dan çözüm bulmasını da kolaylaştıracak etkili bir öğrenme sağlayabilir. Bunun yanında derste konuyla ilgili ayet mealinden faydalanılırken kullanılabilen tekniklerden de faydalanılabilir. Bunlar kavramların açıklanması, anahtar kavramların belirlenmesi, verilen ilkeleri, bakış açısını ve değerleri bulma, görüş alma, konuyla ilgili olan ayet ve hadislerin belirlenmesi, konuyu Kur'an kıssasıyla verme, konuyu kavram haritasıyla sunma, metin analizi yoluyla ayet ve hadislerin öğretimi gibi tekniklerdir (Ekşi, 2016).

2.3.3. Eğitim Durumları

Eğitim durumları istendik davranışları kişiye kazandırmak için düzenlenen, uygulanan, değerlendirilip geliştirilen öğrenme-öğretme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır. Belirlenen konu alanındaki hedef davranışların öğrencilere kazandırılması için yapılacak her türlü etkinlik bu aşamada yer alır. Eğitim durumları; ünite sırası, pekiştireç, ipucu, düzeltme, dönüt, fiziksel özellikler, öğrenci katılımı, uygun öğrenme-öğretme stratejileri, kuramları, yöntemleri ve teknikleri, araç-gereç, eğitim teknolojisi, zaman, yetiştirme ve biçimlendirmeye dönük değerlendirme gibi değişkenleri kapsar (Sönmez ve Alacapınar, 2015: 32). Eğitim durumlarının düzenlenmesinde giriş ya da hazırlık etkinlikleri, gelişme etkinlikleri ve sonuç etkinlikleri yapılır. Giriş etkinliklerinde öğrenciler hedeflerden haberdar edilir, bu hedeflere ulaşabilmek için nasıl bir bilgi içeriği gerekli olduğu belirlenir. Gelişme etkinliklerinde yapılacak etkinlikler, program geliştirme çalışma grubu tarafından alan bilgisi öğretmenlerinin katkısıyla eğitim durumlarında yer alır. Sonuç etkinliklerinde ders ya da ünite işlendikten sonra yapılması kararlaştırılan etkinlikler yer alır. Bunlar tartışma soruları, gezi, gözlem, deney, özet çıkarma gibi etkinlikler olabilir (Demirel, 2011: 52).

Eğitim ortamı kazanımlara, öğrencilerin hazır bulunuşluğuna, araç gereçlerin özelliklerine göre düzenlenmeli, temiz, rahat, güven içinde olmalıdır. Öğrencinin

derse katılımı sağlanmalıdır. Sorular tüm öğrencilere adil biçimde dağıtılmalı, yanıtlama işi öğrencilerce yapılmalıdır. Yanıtlar istendik düzeyde değilse ya da hiç yoksa ipucu, düzeltme ve dönüt işlemlerine başvurulmalı ve öğrenciler yüreklendirilmelidir. Doğru yanıtlayanlara pekiştireç verilmelidir. Uygulama düzeyinde ve devinişsel alanla ilgili davranışların denetim altında tutulması zorunludur. Öğrenci soruyu yanıtlarken, işi yaparken öğretmen onu dinlemeli, gözlemeli ve sınıfı gözleriyle denetim altında tutmalı; öğrencini verdiği yanıtı herkesin duyabileceği bir sesle sınıfa sunmalı yanıtın doğruluğu üzerinde sınıfça tartışma açmalıdır. Bütün bu özellikler günlük planda ayrıntılarıyla yer almalıdır (Sönmez ve Alacapınar, 2015: 34- 35).

Kurs programlarında meal konuları için ayrıca hedef davranışların belirlenmemiş olması eğitim durumlarının belirsizliğine yol açmaktadır. Bu da programın uygulanabilirliğini ve hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Öğretiminin yapılacağı meal konularına bakıldığında Kur'an'ın ana konularının birçoğu bu bölümlerde yer almaktadır.

Tevhid konusunun öğretilmesi: Kur'an-ı Kerim'deki temel konu ve İslam'ı diğer dinlerden ayıran temel özellik İslam'daki tevhit ilkesi ve Allah merkezli varlık algısıdır. Kur'an-ı Kerim'in ana konusu olan Allah inancı bütün diğer konuların kendisiyle ilişkili olduğu bir konudur. Bu nedenle herhangi bir konu işlenirken bu hususun dikkate alınması gerekir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan diğer bütün konular bu ilke etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim öğretiminin odak noktasını tevhit ilkesi oluşturmalıdır. Gerek Kur'an Kursu programları gerekse diğer kurumlardaki din öğretimi programları açısından hedef kitle hangi yaş grubu olursa olsun bu ilkenin gözetilmesi gerekir. Özellikle de çocuklara doğru ve gerçekçi bir Allah kavramı öğretmeksizin diğer dini konularda bir şeyler öğretmeye kalkışmanın zaman israfından başka bir şey olmadığı belirtilmektedir (Köylü ve Nazıroğlu, 2014: 171).

Örneğin İhlas suresi dört kısa ayetten oluşan bir sure olmakla birlikte Kur'an'ın üçte birine denk görülen bir suredir. İslam dininin temel özelliği olan yaratıcının birliği Kur'an'ın tamamında vurgulanan bir konudur. Bu surenin meali işlenirken nasıl bir hedef doğrultusunda ders planı yapılacağına karar verilirken

bunun gibi birçok konu dikkate alınmalıdır. Öğrencinin daha sonra öğreneceği birçok konu için ön öğrenmeler sağlanabilir, konu diğer konularla bir bütünlük içerisinde ele alınabilir.

Peygamberlik konusunun öğretilmesi: Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümünü oluşturan nübüvvet konusu doğrudan ya da kıssalar aracılığıyla anlatılmıştır. Kur'an'da sıklıkla peygamberlerin birbirinin tasdikçisi olduğu, Hz Muhammed'in (sav) kendisinden önceki peygamberleri onaylayan ve tamamlayan bir peygamber olması ve kendisiyle peygamberliğin sona ermiş olması vurgulanır. Öğrencinin okumakta olduğu Kur'an'ı Kerim Allah'ın bir peygamber aracılığıyla insanlara doğru yolu göstermek için gönderdiği kitabıdır. Bu nedenle peygamberlik konusunun doğru anlaşılması Kur'an'daki birçok konunun daha kolay anlaşılmasını sağlayabilir. Bunu gerçekleştirecek düzede eğitim durumları düzenlenerek kalıcı bir öğrenme sağlanabilir. Programlarda bulunan Duha, İnşirah, Alak gibi sureler bu konuyla doğrudan ilgili surelerdir. Dolayısıyla bunların mealleri işlenirken öğrencinin konuyu anlayabileceği şekilde planlamaların yapılması gerekir.

Ahiret ile ilgili ayetlerin meallerinin öğretilmesi: Ahiretle ilgili tasvirler, cennet, cehennem hakkındaki bilgiler ve bunlarla ilgili kavramların öğretilmesi, plan dâhilinde olmalıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de bu konular anlatılırken bir denge söz konusudur. Sadece cennet tasvirleri olmadığı gibi sadece cehennem tasvirleri de bulunmamaktadır. En ağır azap ayetlerini takip eden müjdeleyici ayetler, cennetin anlatıldığı ayetleri ise insanın sorumluluklarını hatırlatan ayetler takip edebilmektedir. Ahiret tasvirlerinin bulunduğu bir bölümün meali işlenirken bu durumun göz önünde bulundurulmaması yanlış din algılarına neden olabilir. Özellikle henüz sorumluluk yaşına gelmemiş olan öğrenci grubuna cehennemi, azapla ilgili ayetleri anlatmak dikkat gerektirmektedir. Çünkü cezalar, sorumlu olanlar için geçerlidir. Çocukların ise Allah sevgisine ihtiyacı olacaktır.

Programlarda bulunan Karia suresi burada örnek olarak verilebilir. Surede bir soruyla dikkatler ahiret konusu üzerinde yoğunlaştırıldıktan sonra yaptığı iyi işler bakımından iki gurup anlatılmıştır. Mealin işlendiği gurubun özellikleri, ilgisi, katılımı göz önünde bulundurularak anlamının doğru bir şekilde öğrenilmesini sağlayacak öğrenme ortamları düzenlenebilir.

Ödül ve ceza konusuyla ilgili bir diğer konu da söz konusu ödülü sağlayan iyilik davranışının ya da söz konusu cezaya neden olan kötülüğün göz ardı edilmesi ihtimalidir. Çünkü nedeni bilinmeyen bir ceza veya ödül anlamlını kaybedebilir.

Öldükten sonra dirilişin anlatılmış olduğu Yasin suresinin anlamı işlenirken konuya uygun eğitim durumları düzenlenerek, etkili öğretim yöntemleriyle anlamlı öğrenmeler sağlanabilir. Örneğin öğrencilere daha önce bu sureyi duyup duymadıkları sorularak verilen cevaplara göre dersin amacına ulaşılması sağlanabilir.

“Yasin suresini duydunuz mu?”

“Evet”/ “Hayır”

“Nerede duydunuz?”

“Çevredekiler hakkında konuşurken, medyada, mezarlıkta, bir tabloda ...”

“Mezarlıkta neden bu sure okunmuş olabilir?”

“Ölene sevap kazandırmak için, ahireti hatırlamak için, ölenler için okunur, konusu öldükten sonra dirilmek olduğu için, hakkında hadis-i şerif olduğu için vb.”

“Öldükten sonraki diriliş bu surede hangi örneklerle anlatılmıştır?”

“İnanan kişinin girdiği cennet, yeryüzünün yeşermesi, inanmayanların öldükten sonra dirilme sırasındaki şaşkınlığı, çürümüş kemikleri kim diriltecek sorusuna verilen onu yokken yaratan cevabı.”

Öğrencilere düşündürücü sorular sorulabilir, uygun ipuçları verilerek öğrencilerin doğru cevabı vermesi sağlanabilir. Doğru cevaplar verildiğinde uygun pekiştireçler kullanılabilir.

Kur'an kavramlarının öğretilmesi: Mealde geçen dini kavramların, soyut ifadelerin hangilerinin öğrenciye nasıl kazandırılması gerektiği üzerinde durulması gereken bir konudur. Konu alanının kavranmasında önemli bir rolü olan kavramların öğretilmesinde ilköğretim 1,2,3. sınıflarda üç; 4 ve 5. sınıflarda bir üniteye zorunluluk olmadıkça yedi kavramdan fazlasına yer verilmesi doğru

bulunmamaktadır. Çünkü bir ünite birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için üçten; dördüncü ve beşinci sınıflar için yediden fazla kavramla ifade edilirse, öğrenci tarafından kavramın anlaşılması ve tekrarlanması zorlaşabilir (Sönmez, 2015: 131).

Kâinatın ve insanın yaratılışı konularındaki ayet meallerinin öğretimi:

Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayet insanın yaratılış evreleri, yerin göğün yaratılışı, dağların konumlandırılışı gibi konulardan söz eder. Fakat bunlarda amaç kişiyi bu gerçeklerden haberdar etmekten farklı olarak bu ayetlerin yer aldığı suredeki konularla ilgili olarak Allah'ın varlığına, her şeye gücü yettiğine, ahirete, öldükten sonra dirilmeye delil olarak sunulmuştur. Bu nedenle ders programlarında yer alan surelerdeki bu ayetlerin amacına uygun olarak öğrenciye kazandırılması gerekir.

Yaratılışla ilgili ayetler Allah'ın birliğini, insanın varlık âlemindeki yerini kendisine tanıtmak, onun Allah'a karşı, kendisine ve topluma karşı görev ve sorumluluklarını bildirmeyi amaçlar bu amaç doğrultusunda da insanın yaratılış amacını kendisine bildirir. Varlıkla ilgili verilen detaylar da bu amaçlarla verilir. Programlarda yer verilen Nebe suresi hakkında şunlar söylenebilir. Sure bir soru cümlesiyle başlayarak dikkatleri büyük bir olay üzerine yoğunlaştırmıştır. Daha sonraki ayetlerle ilahi kudreti gösteren birer unsur olarak yerin konumlandırılışı, dağların görevi, insanın iki cins olarak yaratılışı, gece ve gündüz, gökyüzü, güneş ve yağmura vurgu yapıldıktan sonra başta söz edilen büyük günün gerçekleşeceği ve bunun belirlenmiş bir vakit olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra da haddini aşmış olanların yaptıklarına karşılık olarak karşı karşıya kalacakları durum ve takva sahiplerinin erişecekleri nimetler anlatılmıştır. Sure ilk ayetlerde söz edilen büyük gün hakkındaki uyarı ve bunun sonuçlarını hatırlatan ayetlerle son bulmaktadır. "İşte bu, hak olan gündür. Artık dileyen kimse Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Şüphesiz biz sizi, kişinin önceden elleriyle yaptıklarına bakacağı ve inkârcının, "Keşke toprak olaydım!" diyeceği günde gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı uyardık." (Kur'an-ı Kerim 78/39-40)

Kıssalar: Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık yarısının hatta bir bakış şekline göre dörtte üçünün kıssalardan oluştuğu belirtilmektedir (Görgün, 1998: 20). Kur'an'da kıssalar belli amaçlar doğrultusunda anlatılmış ve bu kıssalarda önemli mesajlar işlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki kıssalarla geçmiş peygamberlerin ve milletlerin

başına gelenlerden bir ibret dersi alınması istenmektedir. Bu nedenle kıssaların bazıları birkaç kere tekrar edilmiştir.

Kıssaların ders konusu olarak işlenmesi kıssanın öğretilmesinin çok üzerinde bir hazırlık gerektirir denilebilir. “Hakikatten biz bu Kur’an’da insanlar için her türlü misali vermişizdir (Kur’an-ı Kerim, 18/54)” mealindeki ayette farklı şekillerde defalarca tekrar etmek anlamına gelen sarrafa fiili kullanılmıştır. Buradan çeşitli kıssa ve mesellerin konunun anlaşılması, kavranması, anlamın içselleştirilmesi nedenleriyle bir öğretim metodu olarak kullanıldığı söylenebilir. Kur’an-ı Kerim’de sıklıkla kullanılan bu metodun ders işleme sırasında nasıl uygulanacağına yönelik örneğin kişi, yer ve tarih gibi detaylara takılmadan Kur’an’da kıssanın işlendiği metoda ve asıl maksadın anlaşılmasına uygun stratejilerin geliştirilmesi anlamlı olabilir.

Programlarda meali işlenecek olan Yasin suresi konuyla ilgili olarak incelenebilir.

(Ey Muhammed!) Onlara, o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti. Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. Onlar, "Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz" dediler. Onlar şöyle dediler: "Siz de ancak bizim gibi insansınız. Rahmân hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz." (Elçiler ise) şöyle dediler: "Bizim gerçekten size gönderilmiş elçiler olduğumuzu Rabbimiz biliyor." "Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir." Dediler ki: "Şüphesiz biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer vazgeçmezseniz sizi mutlaka taşlarız ve bizim tarafımızdan size elem dolu bir azap dokunur." Elçiler de, "Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?). Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz" dediler. Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun." "Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir." "Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim. Oysa siz de yalnızca ona döndürüleceksiniz." "Onu bırakıp da başka ilahlar mı edineyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek istese, onların şefaati bana hiçbir fayda

sağlamaz ve beni kurtaramazlar." "O takdirde ben mutlaka açık bir sapıklık içinde olurum." "Şüphesiz ben sizin Rabbinize inandım. Gelin, beni dinleyin!" (Kavmi onu öldürdüğünde kendisine): "Cennete gir!" denildi. O da, "Keşke kavmim, Rabbinin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi!" dedi. Kendisinden sonra kavmi üzerine (onları cezalandırmak için) gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecek de değildik. Sadece korkunç bir ses oldu. Bir anda sönüp gittiler. Yazık o kullara! Kendilerine bir peygamber gelmezdi ki, onunla alay ediyor olmasınlar. Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi; onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi? Onların hepsi de mutlaka toplanıp (hesap için) huzurumuza çıkarılacaklardır (Kur'an-ı Kerim, 36/13-32).

Burada kıssa yoluyla tevhit, risalet, ahiret konuları somutlaştırılarak anlatılmıştır. Kıssa sonunda “yazık o kullara! Kendilerine bir peygamber gelmezdi ki, onunla alay ediyor olmasınlar” ifadesiyle muhataplar yapmış oldukları inkâr ve alayla yüzleştirilmiş ve bunun kendilerini kurtarmayacağı bildirilmiştir. Sonrasında da yeryüzünün yeşillendirilmesi, gece gündüz gibi Allah’ın kudretini gösteren olgular birer ayet olarak sunulurken derin düşünce sağlanmıştır.

Kur’an’daki kıssa derste işlendikten sonra tarihsel hikâyelerin okunmasından sonra değerlendirme için sorulabildiği gibi “neler oldu, neden böyle yaptı, hikâyenin en önemli yeri neresidir, hikâye bize ne anlatmak istedi, olay nerede ne zaman ve kimler arasında geçmiştir, siz olsaydınız ne yapardınız, ötekiler ne hissetti, olaylar neden böyle oldu da diğer türlü olmadı” şeklinde sorularla konu üzerinde düşünülmesi sağlanabilir (Şimşek, 2014: 324).

Kur’an meali öğretilirken kıssalar aracılığıyla Kur’an’ın mesajlarının doğru anlaşılması kolaylaşabilir ve peygamberlerin hayatları ve yaşadıkları önemli olayların anlatılmasıyla öğrencilerin iyiyi ve kötüyü anlayabilmesi, o dönemde yaşananları günümüze adapte edebilmesi ve problem çözmede kullanabilmesi ve uygun değerler kazanması sağlanabilir (Alan, 2014). Bu nedenle Kur’an meali öğretilirken en önemli konulardan biri bu kıssalar olmaktadır.

Meseller: Meseller belli amaçlarla kullanılan anlatım araçlarıdır. Meseller ibret almak, ders çıkarmak, teşvik etmek, vazgeçirmek, onaylatmak, kast edilen mananın akli olduğunu göstermek, mesel yoluyla soyutu kişileştirerek ve böylece zihne somut şeylerle yardımcı olmak, kapalı olanı açık olanla, görünmeyeni görünenle anlatma amacıyla kullanılır (Suyuti, ty; 1042). Böylece anlatım güçlendirilmiş ve kalıcı olması sağlanmış olur. Dolayısıyla meseller konunun anlaşılması amaçlı birer araçtır ve bu nokta gözden kaçırıldığında da amaca ulaşamamış olacaktır. Maverdi Kur'an mesellerinin en yüce Kur'an ilimlerinden olduğunu fakat insanların mesellerle uğraşıp mümesseli ihmal ettiklerinden dolayı bundan habersiz olduklarını ifade etmiştir. Ona göre mümessel olmaksızın mesel yularsız ata, gemsiz deveye benzer (Suyuti, ty; 1041).

Meselin anlaşılması için benzeyen, benzetilen ve benzetme yönünün bilinmesi ve asıl anlatılmak istenenle ilişkilendirilmesi ve konunun öğrencinin ihtiyaç duyduğu düzeyde uygun yöntem ve tekniklerle ve uygun araç gereçler kullanılarak öğrenciye anlatılması gerekir. Bunu sadece mealden beklemek ise mümkün görünmemektedir.

Ruhsal ve toplumsal durumlara ilişkin ayet meallerinin öğretilmesi: Meal işlenirken insan veya toplum psikolojisine ilişkin ayetlerin mealleri önem arz eden bir diğer konudur. Kur'an'da insan her yönüyle bir bütündür ve insanın ruhsal durumları büyümesi ve gelişmesinden ayrı değildir. Bu konudaki ayet mealleri uygun yöntem ve tekniklerle derste işlendiğinde din eğitiminin insanın ruhsal gelişimini desteklemesi amacının gerçekleşmesine yardımcı olunabilir.

Hökelekli, Kur'an Kursları ve diğer din eğitimi kurumlarında psikolojik rehberlik ve danışmanlığa ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Ona göre öğrencilerin, öğrenme görevlerini başarıyla yerine getirmelerini sağlamanın yanında dini ve insani gelişimlerine önem vermek, ruh sağlıklarını tehdit eden sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak din hizmetlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Modern ve seküler kültür ortamında dini değerleri benimseme ve yaşamanın güçlükleri göz önünde bulundurularak çocuk ve gençlerin, yetişkin ve yaşlıların dini uyumlarını kolaylaştırıcı her tür çalışmaya ihtiyaç duyulduğu fark edilmelidir. Dini danışmanlık ve rehberlik çalışmaları çerçevesinde dini gelişim sorunları, dini bilgi ve tecrübe

yetersizliği, dini şüphe ve çatışmalar, dini muhakeme yanlışları, şiddet, cinsellik, bağımlılıklar, aile içi çatışmalar, popüler kültürün olumsuz etkileri, çeşitli mahrumiyet ve mağduriyetler, hastalık, doğal felaketler, ölüm vb. insani durumlar karşısında yardım edici, başa çıkmayı kolaylaştırıcı ve durumu iyileştirici etkinlik ve çalışmalar yapılmalıdır. Hökelekli bu çalışmalarda bulunacak kimselerin İlahiyat ilimlerinde derinlikli bilgi, insan ve toplum bilimlerinin bakış açısı, konu ve kavramlarına vukufiyet, rehberlik ve danışmanlık teknik ve yöntemlerini kullanabilme beceri ve yeterliliği konularında formasyon sahibi olmalarını da gerekli görmektedir (Hökelekli, 2013: 136).

Mealin etkili bir şekilde öğreniminin sağlanması öğrencilerin problemleriyle baş edebilecek yöntemleri kendilerinin bulmasını kolaylaştırabilir. Öğrencilerin rehber veya danışman ihtiyacı azalabilir, buna ihtiyaç duyduğunda da kendisine yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri daha etkili olabilir ve daha hızlı sonuç verebilir. Özellikle kıssaların amaçlarına uygun olarak öğretimi bu konuda etkili kalıcı öğrenmeler sağlayabilir. Örneğin Hz. Yunus (as) gemiyle denizin ortasında kalmış biri değil, gemiden atılmış ve bir deniz canlısı tarafından yutulmuş birisidir. Onun bu durumdaki tutumu umutsuzluk, karamsarlık, korku gibi durumlarda model olarak görülebilir.

Dua ayetlerinin meallerinin öğretilmesi: Dua Allah'ın insana verdiği değerin ölçüsü olan bir ibadettir (Kur'an-ı Kerim 25/ 77). Kul ile Allah arasındaki özel bir ilişki, kulun halini Rabbine arz etmesi ve dileğini bildirmesidir. Bu nedenle de insanlara dua etmeyi öğretmek önemli bir din eğitimi görevi olarak görülmektedir (Tosun, 2000). Bunun yeri ise, din eğitiminin gerçekleştiği aile, okul ve yaygın din eğitimi faaliyet alanlarıdır. Fakat yaygın din eğitimi kurumları bu konuda geleneksel yöntemlerle sınırlı kalmışlardır (Tosun, 2000).

Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümünü oluşturan dua ayetleri meal öğretiminde üzerinde durulması gereken bir konu olabilir. Konu içerisinde yer alan dua ayetleri ne zaman, nasıl öğretilceği planlanarak öğretildiğinde anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşceği söylenebilir.

Dua öğretiminde esmaül hüсна'nın da önemli bir yeri bulunmaktadır.

Allah: Allah ismi diğer bütün isimleri toplayan isimdir. İsm-i Azam olarak bilinir. Allah'ım..., Ey yüce Allah'ım...

Er-Rahman: Rahmetiyle bütün yaratılmışları kucaklayan, hepsine nimetler veren Ya Rahman... Ey merhameti bol olan Allah'ım....

Er-Rahim ... Çok merhametli olan Ya Rahim... Ey merhameti çok olan Allah'ım...(Tosun, 2000)

Yukarıdaki şekilde vb. geliştirilebilecek etkinliklerle esmaü'l hüsnâ'nın ve dua ayetlerinin bulunduğu bağlam dikkate alınarak anlamlı bir şekilde öğrenilmesi sağlanabilir.

Ahlakla ilgili ayetlerin öğretilmesi: İslam dini başlı başına bir ahlak sistemi olarak görülebilir. Habeşistan hicreti sırasında Necaşi'nin Müslümanlara size kavminizi terk ettiren bu din nedir diye sorunca Cafer b. Ebi Talib, İslam'ın ne olduğunu İslam'daki ahlaki ilkelerle anlatmıştır. Onun söylemiş olduğu; cahil bir toplum oluşları, putlara tapma, ölü hayvan yeme, çirkin işler yapma, akrabalık bağlarını kesme, komşuya kötü davranma, güçlü olanların zayıfları ezmesi gibi konular İslam öncesi Arap toplumunu anlatmaktadır. Cafer bin Ebi Talib, Allah'ın içlerinden soyu, doğru sözlülüğü, güvenilirliği ve iffetli oluşuyla tanınan birini elçi olarak göndermesi ve gönderilen elçinin onları Allah'ı bir olarak tanımaya ve ona kulluk etmeye, kendilerinin ve atalarının Allah'ı bırakıp da tapmış olduğu taşlar ve putları terk etmeye davet etmesi özelliklerini saydıktan sonra kendilerinden istenenleri saymaktadır. Bunlar doğru sözlü olmak, emaneti korumak, akrabalık bağlarını gözetmek, komşuya iyilik etmek, haramları ve kan dökmeyi bırakmaktır. Kötülüklerden, yalancı şahitlikten, yetim malı yemekten, iffetli hanımlara iftiradan uzak durmaktır. (İbn Hişam, 1990: 362). Burada açıkça görülen, insanların İslam'ı kabul edip benimsemelerini sağlayan, İslam'daki ahlaki ilkelerdir. Bu nedenle iman etmenin iyi ahlaklı olmayı gerektirmesi ya da iyi ahlaklı olmanın iman etmeyi gerektirmesi ve iman etmenin Allah'a karşı bir ahlak vazifesi olması Kur'an öğretiminde ahlak konusunun temel konulardan biri olmasını gerektirir.

Yukarıda sayılan özellikler aynı zamanda Ahlak dersinin, Siyer dersinin ya da diğer derslerden birinin konuları arasında yer alabilir. Fakat Kur'an'ın önemli konularından biri olan ahlaka dair ayetler işlenirken dersin hedeflerinin neler olduğu ve bunların nasıl kazandırılacağı, konunun bağlamı, nasıl bir yöntemle işleneceğinin belirlenmesi kolaylık sağlayabilecektir.

Ahkâm ayetlerinin meallerinin öğretilmesi: Ahkâm ayetleri ifadesi, Kur'an-ı Kerim'in kendisinden fıkhi hüküm çıkarılan ayetleri için kullanılan bir tabirdir. Genel tefsir kaynaklarının yanı sıra sırf ahkam ayetlerinin tefsirini yapmayı amaçlayan tefsirler yazıldığı ve bu konuda bir literatür olduğu malumdur (Esen, 2007).

Ayetlerden hüküm çıkarmak meal üzerinden yapılamayacak bir etkinliktir. Müslüman fukaha kelimelerin olabilecek anlamları üzerinde kapsamlı çalışmalar yapmışlar ve lafızları farklı yönleriyle incelemişlerdir. Vaz' açısından hass, amm, müşterek, müevvel; kullanım açısından hakikat, mecaz sarih, kinaye; manaya delaleti açısından açıktan daha açığa olmak üzere zahir, nass, müfesser, muhkem; kapalıdan daha kapalıya olmak üzere hafi, müşkil, mücmel, müteşabih; manaya delaletinin keyfiyeti açısından ibare, işaret, delalet ve iktiza şeklinde ayrı ayrı incelemişlerdir. Bu ve bunun gibi anlama ve doğru sonuca ulaşma amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda hukuki hükümler çıkarmaya çalışmışlardır. Bu ayetler derse konu olduğunda öğretmenler de öğrenciler de bunları bilmek durumunda değillerdir ve böyle bir imkân da yoktur. Bu nedenle ahkâm ayetleri işlenirken ayetten fıkhi hükümler çıkarılması beklenmeden bunun yerine ayetin muhtevassından çıkarılabilecek genel ilkeler kazanım olarak ifade edilerek öğrencinin öğrenmesi sağlanabilir

Örneğin öğretim programında meali açıklanması beklenen ayetlerden biri olarak Nisa suresi 23 ve 24. ayetler belirlenmiştir. Evlenilmesi yasaklananların anlatıldığı bu ayetler insanlara hitapla başlayıp onları tek bir özden yaratan ve ondan birçok erkek ve kadın meydana getiren Allah'a karşı gelmekten sakının uyarısıyla başlayan bir surede yer almaktadır. Surede yetim hakları, miras taksimi, evlilik bağına riayet etmeyenlerin karşı karşıya kalacağı ceza anlatıldıktan sonra tevbe hususundan söz edilmektedir. Bundan sonra boşanma durumunda dikkat edilmesi

gerekenler anlatılarak sonrasında da evlenmesi yasaklananlar anlatılmıştır. Görüldüğü gibi ayet öncesi ve sonrasında bağımsız olmayıp konu işlenirken buradaki hangi hususların konuyla ilişkisinden söz edileceği, buna ne ölçüde değinmek gerektiği belirlenerek ders etkinliklerinin kılavuzlanması gerekmektedir.

Sibak siyakı göz önünde bulundurarak uygun etkinlikler düzenlenmesi konuyu anlamlı hale getirebilir. Bunun yanında aile bağlarını hürmet ile haram kılınma arasında ilişki kurarak İslam dininin esasları olan, canı korumak, aklı korumak, dini korumak, nesli korumak, malı korumak ilkeleri çerçevesinde bir ders planı da yapılabilir.

Cihat konusundaki ayetlerinin meallerinin öğretilmesi: Din eğitiminin amaçlarından biri de insanların birbirine saygı ile yaklaşmasına katkıda bulunmak, bir arada yaşama kültürünü yerleştirmektir. Ancak iç ve dış tehditler tarihin her döneminde olası tehlikelerdir ve kaçınılmazdır. Bu gibi durumlarda bireysel ve toplumsal savunma mekanizmalarının olması ve doğru bir şekilde işlemesi gerekir. Cihat ayetlerinin muhteva olarak neyi kapsadığının doğru bir şekilde anlaşılması mü'min kişinin ve toplumun dışarıdan gelecek saldırılara karşı tedbirli olmasını sağlayacak, aynı zamanda bu ayetlerin kişileri yanlış yönlendirmek için kullanılmasının da önüne geçmiş olacaktır.

Savaşlar insanlık tarihinin bir gerçeğidir. İlâhi bir dine mensup olsun ya da olmasın neredeyse her toplum tarihin herhangi bir döneminde kendisini savaşın içerisinde bulabilmiştir. Savaş konusunun öğretimde yer alması tarih dersleri açısından da tartışılmış, tarih derslerinde savaşın anlatılmamasını, tarih ders kitaplarının savaş anlatılmadan yazılmasını önerenler olmuştur. Fakat bu durum gerçeği bir kenara itmek demek olduğu için kabul görmemiştir. Hilmi Ziya Ülken barışçı tarihin milletlerin müdahale gücünü yok eden, aralarındaki bütün gerginlikleri perde arkasına saklayarak tarihi yalnızca dostluk ilişkilerinden ve başarılarından ibaret gösteren, gerçeğe aykırı, hayali bir tarih öğretmek olmadığını belirtmiştir (Aktaş, 2014: 401). Din eğitiminde de Kur'an meali konularının öğretilmesinde de savaş gibi bir konunun görmezden gelinmesi ve eğitim dışında tutulması önemli bir eksiklik oluşturur.

2.3.3.1. Eğitim –Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme

Eğitim durumlarının düzenlenmesinde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı alanına ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlarına sahip olması, yaygın din eğitimi ve özellikle de Kur'an Kurslarının hedef kitlesi düşünüldüğünde öğretim ortamının farklı araç gereçlerle zenginleştirilmesini zorunluluk olarak karşımıza çıkarmaktadır (Akyürek, 2013: 448). Öğrenme ortamlarını zenginleştirecek olan araç gereçlerin tasarımını eğitim teknolojileri konu almaktadır. Eğitim teknolojisi öğrenme-öğretme ortamlarını etkili bir şekilde tasarlayan, öğrenmeyi zenginleştiren, öğrenme ve öğretmede meydana gelen sorunları çözen, ürünün kalitesini arttıran akademik sistemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (İşman, 2008: 52).

Eğitim teknolojisinin birçok yararı bulunmaktadır. Öğretmen ve öğrenciye istedikleri zaman eğitim-öğretim yapma imkânı sunması, öğretmen ve öğrencinin ilk kaynaktan bilgi edinebilmesi, eğitim öğretim ortamlarının ülkenin ve dünyanın her bölgesinde yaşayan insanlara sunulabilmesine imkân tanınması, eğitimde fırsat eşitliği sağlayabilmesi, eğitimin çeşitliliğini ve kalitesini arttırması, öğrenme hızını arttırması, öğrencinin özgün ürünler ortaya koymasına imkân vermesi, yaşam boyu öğrenme, öğrencilerin öğrenme ortamlarında aktif rol alma imkânının olması bu yararlardandır (İşman, 2008: 57-62).

Eğitim materyallerinin en sık kullanılanlarından birisi de ders kitaplarıdır. Ders kitapları bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı öğretim materyalleridir (Demirel ve Kiroğlu, 2005). Ders kitapları öğrencilerin fiziksel, sosyo-ekonomik ve duyuşsal özelliklerini göz önünde bulundurur. Öğrencilere farklı yöntemler sunar. Öğrenme süreci içerisinde, aktif öğrenci katılımını sağlamada öğretmene yardımcı olur. Öğrencilerin dikkatini çekerek öğrenmeye motivasyon sağlar. Düşünme becerilerini geliştiren sorgulama teknikleri kullanır. Yeni kavramların öğrenilmesinde öğrencilere gerekli rehberliği sağlar. Öğrencilerin yaşama hazırlanmasında yardımcı olur. Konu alanına ilişkin kuram, ilke ve kavramları kullanır. Alanla ilgili yeni gelişmeleri öğrencilere yansıtır. Öğrenme hedeflerine uygun değerlendirme yolları sunar. İşlenen konuyu önceki ve

sonraki konularla ilişkilendirir. Öğrencilerin yaşamları ve deneyimlerine ilişkin konuları ele alarak onların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur. Bilgiyi öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun olarak sunar. Eleştirel düşünmeyi ve kendi kendine öğrenmeyi teşvik eder (Demirel ve Kiroğlu, 2005).

Kur'an Kurslarında uygulanan programlarda kullanılmak üzere çeşitli materyaller hazırlanmıştır. Kurslar için hazırlanan bu materyaller içerisinde Kur'an-ı Kerim derslerinde kullanılmak üzere meal konularının yer aldığı bir kaynak bulunmaktadır. Kurslarda 2014 yılına kadar İncim, İbadetim, Peygamberim ve Ahlakım kitapları kullanılmış, 2014-2015 eğitim öğretim yılında, daha önce kurslarda okutulan bu kitaplar uygulamadan kaldırılmış ve yerine "Dinim İslam" isimli kitap okutulmaya başlanmıştır. Ancak belirtilen kitapta programda meali yer alan Kur'an-ı Kerim ayetlerinin meali yer almamaktadır.

Meali işlenmek üzere seçilen ayet ve surelerin anlamı "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir" ve "Kur'an-ı Kerim Meal" dışındaki kaynaklarda yer almamaktadır. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı ile Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programında yararlanılacak kaynaklardan biri olarak Kur'an-ı Kerim'i Anlamak kitabı bulunmaktadır. Bu kitapta dersin konusuna göre kitaptan yararlanılabilecek bölümlerin sayfa aralığı verilmiştir. Meal konularının olduğu bölümlerin sayfa aralığı ise yararlanılacak kaynaklarda belirtilmemiştir. "Kur'an-ı Kerimi Anlamak" kitabı derslerdeki konuların Kur'an'ı Kerim kaynaklı olarak işlenmesi açısından önemli bir kaynak olsa da meal konularının tamamı burada yer almamaktadır.

2017 Yılı Yaz Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında Yaz Kur'an Kurslarında 7 yaş ve üzeri için; "Yaz Kur'an Kursları Dinimi Öğreniyorum" ve "Yaz Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı", Üçüncü kur ve üstü seviyeler için; "Temel Dini Bilgiler Dinim İslam" kitaplarının kullanılacağı belirtilmiştir. Bu kaynaklarda da belirtilen programdaki meal konuları bulunmamaktadır. Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programında ortaokul düzeyi için belirtilen kaynaklardan olan "Kur'an-ı Kerimdeki Sureleri Tanıyalım" adlı kitapta programda yer alan surelerde Kafirun, Kevser, Fil, İhlas, Tebbet, Nas Felak ve Fatiha sureleri tanıtılmış fakat surelerin meali verilmemiştir (Çorlu: 2018).

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesinin 21'inci maddesinde Kur'an Kurslarında, Yaz Kur'an Kurslarında ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında Başkanlık tarafından hazırlanan programlar ve eğitim materyallerinden yararlanmanın esas olduğu belirtilmiştir. Buna göre uygulanan programlarda Başkanlıkça hazırlanan ders kitapları ve materyallerin ve müftülükçe uygun görülen diğer eğitim araçlarının kullanılması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim Derslerinde belirtilen meal konuları işlenirken Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan meal ve tefsir kaynaklarından yararlanılabilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan meal ve tefsir kaynaklarından bazıları şunlardır:

Kur'an-ı Kerim Meali: Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin tarafından hazırlanmıştır. Giriş bölümünde Kur'an-ı Kerim'in nüzülü, yazılışı, ezberlenişi ve Mushaf haline getirilişi, sureler ve ayetler, Kur'an'ın icazı, tercüme, meal ve Kur'an okuma ve yazarların meali hazırlarken göz önünde bulundurdıkları hususlar hakkında bilgi verilmiştir. Mealin kullanımını kolaylaştırmak için bir de alfabetik indeks eklenmiştir.

Kur'an Yolu Meali: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından yazılan Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir adlı beş ciltlik tefsirin meal kısımları aynı yazarlar tarafından düzenlenerek meal olarak hazırlanmıştır. Sayfanın boyutu dikkate alınarak ayet mealleri hakkında tefsirden gerekli görülen özet açıklamalar da eklenmiştir.

Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından yazılmıştır. Beş ciltlik kapsamlı bir eserdir.

Programların uygulanması sırasında Başkanlık yayınlarının kullanılması esas olsa da buna ne kadar uyulduğu bilinmemektedir. Uzman olmayan kişiler tarafından hazırlanmış meallerin öğretmen ya da öğrenci tarafından takip edilmesi öğrenmeyi zorlaştırabilir ve konu dışına çıkılmasına neden olarak konuya ayrılan zamanı olumsuz yönde etkileyebilir.

2.3.4. Ölçme ve Değerlendirme

Ölçme durumları yetiştirilen kişinin hedef davranışları kazanıp kazanmadığını ya da öğrenip öğrenmediğini, hedef davranışları kazanmada ya da öğrenmedeki eksiklik, yanlışlık ve güçlüklerini belirlemek için gerekli olan bilgileri elde etme amacıyla düzenlenen çevredir. Bu çevre aynı zamanda öğrencinin ölçülmek istenen davranışı gösterebileceği ortamın hazırlanmasıdır (Büyükkaragöz, 1997: 50).

İki türlü ölçme ve değerlendirme etkinliği bulunmaktadır. Biri programların amaçlarının gerçekleşmesi açısından yapılan ölçme ve değerlendirme diğeri ise programın değerlendirilmesidir.

Programın amaçlarının gerçekleşmesi açısından bakıldığında ölçme ve değerlendirme etkinlikleri, öğrencilere kazandırılması planlanan hedeflerin ne kadarının kazanıldığıнын tespiti ve eksikliklere yönelik tüm aktiviteleri kapsar (Tan, 2013: 18-19).

Kurslarda uygulanmakta olan programlarının her birinde programın amaçları doğrultusunda farklı ölçme ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Yapılacak ölçme ve değerlendirme etkinlikleri ilgili yönetmelik ve yönergelerle belirlenmiştir. Belirlenen ölçme ve değerlendirme esaslarına göre hafızlık eğitimi dışındaki aşamalılık esaslı kurslarda değerlendirme sınavı isteğe bağlı olarak yapılmakta ve sınav sonuçlarına göre başarı belgesi verilmektedir. Sınava katılmayanlara ise kurs katılım belgesi verilmektedir. (DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012, DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, 2012)

Yaz Kur'an Kursları ve Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarında kur esaslı olarak düzenlenen programlar uygulanmaktadır. Programın başında öğrencinin hangi kura katılacağı belirlenip kur sonunda öğrencinin sonraki kura katılıp katılmayacağını belirleyecek değerlendirmeler yapılmaktadır. Kur esaslı programların özelliklerinden biri üçüncü kurun nihai öğrenme anlamına gelmemesi ve bu kuru başarıyla bitiren öğrencinin, ihtiyaçları doğrultusunda kuru tekrar alabilmesidir. Bu durum programlara devam açısından esneklik sağlamış olmaktadır.

Programların sonunda bitirme sınavı yapılmamakta, katılan öğrencilere katılım belgesi verilmektedir.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında her düzeyin ya da kurun sonunda öğretici tarafından katılım belgesi verilmektedir. Temel ve ek öğretim programlarının birbirinden farklı 4 kuruna katılan ve belge almak isteyenler için ise dördüncü dönemin son haftası kurslarda komisyonca sınav yapılarak başarı belgeleri müftülük tarafından verilmektedir. Başarı belgesi almak isteyen öğrencilere yönelik sınamalar, yüzünden okuyanlar belge sınavı komisyonu tarafından yapılmaktadır. Komisyon üç kişiden oluşmakta ve öğrencisi kadın olan Kur'an Kurslarına yönelik yapılacak yılsonu sınavlarında görev alacak komisyonun kadın ağırlıklı üyelerden oluşturulmasına dikkat edilmektedir. (DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, 2012)

Hafızlık eğitimi programlarında eğitim sürecinde, dönem sonlarında ve program sonlarında olacak şekilde değerlendirmeler yapılmaktadır. Eğitim sürecini takip etmek üzere öğrenci takip formları, dönem sonu değerlendirmeleri için ise kurs değerlendirme formları oluşturulmuştur. Programı tamamlayan öğrenciler için değerlendirme sınavı isteğe bağlı olarak yapıp sınav sonuçlarına göre başarı belgesi, sınava katılmayanlara kurs katılım belgesi verilmektedir. Ölçme ve değerlendirmeler hafızlık takip ve hafızlık sınavı tespit komisyonları tarafından yapılmaktadır. Hafızlık takip komisyonu en az bir sınıfında hafızlık eğitimi yapılan il veya ilçelerde en az ikisi hafız olmak şartıyla ve komisyonda en az bir kadın olacak şekilde üç kişiden oluşmakta, öğrencinin sınıf hocası da komisyona üye olarak katılmaktadır.

Hafızlık takibi için oluşturulan komisyonun hafızlık eğitimi yapmaya elverişli kursları, eğitimi verecek öğretmenleri tespit etmek, hafızlık hazırlık dönemine başlayacak öğrencilerin seçimini yapmak, hazırlık döneminden hafızlık dönemine geçecek öğrencileri ve sınava girecek ve eğitime devam edemeyeceği kanaatine varılan öğrencilerin tespitini yapmak gibi görevleri bulunmaktadır. Komisyon dönem sonlarında ölçme-değerlendirme yapmak ve gerekli görülen tedbirleri almakla ve her yıl mayıs ayı sonunda tespitler ve tekliflerden oluşan iki ayrı değerlendirme raporu hazırlamakla görevlidir. Dönemleri belirlenen sürede bitiremeyenlere ek süre vermek, ezber döneminden başlaması uygun görülen öğrencileri tespit etmek,

öğreticilerin programı uygulamadaki başarısını değerlendirmek, öğrenci ve öğretmenlere rehberlik etmek, ders ve öğrenci takip çizelgelerinin kontrolünü sağlamak da bu komisyon tarafından yapılmaktadır (DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi 2012)

Hafızlık tespit sınavları, Başkanlık tarafından belirlenen yer ve tarihlerde hafızlık tespit sınavı komisyonu tarafından sözlü olarak 100 puan üzerinden yapılmaktadır. Başarılı sayılabilmek için en az 70 ve üzeri puan alınması gerekmektedir. Sınavda başarılı olanlara Başkanlık tarafından Hafızlık Belgesi verilmektedir (DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, 2012).

Yapılacak ölçme ve değerlendirmelere meal konuları açısından bakıldığında programlarda hedeflerin göstergesi olabilecek davranışlar tanımlanmamış olduğu için ölçme ve değerlendirmenin neye göre yapılacağı belirlenmemiş olmaktadır. Öğrencinin mealini öğrendiği sure veya ayetle ilgili neleri bilmesi istendiği açıklanmamıştır. Bu da yapılacak ölçme ve değerlendirme sürecinde hangi davranışların öğrenilme düzeylerinin tespit edileceği konusunda belirsizliğe neden olmaktadır. Ölçme ve değerlendirmeler sonucunda katılım belgesi verilmesi yaygın din eğitimine uygun görünmektedir.

Ölçme ve değerlendirmede bir de programın değerlendirilmesi söz konusudur. Hazırlanan programların etkililiği, uygulamada karşılaşılan sorunların tespiti ve giderilmesi için programın değerlendirilerek değerlendirme sonuçlarına göre düzenlenmesi gerekir. Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslarda uygulanan programlardan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı dışındaki programlar bir deneme süreci olmadan uygulanmaya başlanmıştır. Buradan yola çıkılarak programların değerlendirme açısından oldukça yetersiz olduğu söylenebilir. Çünkü hazırlanan bir öğretim programının ne kadar yeterli ve özenle hazırlanmış olursa olsun istenen nitelikte bir program olması beklenmemektedir. Hazırlanan programın istenen nitelikte bir program olması beklense bile bu durumun nesnel bir şekilde kanıtlanması gerekir. Öğretim programı aynı zamanda denemeye açık öğeler ve ilişkiler bütünüdür olduğundan en az bir kez denenmesi ve deneme sonuçlarına göre değerlendirilmesi ve düzeltilmesi, önemli değişiklikler yapılmışsa

düzeltilmiş şekliyle yeniden denenmesi ve değerlendirilip düzeltilmesi ve böylece sağlamlık- etkililik bakımından istenen düzeyde olduğunun ortaya konması gerekir (Büyükkaragöz, 1997: 60).

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kursların programları ele alınmış, programlarda bulunan Kur'an-ı Kerim derslerinin meal konuları incelenmiştir. İsteğe bağlı yaygın din eğitimi verilen bu kurslarda Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı öğretim programları uygulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in mealini öğretmek kurslarının açılış amaçlarından biridir ve hazırlanan programların hazırlanma amaçlarında da bu konu yer almıştır. İncelenen programların Kur'an-ı Kerim derslerinde bulunan meal konularıyla ilgili olarak çalışmanın konusu ve alt problemleri çerçevesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen kurs programlarında meale özgü bir derse yer verilmemiş, meal konuları Kur'an-ı Kerim dersi ya da Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı derslerinin içerisinde yer almıştır. Bu durum ders konularının zamanında işlenebilmesi ve konuya yeteri kadar süre ayrılması açısından önemli bir sorun olarak görünmektedir. Mealin ayrı bir ders olarak işlenmesi programların amaçlarından olan Kur'an'ı okumanın yanında onun anlaşılması bilincini kazandırmak için uygun olabilir.

Kur'an-ı Kerim derslerindeki meal konuları hakkında hangi konunun ne kadar sürede işleneceği belirtilmemiş, derslerde meal için ayrılmış bölümler oluşturulmamıştır. Meal konusuna ayrılmış bir ünitenin yer aldığı tek program Kur'an Kursları Öğretim Programı olarak görünmektedir (KKÖP, 2004). Bu program dışındaki programlarda anlam konusu için ayrı bir bölüm oluşturulmamıştır. Derslerdeki meal konuları ezber konularıyla birlikte bulunmuştur. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının Temel Öğretim programında; "Yüzünden Okunup Ezberlenecek Bazı Dua, Sure ve Anlamları" ile "Yüzünden Okunup Ezberlenecek Sureler ve Anlamları" bölümü bulunmaktadır. Bu programın Kur'an-ı Kerim Ek Öğretim Programlarında ise Ezber ve Anlam Kuru bulunmakta Hatim

Kurunda da her derste olacak şekilde, okunan sayfalardan seçilen bölümlerin meali bulunmaktadır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Kur'an-ı Kerim öğrenme alanında "Sure Dua Ezberleme ve Meal" ile "Kur'an-ı Kerim Ezber ve Meal" bölümleri bulunmaktadır. Hafızlık programlarında Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı derslerinin bölüm başlıklarında meal konusu yer almamaktadır. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programında meal konuları "Dualar ve Sureler Ezberliyoruz" bölümünde, Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programında ortaokul düzeyinde "Sure Ezberliyor Anlamını Öğreniyorum" lise düzeyinde "Sure Ezberliyor Anlamını Öğreniyoruz" bölümünde anlam konuları yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim derslerinde yer alan meal konuları ve ezber konularının hangisine ne kadar süre ayrıldığı ise belirtilmemiştir.

Programlarda meali yer alan bölümler belli sure ve ayetlerle sınırlıdır. Bunlar: Fatiha, Bakara 254, 285-286, Yasin, Haşr son dört ayet, Mülk, Nebe ve Duha suresi ve sonrasındaki surelerdir. Belirtilen sureler program çeşidine göre azaltılmış ya da bunların tümüne yer verilmiştir. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Ek öğretim beşinci kur okunacak sayfalardan seçilen bölümlerin anlamı işleneceği için, hafızlık programlarında ise belirtilen aşrı şeriflerin mealleri işlendiği için bu konuda farklılık göstermektedir. Meal konusu farklı çalışma yöntemleri ve özveri gerektiren ezber konusundan ayrı bir program gerektirdiği için ezberlenen surelerin meali dışında da meal konularına yer verilebilir.

Programlarda bulunan meal konuları işlenirken hangi eğitim durumlarının düzenleneceği belirtilmemiştir. Etkili bir Kur'an meali öğretimi için öğretimin nasıl gerçekleştirileceği, hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılacağı önceden belirlenerek bir düzenleme yapılması gerekebilir. Meallerde kullanılan bazı ifade ve kavramların öğrencilerin algı düzeyinin üzerinde olduğu ve öğrencilerin anlamakta zorluk yaşadığı belirtilmektedir (Bilecik, 2014; Sümertaş, 2013). Bu durumu göz önünde bulundurarak öğrencilerin anlayabileceği şekilde kullanılan kavramların anlaşılabilmesini sağlayıcı eğitim durumları düzenlenmelidir.

Derslerde kullanılmak üzere bir öğretim materyali hazırlanmamıştır. Kur'an-ı Kerim dersi için tek yardımcı kaynağın Kur'an-ı Kerim meali olması sorun olabilecek bir durumdur. Çünkü meal yazılırken göz önünde bulundurulmuş durumlar

ile ders işleme farklı şeylerdir. Meal için olumlu olan bir durum, aynı meal ders olarak okutulacağı zaman sorunlar oluşturabilir. Mevcut mealler şekil ve dil açısından yaygın din eğimi kurumları için uygun görünmemektedir. Konunun öğrenciler tarafından takip edilmesini sağlayacak ders kitabı bulunmaması önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Çünkü ders kitabı bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme öğretme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı öğretim materyalleridir. Bu sayede öğrenciler konuya hazırlık yapabilmekte, derste kitabı takip edebilmekte ve daha sonra dersi tekrar etmek, öğrendiklerini hatırlamak, pekiştirmek için ders kitaplarını kullanabilmektedirler. Bu nedenle ders konularının yer aldığı başta ders kitabı olmak üzere gerekli öğretim materyallerinin hazırlanması gerekli görülmektedir. Mealin ders konusu olması bir dersin gerektirdiği derse hazırlık, konunun ne zaman ve ne kadar sürede işleneceği, neyin, neden, nasıl yapılacağı, hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin, hangi araç gereçlerin kullanılacağı gibi unsurların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim mealinin programlanması ve bir plan dâhilinde dersin işlenmesi uygun görülmektedir.

Programlarda meal konularına yönelik değerlendirme etkinliklerine yer verilmemiştir. Öğrencilerin neleri öğrenmesi gerektiğinin belirlenerek buna uygun öğrenmelerin sağlanması ve süreç içerisinde ve sonunda belirlenen bu hedeflerden hangisinin ne kadar öğrenildiğiyle ilgili değerlendirmeler yapılması ve geri bildirim sağlanması önerilmektedir.

Kurslarda meal öğretiminin programlanması sınıf yönetimine de katkı sağlayabilir. Yapılan araştırmalarda ayetlerin mealini vermenin istenmeyen öğrenci davranışlarının ortaya çıkmamasında etkili olduğu belirtilmektedir (Karateke, 2015). Dolayısıyla mealin programlanmasıyla sınıf yönetiminin de olumlu etkileneceği beklenebilir.

KAYNAKÇA

- Abay, M. (2012). Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 10(19-20), 231-301.
- Akpınar, A. (2005). Tefsir ve Kur'an Derslerinin Öğrencilerde Kur'an Kültürü Oluşturacak Şekilde Verilmesi. *Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri) içinde* (167-187) Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Aktaş, Ö. (2014). Tarih Derslerinde Savaş ve Antlaşma Konularının Öğretimi. Safran, M. (Ed.). *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri içinde* (400-406). Yeni İnsan Yayınevi.
- Akyürek, S. (2013). Kur'an Kursu Öğretim Materyallerine İlişkin Değerlendirmeler. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 1 içinde* (445-463). Ankara: DİB. Yayınları.
- Alan, Y. (2014). Değerler Eğitimi Açısından Kur'an Kıssalarının Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 60-76.
- Altuntaş, H., ve Şahin , M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Mealî*. Ankara: DİB. Yay.
- Aslan, K. (2011). Dinimizi Öğreniyoruz 1-2-3 Yaz Kur'an Kursu Ders Kitaplarının Materyal Geliştirme İlkeleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2012). Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi. R. Doğan ve R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi içinde* (215-231). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*. Ankara: DİB. Yay.
- Bahçekapılı, M., ve Dağ, M. (2016). *Kur'an-ı Kerim'i Anlamak*. Ankara: DİB. Yayınları.
- Başkurt, İ. (2013). *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Benli, A. (2015). İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi. *Bilimname*, XXVIII (1), 125-165.

Bilecik, S. (2014). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2), 105-129.

Büyükkaragöz, S. S. (1998). *Program Geliştirme*. Konya: Kuzucular Ofset.

Cerrahoğlu, İ. (2007). *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları.

Çorlu, B. (2018). *Kur'an-ı Kerim'deki Sureleri Tanıyalım*. Ankara: DİB Yayınları.

Demirel, Ö. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Demirel, Ö., ve Kiroğlu, K. (2005). Eğitim ve Ders Kitapları. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi içinde* (1-11). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

DİB (2014). *Personel Yeterlikleri*. Ankara: DİB Yayınları

DİB (1985). Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin). Ankara: DİB Yayınları

DİB (2005). Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı. Ankara: DİB Yayınları

DİB (2010). Camilerde Kur'an Öğretimi Programı. Ankara: DİB Yayınları

DİB (2015). Hafızlık Tekrar ve Talim Programı. Ankara: DİB Yayınları

DİB (2017). Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı. Ankara: DİB Yayınları

DİB (2012). İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin). Ankara: DİB Yayınları

DİB (2017). Erişim tarihi: 5 Nisan 2018, http://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/_layouts/download.aspx?SourceUrl=/Documents/1_2_ogrenim_durumlarına_gore_personel_sayisi.xls

DİB (2012). 28057 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete 7 Nisan 2012. 12.12.2017 tarihinde <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16041&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kur%E2%80%99an%20E%C4%9Fitim%20Ve%20%C3%96%C4%9Fretimine%20Y%C3%B6nelik%20Kurslar%20%C4%B0le%20> adresinden alındı

DİB (2017). 06 05. 2018 tarihinde http://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/_layouts/download.aspx?SourceUrl=/Documents/3_1_yerlesim_yerine_gore_Kuran_kursu_sayisi.xls adresinden alındı

DİB (2017). Erişim tarihi 22 Mayıs 2017
http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/_layouts/download.aspx?SourceUrl=/Documents/1_2_ogrenim_durumlarına_gore_personel_sayisi.xls.

DİB (2018). <http://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/472/kur'an-kurslar%C4%B1>.

DİB (2018). Erişim tarihi: 5 Nisan 2018
<http://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/472/kur'an-kurslar%C4%B1>

DİB (2018). Erişim tarihi: 10.Eylül 2018 14.05.2018
<https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/467/camilerdekur'an-%C3%B6%C4%9Fretimi>

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun. (22.06.1965).

DİB (2012) Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi

DİB (2004), *Kuran Kursları Öğretim Programı*. Ankara: DİB Yayınları

DİB (2017).
http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/_layouts/download.aspx?SourceUrl=/Documents/3_3_istatistiki_bolge_birimleri_siniflamasına_gore_Kuran_kursu_kursiyer_ve_bitiren_kursiyer_sayisi.xls.

DİB (2017).
<http://www2.diyanet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Materyaller.aspx>.

DİB (2017). *stratejigelistirme.diyanet.gov.tr..* 06 05, 2018 tarihinde http://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/_layouts/download.aspx?SourceUrl=/Documents/3_3_istatistiki_bolge_birimleri_siniflamasına_gore_Kuran_kursu_kursiyer_ve_bitiren_kursiyer_sayisi.xls adresinden alındı

Durmuş, A., Işılak, H., ve Gökçegöz Karatekin, N. (2006). *Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu*. Ankara: DİB Yayınları.

Ege, R. (2016). Din Öğretiminde Ayet ve Hadislerle Öğrenme. C. Tosun (Ed.) *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* içinde (203-234). Ankara: Pegem Akademi.

Ekinci, N. (2011). İşbirliğine Dayalı Öğrenme. Demirel, Ö. (Ed.). *Eğitimde Yeni Yönelimler içinde* (93-109). Ankara: Pegem Akademi.

Ekşi, A. (2016). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ayet ve Hadislerin Kullanımına Dair Teknikler. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2(1), (121-133).

- El-Carim, A. ve Emin, M. (2014). *el-Belağatu'l-Vadiha fi'l-Beyani ve'l-Meani ve'l-Bedi'*. Dimaşk: Mektebetü Daru'l-Fecr.
- El-Cürcani, A. (2001). *Esraru'l-belağa fi ilmi'l-beyan*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye.
- Erbaş, M. (2008). Din Hizmetlerinde İcra Edilen Kur'an Okumalarında Eksik Kalan Kur'an'ı Anlama Boyutu ve Bu Konuda Alınabilecek Bazı Pratik Tedbirler, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu içinde* (316-353). Ankara: DİB Yayınları.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde Program Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esen, H. (2007). Ahkam Ayetleri Açısından Meallere Bir Bakış. *Kur'an Mealleri Sempozyumu II içinde* (185-202). Ankara: DİB Yay.
- Furat, A. Z. (2012). Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Yeterliliği: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Konu Hakkındaki Düşünceleri. *Marife*, 83-110. 09 13, 2018 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=149648_6609156911e1f2b462cee0ebb4fef81a&? adresinden alındı
- Gedikli, F. (2012). Kur'an Kurslarında ve Medreselerde Kur'an Öğretimi ve Hafızlık Eğitimi, *Medrese Gelenegi ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyumu içinde* (727- 735). Muş: M.Ş.Ü. Yayınları.
- Görgün, T. (1998). Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine. *IV. Kur'an Haftası Sempozyumu içinde* (19-40). Ankara: Fecr Yayınları.
- Hamidullah, M. (2000). *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- İbn Hişam, E. (1990). *es-siretü'n-nebeviyye. I*. Beyrut: Darülkitabiarabi.
- Işıkdoğan, D. ve Korukçu, A. (2008). Yaz Kur'an Kurslarında Kur Sistemi ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin Bu Sisteme Bakışı. *Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*(1), (201-221).
- Işıkdoğan, D. ve Korukçu, A. (2016). Yaz Kur'an Kurslarında Uygulanan Kur Sistemiyle İlgili Öğreticilerin Görüşleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 15-35
- İşman, A. (2008). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Karaman, H., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. ve Gümüş, S. (2017). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB. Yay.

- Kararmaz, S. (2017). *Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karateke, T. (2015). İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Derslerinde Karşılaştıkları İstenmedik Öğrenci Davranışları ve Bu Davranışlara Karşı Yaklaşımları. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 111-138.
- Kayadibi, F. (2014). Yetişkin Eğitiminin Konusu ve Gayeleri. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), (41-60).
- Kocaoğlu, H. (2014). *Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, A. (2001). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(8).
- Koç, A. (2010). Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik (Tespitler-Öneriler). *Etkili Din Öğretimi* (s. 499-514). içinde İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu.
- Koç, A. (2013). Yaz Kur'an Kurslarında Uygulanan 'Kur Sistemi' Üzerine Bir Araştırma (Sorunlar - Çözüm Önerileri). *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I içinde* (311-331). Ankara: DİB Yayınları.
- Koçyiğit, H. (2017). Günümüz Türkçe Kur'an Mealleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37, 79-121.
- Korkmaz, M. (2010). Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 151-176.
- Korkmaz, M. (2010). Yaygın Din Öğretiminde Yeterlik Ölçeği Geliştirme Süreci: Kur'an Kursu Öğreticileri Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Ölçeği Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (28), 239-256.
- Korkmaz, M. (2011). Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* (12), (109-142).
- Korkmaz, M. (2013). Yaygın Din Eğitimcisi Yetiştirme Açısından İlahiyat Fakülteleri Lisans Programının Değerlendirilmesi. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I içinde* Ankara: DİB Yay.
- Köylü, M. ve Nazıroğlu, B. (2014). İlköğretimde Din Eğitimi. Köylü, M. ve Altaş, N. (Ed.), *Din Eğitimi içinde* (149-189). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- MEB, Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Planlı Yürütülmesine İlişkin Yönerge, *Tebliğler Dergisi*. (2003/2551, Ağustos).

- Öcal, M. (1998). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi. 7(7), 241-268.
- Önder, M. (2010). Yeni Öğretim Programı ve 8 Ay Süreli Kur'an Kursları (Muhteva, Uygulama, Problemler ve Çözüm Önerileri), *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), (297-308).
- Öztürk, M. (2015). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. (2015). *Örnekleriyle Eğitimde Program Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sümertaş, B. (2013). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan Ayet Çevirilerinin Anlaşılabilirlik Sorunu. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I içinde* (421-434). Ankara: DİB Yayınları.
- Şenat, F. A. (2011). Fatma Asiye Şenat, İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(1), (143-164).
- Şimşek, A. (2014). Tarih Öğretiminde Tarihsel Hikaye ve Roman. *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri içinde* (319-326). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Tan, Ş. (2013). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Taşdemir, M. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Togan, Z. (2012). Kur'an Ve Türkler. *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur'an Tefsirine Hizmetleri –Tebliğler ve Müzakereler-içinde* (15-20). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Tosun, C. (2000). Dua Öğretimi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 1-22.
- Yenen, H. (2010). *Ders Kitabı İnceleme Tekniklerine Göre Kız Kur'an Kursu Öğreticilerinin İbadet Ders Kitabı Hakkındaki Değerlendirmeleri (Meram Ve Selçuklu Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. (2007). Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri. *(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Zengin, Z. (tarih yok). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, (1-24).

